

Sociologisk Forskning

Årgång 51 • Nr 1 • 2014

Redaktörer & ansvarig utgivare

Redaktörer: Klas Borell
Roine Johansson
sociologiskforskning@miun.se
Ansvarig utgivare: Abby Peterson

Grafisk produktion: RPform, Köping

Omslag: Hanna Liljendahl

Omslagsfoto: "e3000" flickr.com

Tryck: PRIMATryck, Hallstahammar

ISSN 0038-0342

Adress

Sociologisk Forskning
c/o Institutionen för samhällsvetenskap
Mittuniversitetet
831 25 Östersund
Tel. 063-16 53 91

Redaktion

Klas Borell
Roine Johansson
Tobias Samuelsson

Redaktionsråd

Boel Berner, Linköpings Universitet
Margareta Bertilsson, Köpenhamns Universitet
Ulla Björnberg, Göteborgs Universitet
Hedvig Ekerwald, Uppsala Universitet
Peter Hedström, Institutet för framtidsstudier
Lars Bo Kaspersen, Köpenhamns Universitet
Gerd Lindgren, Karlstads Universitet
Richard Swedberg, Cornell University

Utgivning 2014

nr 1: v 12 nr 2: v 25 nr 3: v 42 nr 4: v 51

Anvisningar till författare finns på Sociologförbundets hemsida www.sverigessociologforbund.se samt på omslagets tredje sida. Artikelförfattarna ansvarar själva för innehållet i respektive artikel.

Sociologisk Forskning indexerar i följande databaser: Artikelsök, Cambridge Scientific Abstracts, Current Abstracts, DBH NSD – Norwegian register of scientific journals and publishers, Internationale Bibliographie der Rezensionen Geistes- und Sozialwissenschaftlicher Literatur, IBZ – Internationale Bibliographie der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Zeitschriftenliteratur, Journal of Citation Reports (web of science), Periodicals Index Online, SCOPUS, Sociological Abstracts, Social Sciences Citation Index (web of science) och Social Services Abstracts.

Sveriges Sociologförbund

är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för sociologer med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat förbundets egen tidskrift Sociologisk Forskning och den internationella tidskriften Acta Sociologica, som utkommer fyra gånger per år.

Vill du bli medlem?

Se Sociologförbundets hemsida www.sverigessociologforbund.se för information.

Sociologförbundets styrelse

Abby Peterson, Göteborg, ordförande

Stefan Svallfors, Umeå, vice ordförande

Linda Soneryd, Göteborg, sekreterare

Åke Nilsén, Halmstad, kassör

Ordinarie ledamöter: Åsa Wettergren, Göteborg, Zoran Slavnic, Norrköping, Magnus Ring, Lund, Jan-Magnus Enelo, Örebro, Sverre Wide, Falun.

Suppleanter: Anna Olofsson, Östersund, Karin Bergmark, Stockholm.

Innehåll

Redaktörerna har ordet: Stafetten går vidare.	3
Gästredaktörernas inledning: Med fokus på ålder som organiserande princip	5
<i>Clary Krekula och Satu Heikkinen</i>	
Perspektiv på ålder i vardagslivets interaktioner	15
<i>Anna-Liisa Närvänen och Linda Häll</i>	
Barnen och stadsrummet – relationer mellan kompetens, ålder och delaktighet	29
<i>Danielle van der Burgt & Sofia Cele</i>	
De sociala konstruktionerna av hög ålder och funktionsförmåga – exemplet intellektuellt funktionshinder	47
<i>Veronica Lövgren</i>	
Fyrtioåringarna och äldreomsorgen – massmediala konstruktioner av en ny sorts omsorgstagare	65
<i>Anders Jönsson och Håkan Jönsson</i>	
Recensioner.	87

Redaktörerna har ordet: Stafetten går vidare

Sociologisk Forskning har ingen fast redaktionsort. Under tidskriftens femtioåriga existens har den fört en ambulerande tillvaro och med några års mellanrum flyttat mellan lärosätena. Nu är det dags för ytterligare en flytt. Från och med nästa nummer byter tidskriften redaktionsort. Vi önskar den nya redaktionen vid Högskolan Dalarna lycka till. Under två år har redaktionen nu haft sitt säte vid Mittuniversitetet i Östersund. Det har varit en lärorik och rolig, men också arbetsam och delvis problemfylld, tid.

Ett tidigare problem som vi till stor del har kommit tillrätta med gäller de långa hanteringstiderna av manus, där vi har lyckats påskynda granskningsprocessen genom att arbeta mer aktivt med granskarna. Sådant kräver resurser, och tillgången till en redaktionsassistent har i det sammanhanget varit ovärderlig. Det är svårt att driva en tidskrift på i stort sett frivillig grund. Det har mycket riktigt visat sig att under de sista månaderna, då ekonomin inte gett utrymme för någon redaktionsassistent, har vi inte kunnat upprätthålla den snabba granskningsprocessen på samma sätt som tidigare.

Ett annat problem är att tidskriften behöver fler inskickade manus. Vår förhoppning har varit att tillströmningen av manus skulle öka om vi lyckades förkorta hanteringstiden, men så har åtminstone hittills inte blivit fallet i någon nämnvärd utsträckning. De flesta incitament inom den samhällsvetenskapliga akademiska världen pekar numera i riktning mot publicering på engelska i internationella fora, och det missgynnar förstås tidskrifter där det huvudsakliga publiceringsspråket är svenska. Vi tycker ändå det finns flera goda skäl att publicera sig i *Sociologisk Forskning*: Tidskriftens artiklar är peer review-granskade och är indexerade i flera tongivande databaser; svenska forskare ges möjlighet att publicera sig på sitt eget modersmål, vilket torde vara en fördel särskilt för doktorander och andra som är nya i forskarvärlden; tidskriften ger utrymme inte bara för svenska språket, utan också för studier av svenskt och nordiskt samhällsliv, vilket inte alltid intresserar internationella tidskrifter. Sådana argument verkar dock väga tämligen lätt, när de motverkas av mer strukturella förhållanden inom akademien.

De strukturer som verkar försvårande för publicering på svenska och nordiska språk förstärktes nyligen avsevärt genom Vetenskapsrådets beslut att inleda en avveckling av bidragen för vetenskapliga tidskrifter inom humaniora och samhällsvetenskap. *Sociologisk Forskning* har inte beviljats bidrag för 2014. Anledningen uppges vara att tidskriften inte uppfyller Vetenskapsrådets krav på Open Access. Alldeles oavsett Vetenskapsrådets stöd är frågan om digital publicering och Open Access för *Sociologisk Forskning* något som Sociologförbundet förr eller senare måste ta ställning till.

Årets första nummer av *Sociologisk Forskning* blir ett temanummer. Det är nu rätt länge sedan ett sådant publicerades i tidskriften. Olika redaktioner har haft olika in-

ställning till temanummer, och periodvis har de varit mer eller mindre förbjudna. Den nuvarande redaktionen har inget principiellt emot temanummer. Vår hållning är pragmatisk: Om vi får ett intressant och välgenomtänkt förslag till tema från hugade gästredaktörer så kan vi acceptera det. Å andra sidan tar temanummer lång tid att planera och de blockerar publicering av ”vanliga” manus, samtidigt som det också finns en viss risk för nepotism i en liten forskningsmiljö som den svenska, där de flesta inom samma forskningsområde känner varandra. Sammantaget gör detta att temanumren ändå inte blir särskilt många.

Detta nummer har temat ålder som meningsskapande och strukturerande princip. Även om det finns en relativt omfattande sociologisk forskning som rör ålder så begränsas denna oftast till att belysa avgränsade ålderskategorier, t.ex. barn, ungdomar och äldre. I detta temanummer fokuseras istället ålder på ett på en gång mer allmänt och mer djuplodande sätt, som en generell organiserande princip och en grund för fördelning av möjligheter, rättigheter och skyldigheter i samhället, åtminstone delvis analogt med hur genus, klass och etnicitet betraktas inom sociologin. Gästredaktörerna inleder med en introduktion till temanumret, och därefter följer fyra artiklar som behandlar olika aspekter av det övergripande temat.

I den stående avdelningen för recensioner av svenska doktorsavhandlingar i sociologi recenseras denna gång två nyutkomna avhandlingar. När nu den gamla redaktionen lämnar över stafettpippen till den nya redaktionen är det vår förhoppning att målsättningen även i fortsättningen ska vara att merparten av svenska doktorsavhandlingar inom ämnet ska recenseras i *Sociologisk Forskning*.

Klas Borell & Roine Johansson

Gästredaktörernas inledning: Med fokus på ålder som organiserande princip

Clary Krekula och Satu Heikkinen

Avdelningen för sociala och psykologiska studier, Karlstads universitet

En riklig forskning har illustrerat den roll som genus, klass och etnicitet har för samhällets organisering. Trots att också ålder är meningsskapande och en grund för fördelning av möjligheter, rättigheter och skyldigheter i samhället är kunskapsbilden här mer begränsad och det saknas djuplodande förståelse om de processer och sammanhang där ålder är verksamt. Detta gäller såväl i Sverige som i andra länder.

En grov fingervisning om ålderssociologins plats kan ses i lärosätenas kursutbud i sociologi och i beviljad forskningsfinansiering. En genomgång av kursplaner och litteraturlistor i sociologi som fristående kurs för höstterminen 2013 och vårterminen 2014 genom hemsidor vid landets universitet, tyder på att undervisning om ålder är sparsam, detta sagt med förbehåll för att hemsidorna inte alltid ger tillräcklig information om exempelvis litteratur eller kursers innehåll. Genomgången visar att ålder sällan förs upp som ett centralt område och tas endast undantagsvis upp i de kursplaner vi studerade medan klass, kön och etnicitet ofta nämns och till och med är i fokus i enstaka kurser. En enkel granskning av projekt som beviljats forskningsfinansiering av Forte under åren 2011–2013 visar att en fritextsökning bland beviljade projekt med ålder som sökord genererar fler träffar än motsvarande sökning på genus/kön (53 respektive 16). Huvuddelen av de åldersrelaterade projekten handlar om kategorier som barn och äldre, en ökad andel äldre i befolkningen eller har ålder med som deskriptiva variabler. Vi fann endast ett projekt som explicit problematiserar organisering kring ålder, medan minst fem av de genusrelaterade projekten uppger sig ha ett genusperspektiv eller problematiserar betydelsen av genus inom olika områden. Detta kan tolkas som att det bedrivs forskning som är åldersrelaterad men att ålder som organiserande och strukturerande dimension inte har någon framträdande roll.

Det finns alltså en relativt omfattande forskning, inklusive sociologisk sådan, som rör ålder men denna begränsas till att belysa avgränsade ålderskategorier, till exempel barn, ungdomar och äldre. Som vi illustrerar nedan innebär detta fokus på kategorier ett antal begränsningar. Argumenteringen att det behövs en ålderssociologi som sträcker sig utöver enskilda kategorier är inte ny. Redan på 1960-talet och 70-talet påtalade centrala gestalter inom den dåvarande forskningen om äldre och åldrande som Bernice L. Neugarten (1965/1996) och Mathilda W. Riley (Riley, Johnson & Foner 1972) bristerna i att fokusera på en specifik ålderskategori och lyfte fram behovet av mer övergripande perspektiv på ålder.

Med detta temanummer vill vi därför rikta fokus på forskning om ålder och initiera en diskussion för att utveckla ålderssociologin. I denna inledning ger vi en översiktlig beskrivning av debatten om och den teoretiska utvecklingen inom ålderssociologin. Vi argumenterar också för att studier av viktiga samhällsfrågor skulle kunna utvecklas såväl empiriskt som teoretiskt genom ett övergripande åldersperspektiv.

Ålderssociologi – en historisk kontext

Trots att ålderssociologi inte har rönt större uppmärksamhet som fält har forskning om ålder i sociologin långa rötter. Enstaka studier lyfte fram och problematiserade ålder och åldersrelaterade begrepp redan under den första halvan av 1900-talet. Bland de mest omskrivna är Mannheims essä om generation som sociologiskt problem från 1923, men som först blev spridd i engelskspråkiga länder under 1950-talet (se Mannheim 1923/1952). Parsons diskuterade 1942 i en artikel ålder och kön i den sociala strukturen i USA. I gränstrakterna till antropologi kan Van Genneps (1908/1960) diskussion om passageriter tas upp och Lowie (1920) teoretiserade om åldersklasser i sin bok *Primitive societies*. Det dröjer dock fram till 1960- och 1970-talet, innan vad som kan ses som två centrala gestalter för en sociologi om ålder träder fram, gerontologen Bernice L. Neugarten och sociologen Matilda W. Riley. Båda två efterlyser en sociologi om ålder med en bredare ansats än en utgångspunkt i någon specifik ålderskategori. Båda två menar också att ålder har förblivit teoretiskt underutvecklat i sociologin. Neugarten skriver:

In all societies, age is one of the bases for the ascription of status and one of the underlying dimensions by which social interaction is regulated. Anthropologists have studied age-grading in simple societies, and sociologists in the tradition of Mannheim have been interested in the relations between generations; but little systematic attention have been given to the ways which age groups relate to each other in complex societies or to systems of norms which refer to age-appropriate behaviour. /.../ [T]here has been little development of what may be called a sociology of age (1965/1966:24)

Betydelsen av en sociologi om ålder framhävs med andra ord vid denna tidpunkt. En sådan sociologi beskrivs som något annat än exempelvis de traditioner som finns av att studera barn, ungdomar och äldre. Det handlar inte om att "ersätta" dessa utan snarare om att vidga perspektivet då förståelsen av hur ålder organiserar samhället i dessa traditioner blir begränsat (se t.ex. Riley, Johnson & Foner 1972: xiii f.). Innehållsmässigt är denna tidiga ålderssociologi hos Neugarten och Riley präglad av sin tids rollteorier och en distinktion görs mellan hur ålder utgör en grund för en stratifiering av samhällsstrukturen och samtidigt individers livslopp (se t.ex. Neugarten 1965/1996; 1973/1996; 1981/1996; Riley, Johnson & Foner 1972; Riley 1985; 1987).

Ett betydelsefullt teoretiskt bidrag vid denna tid är ålderstratifieringsteorin som Riley med kollegor lanserar 1972 (se även Riley 1985; 1987). Ålderskohorter utgör ett centralt analytiskt begrepp i teorin och är en viktig länk mellan individers livs-

lopp och samhällelig förändring. Riley är präglad av funktionalismens tankegångar, som ofta kritiserats för konservatism och oförmåga att beakta social förändring, men i sitt möte med åldersforskningen skapar hon ironiskt nog en teori om social förändring (jfr. Dannefer et al. 2005), en teori som fortfarande i dag används som utgångspunkt av många forskare (i detta temanummer se Jönsson & Jönson för en något oväntad användning av ålderstratifieringsteorin genom ett fokus på föreställningar om förändring). Mathilda White Riley blev en viktig förespråkare för en sociologi om ålder där hon exempelvis som ordförande i Amerikanska sociologförbundet år 1986 höll ett tal om ålderns betydelse i sociologin (Riley 1987).

Parallellt utvecklas livsloppsteori vid denna tidpunkt. Fram till 1960-talet hade livsloppsteorin haft en begränsad förståelse av den historiska och sociala kontexten och begreppet livscykel användes. Åldrandet uppfattades genomgå bestämda faser i en statisk social kontext (Elder 2000). Nu börjar emellertid individers åldrande relateras till samhällelig förändring samtidigt som olikheter mellan individers livslopp uppmärksammas. Både Neugarten och Riley är viktiga för utvecklingen av livsloppsteori som får tydligt gehör under 1980-talet. Exempelvis bidrog Neugartens diskussioner om åldersnormer och sociala tidtabeller där individer kan vara on time eller off time till att synliggöra variationen i individuella livslopp. Begreppen on time och off time är fortfarande i dag centrala för att beskriva åldersrelaterade normer i forskning om livsloppet (se t.ex. Holstein & Gubrium 2000). Det bör dock noteras att även om det finns vissa likheter mellan livsloppsteori och ålderssociologi på så sätt att olika åldersperioder eller faser i livet kan relateras till varandra så kan inte ålderssociologin, vill vi poängtera, reduceras till livsloppsteori. Snarare ser vi livsloppsteori som ett av flera forskningsperspektiv där åldersrelaterade frågor kan studeras.

Trots ovanstående utvecklingar av hur ålder kan teoretiseras så tog inte, vad vi kan se i vår litteraturgenomgång, en sociologisk forskning om ålder fart. Ålder problematiseras inom socialgerontologi och barn- och ungdomsforskning men diskussionerna har med få undantag tenderat att stanna inom respektive forskningstradition. Liknande iakttagelser förmedlar sociologen Cheryl Laz i sin centrala artikel "Act your age" år 1998. Hon pekar på att den existerande forskningen som kallas för sociologi om åldrande (Sociology of Aging) tenderar att fokusera på hög ålder och är svår att avgränsa från gerontologin. På ett liknande sätt finns sociologisk forskning som fokuserar på andra ålderskategorier såsom barn och ungdomar. Hon lyfter också fram att sociologins förståelse och diskussioner av den sociala konstruktionen av ålder är begränsad i jämförelse med förståelsen av kön och ras/etnicitet. Som exempel är den skarpa distinktionen mellan "social ålder" och en oproblematiserad objektiv ålder (kronologisk, biologisk eller funktionell ålder) ett problem. I likhet med genusforskningen där uppdelningen mellan kön och genus har kritiserats så behöver också åldersforskningen, enligt Laz, problematisera den skarpa distinktionen mellan "social ålder" och en synbart objektiv ålder och studera hur den senare också konstrueras socialt. Som svar på bristerna utvecklar Laz med utgångspunkt i bland annat West och Zimmermans doing gender, ett perspektiv inom ålderssociologin (se Närvänen & Häll i detta temanummer för en problematisering av Laz).

För ålderssociologins del kan det påpekas att Laz artikel fyllde en viktig lucka som i stort sett förbigåtts i den tidiga ålderssociologin, nämligen den interaktionistiska nivån. Parallellt med Laz uppmärksammar flera forskare liknande frågeställningar om hur ålder konstrueras genom förhandlingar och interaktion, många gånger utan att fokusera på doing-begreppet (se t.ex. Nikander 2000; Jones 2006; Krekula 2006, 2009; Johansson 2007). Denna forskning tydliggör en av åldersdimensionens centrala karaktäristika – den konstanta föränderligheten på individnivå. Ålder som kategori skiljer sig från genus i det att ålder är mer flytande eftersom individer ständigt åldras. Detta resulterar i att man kan identifiera sig med mer än en åldersposition och därför växlar mellan att se sig som gammal och icke-gammal (se t.ex. Grenier 2005; Jones 2006; Krekula 2006, 2009; Nikander 2000) på ett sätt som är ovanligt för exempelvis genus där individer i allmänhet själva och av andra uppfattas som tillhörande samma genus mellan olika situationer. Denna skillnad har påverkat de teoretiska forskningsfrågorna som rests inom ålderssociologin och bidragit till att lyfta fram processer i interaktionen som exempelvis inte framkommit i forskning om görandet av genus. Bland annat framträder hur de flera möjliga åldersidentiteterna innebär att individer växlar mellan dem och använder dem som diskursiva resurser (Krekula 2009; Nikander 2000). I jämförelse med bland annat de processer där genus görs innebär därför görandet av ålder en reflexivitet som inte bara inbegriper *hur* kategorin bör iscensättas, utan också *vilken* ålderskategori man identifierar sig med. Betydelsen av att utforska sammanhang, rum och andra samspelande positioner är därför viktigt för att förstå görandet av ålder (se t.ex. Krekula 2009).

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att ålderssociologin både baserats på empirisk forskning om ålder och låtit sig inspireras teoretiskt till exempel av genusstudier. Ett fokus på ålder reser också delvis andra forskningsfrågor än exempelvis genus vilket innebär att samtidigt som viktiga influenser kan hämtas från forskning från andra fält så behövs ett kritiskt förhållningssätt för att utforska åldersdimensionens särart. På samma gång kan det tänkas att en utvecklad ålderssociologi också kan tillföra nya insikter till bland annat genusforskning, klass och ras/ethnicitet etcetera.

Betydelsen av en sociologi om ålder för aktuella samhällsfrågor

Frånvaron av ett forskningsperspektiv som med en bredare ansats problematiserar och teoretiserar ålder utöver avgränsade ålderskategorier har begränsat kunskapen om ålder som organiserande princip. Eftersom grupperna unga och äldre ställs emot varandra i många aktuella samhällsdebatter får detta konsekvenser för förståelsen av ett flertal samhälleliga frågor. Ett exempel är arbetslivet, där betydelsen av att alltfler stannar kvar i arbetslivet längre upp i åldrarna betonas, bland annat i Pensionsåldersutredningen. Samtidigt utesluts stora grupper från arbetslivet. Oavsett hur ålderspolerna definieras är det främst grupperna "äldre" och "yngre" som exkluderas och som missgynnas till exempel i rekryteringsprocesserna (se t.ex. Gee, Pavalko & Long 2007; Krekula 2011). Medan ungas uteslutning från arbetsorganisationer i stor utsträckning diskuterats i termer av ungdomsarbetslöshet har exkluder-

deringen av äldre främst beskrivits som en fråga om åldersdiskriminering. Denna uppdelade terminologi bidrar till att de generella processerna vid sorteringen av åldersgrupper på arbetsplatser förblir otillräckligt belysta, både empiriskt och teoretiskt. Den bidrar också till att konstruktionen av någon form av medelålder som norm och dess medföljande marginalisering av andra åldersgrupper inte uppmärksammas och problematiseras.

Den politiska representationen är ett annat exempel där unga och äldre ställs emot varandra. Bland de förtroendevalda i riksdagen utgör åldersgruppen 18–29 år 5 procent och gruppen äldre än 65 år 2 procent. Den generella trenden är att riksdagsledamöter blir yngre medan kommunalpolitikerna blir allt äldre (SCB 2014). I debatten har somliga lyft fram behovet av att öka andelen yngre i riksdagen, medan andra istället betonat problemet med underrepresentationen av de äldre. Genom att fokus riktas på dessa avgränsade kategorier framställs den däremellan liggande åldersnormen som oproblematiserad, vilket missgynnar såväl yngres som äldres möjligheter till politiskt deltagande.

Forskningstraditioner som fokuserar på förutbestämda ålderskategorier har en viktig roll i att lyfta fram de avgränsade åldersgruppernas villkor men har begränsade möjligheter att problematisera de processer där åldersbaserad ojämlikhet, av det slag vi nämnt ovan, skapas. För att förändra sådana åldersrelationer krävs det institutionella förändringar och långsiktiga åtgärder baserat på analyser av ojämlikhetens orsaker (jfr. Mulinari & Neergard 2004). Här har forskning baserat på förståelsen av ålder som en central organiserande och meningskapande princip en viktig roll att fylla.

En konsekvens av att ålder i så liten utsträckning diskuteras som en central organiserande princip, detta såväl i forskning som i vardagligare sammanhang, är att ålder ofta tenderar att förstås som ”äldre” (se också Krekula, Närvänen & Näsman 2005). Det finns, med andra ord, en begränsad erfarenhet av att tänka sig ålder som meningskapande och som en grund för centrala samhällliga processer. Med utgångspunkt i den omfattande forskning som illustrerat att förgivettagna normer ses som oproblematiserade och därför också görs osynliga (se t.ex. Berger & Luckmann 1966; Garfinkel 1967, se också t.ex. Collinson & Hearn 1994 om dessa processer i relation till kön och Anderson 2012 i relation till heterosexualitet) kan detta tolkas som ett uttryck för att äldre i sådana sammanhang tillskrivs en position som avvikande medan något slags medelålder ges en position som outtalad norm som inte behöver problematiseras.

En sociologi om ålder – avslutande kommentarer

Ett bredare perspektiv på ålder menar vi också kan berika traditionella forskningstraditioner om ålderskategorier såsom barn- och ungdomsforskning, forskning om äldre och åldrande samtidigt som också relationerna mellan olika ålderskategorier tydliggörs. Exempel på detta kan hämtas från hur genusforskning utvecklades från kvinnoforskning. Medan det fanns farhågor om att den politiska aspekten skulle försvinna och kvinnors villkor osynliggöras om fokus sattes på genus poängterades andra att ett

sådant begrepp behövdes för att undersöka maktrelationer på ett fruktbart sätt i en komplex föränderlig värld (se t.ex. Åsberg 1998). För ålderssociologins del innebär det att ålderskategoriers karaktäristik och eventuella underordning inte kan tas för givet. Ett fokus på relationer mellan ålderskategorier innebär också att de grupper som utgör normen såväl som underordnade grupper studeras och de processer och praktiker som bidrar till upprätthållande av över- och underordning kan synliggöras. Inte minst bidrar en bredare ansats på ålder till att intersektioner med andra maktordningar kan studeras och att variation inom olika ålderskategorier synliggörs.

Livslopps forskning kan ses som ett exempel på forskning som i en mening har ett bredare perspektiv på ålder. Denna forskning fokuserar på hur händelser och situationer vid en viss tidpunkt i livet förhåller sig till erfarenheter och händelser tidigare i livet liksom framtida planer. Även samhällliga normer och förändring beaktas. Men förutom att livslopps forskning främst har använts i forskning om högre åldersgrupper och om vad som karakteriserar övergångar mellan olika livsfaser, tenderar själva frågan om ålderns betydelse, hur kronologisk ålder har institutionaliserats i flera sociala sammanhang såsom lagar, normer och hur människor hanterar detta i vardagliga situationer, att hamna i bakgrunden. Begreppet ålderskodning som fokuserar hur fenomen framställs som förenade med avgränsade åldrar och perspektiv om att ”göra ålder” utgör istället teorier och perspektiv som framhäver denna typ av frågor (se t.ex. Krekula 2009).

De ingående artiklarna i detta temanummer ger en illustration av vad en ålderssociologi kan innebära, även om ett begränsat temanummer som detta naturligtvis bara kan synliggöra delar av den forskning och debatt som pågår. I den första artikeln av Anna-Liisa Närvänen och Linda Häll görs en närläsning och problematisering av en av de klassiska texterna inom ålderssociologin, nämligen Cheryl Laz artikel ”Act your age” (1998). Författarna diskuterar artikelns utgångspunkter i etnometodologi och symbolisk interaktionism och visar problem som skapas genom ansatsen och kombinationen av perspektiv. På så sätt kan Närvänen och Hälls artikel vara av intresse, inte bara för sociologer intresserade av ålder, utan även för dem med mikrosociologiska perspektiv. Författarna pekar också på hur en etnometodologisk ansats alternativt nyare ansatser inom symbolisk interaktionism kan vara fruktbara för att studera ålder.

Den andra artikeln av Danielle van der Burgt och Sofia Cele tar sin utgångspunkt i en åldersbaserad kategori, barn och ungdomar, men tydliggör genom sitt fokus på ålder hur rumslig kompetens för barn och ungdomar konstrueras utifrån ålder på ett dubbelt sätt, dels genom vuxna och barn som ålderskategorier och dels genom hur kronologisk ålder graderar barn inom kategorin barn. Författarna problematiserar dessa konstruktioner baserat på ålder genom att bland annat framhäva hur kompetens snarare skapas genom erfarenheter än ålder.

Den tredje artikeln utgörs av en översikt av forskning som belyser äldre och åldrande respektive funktionshinder. Där illustrerar Veronica Lövgren att gränsdragningar för ålderskategorier är kontextuella och beroende av vilka andra sociala positioner som står i fokus. Lövgren noterar att hög ålder får en särskild och vidare innebörd i

samspel med funktionshinder. Medan 40-åringar i många andra sammanhang skulle inbegripas i en vagt avgränsad medelålder inkluderas de i detta forskningsfält i kategorin äldre. Lövgrens studie ansluter i detta till tidigare forskning som visat att gränsdragningar för ålderskategorier varierar mycket och är beroende av kontexten och där det argumenterats att beteckningarna ”gamal” och ”ung” kan förstås som ett uttryck för att man ses som ”för gammal” respektive ”för ung” för att tillskrivas de karaktäristika som ger status (Krekula 2011).

I den fjärde artikeln analyserar Anders Jönsson och Håkan Jönson nutida massmedial debatt och diskuterar de förväntningar som finns på att de så kallade fyrtioalisterna ska förändra äldreomsorgen. Detta görs bland annat genom inspiration från Rileys åldersstratifieringsteori (Riley, Johnson & Foner 1972; Riley 1985; Riley 1987). Jönsson och Jönson pekar på hur dagens omsorgstagare framstår som ansvariga för bristerna i sin egen omsorg, vilket kan ses som del av ett förnekande av ålderdomens mörka sidor. De illustrerar också att ålderskategorier är temporalt konstruerade och frågan kan ställas om inte åldersforskning på så sätt kan bidra till den vidare forskningen om kategorisering genom framhävandet av den diakrona dimensionen. Sammantaget illustrerar de fyra bidragen i detta temanummer några olika ansatser och perspektiv inom vad som skulle kunna ses som ålderssociologi.

Avslutningsvis vill vi tacka redaktionen vid Mittuniversitetet för att de med detta temanummer gav oss möjlighet att inbjuda en bredare grupp sociologer att ta del i diskussionen om vad en ålderssociologi är och skulle kunna vara.

Referenser

- Anderson, E. (2012) *Inclusive Masculinity. The Changing Nature of Masculinities*. London: Routledge.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London Penguin.
- Collinsson D. & Hearn J. (1994) "Naming men as men, Implications for work, organization and management", *Gender, Work & Organization* 1(2):1–24.
- Dannefer, D., Uhlenberg, P., Foner, A. & Abeles, R.P. (2005) "On the shoulders of a giant: The legacy of Matilda White Riley for Gerontology", *Journal of Gerontology: Social Sciences* 60B(6):296–304.
- Elder, G.H.Jr. (2000) "The life course", 1614–1622 i E.F. Borgatta & R.J.V. Montgomery (red.) *Encyclopedia of Sociology*, New York: Macmillan.
- Garfinkel, H. (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.
- Gee, G., Pavalko, E. K. & Long, J., S. (2007) "Age, Cohort and Perceived Age Discrimination: Using the Life Course to Assess Self-reported Age Discrimination", *Social Forces* 86(1):265–290.
- Grenier, A. M. (2005) "The contextual and social locations of older women's experiences of disability and decline", *Journal of Aging Studies* 19:131–146.
- Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. (2000) *Constructing the Life Course*. New York: General Hall.

- Johansson, B. (2007) *Doing Age and Gender through Fashion* (Paper from the Conference INTER: A European Cultural Studies Conference in Sweden”, organised by the Advanced Cultural Studies Institute of Sweden (AC SIS) in Norrköping 11-13 June 2007, <http://www.ep.liu.se/ecp/025/> (2014-02-20).
- Jones, R. L. (2006) “Older people’ talking as if they are not older people: Positioning theory as an explanation”, *Journal of Aging Studies* 20:79–91.
- Krekula, C. (2006) *Kvinna i ålderskodad värld. Om äldre kvinnors förkroppsligade identitetsförhandlingar*. Uppsala: Uppsala Universitet, Sociologiska institutionen.
- Krekula, C. (2009) “Age Coding: On Age-Based Practices of Distinction”, *International Journal of Ageing and Later Life*, 4(2):7–31, <http://www.ep.liu.se/ej/ijal/> (2014-02-20).
- Krekula, C. (2011) ”Åldersdiskriminering i svenskt arbetsliv. Om ålderskodningar och myter som skapar ojämlikhet”, officiell rapport från *Diskrimineringsombudsmannen*, <http://www.do.se/Documents/rapporter/aldersdiskriminering%20i%20arbetslivet.pdf> (2014-02-12).
- Krekula, C., Närvänen, A-L, & Näsman, E. (2005) ”Ålder i intersektionell analys”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2–3, 81–94.
- Laz, C. (1998) “Act your age”, *Sociological Forum* 13(1): 85–113.
- Lowie, R.H. (1920) *Primitive Society*. New York: Boni and Liveright, <https://archive.org/details/primitivesociety00lowiuoft> (2014-02-23).
- Mannheim, K. (1923/1952) “The Problem of Generations”, 276–322 i *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Mulinari S. & Neergard, A. (2004) *Den nya svenska arbetarklassen*. Umeå: Borea.
- Neugarten, B. L, Moore, J. W. & Lowe, J. C. (1965/1996) “Age Norms, Age Constraints, and Adult Socialization”, 24–33 i D.A. Neugarten (red.) *The Meanings of Age. Selected Papers of Bernice L. Neugarten*. Chicago: Chicago university press.
- Neugarten, B. L. & Danan, N. (1973/1996) “Sociological Perspectives on the Life Cycle”, i 96–113 D.A. Neugarten (red.) *The Meanings of Age. Selected Papers of Bernice L. Neugarten*. Chicago: Chicago university press.
- Neugarten, B. L. (1981/1996) “Age Distinctions and Their Social Functions”, 56–71 i D.A. Neugarten (red.). *The Meanings of Age. Selected Papers of Bernice L. Neugarten*. Chicago: Chicago university press.
- Nikander, P. (2000) ”’Old’ vs. ‘Little Girl’: A Discursive Approach to Age Categorization and Morality”, *Journal of Aging Studies* 14, 4, 335–358.
- Parsons, T. (1942) “Age and Sex in the Social Structure of the United States”, *American Sociological Review* 7: 604–616.
- Riley, M.W., Johnson, M. & Foner, A. (1972) *Aging and Society, vol 3: A Sociology of Age Stratification*. New York: Russell Sage Foundation.
- Riley, M.W. (1985) “Age Strata in Social Systems”, 369–411 i R.H. Binstock “ E. Shanas (red.) *Handbook of Aging and the Social Sciences*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Riley, M.W. (1987). ”On the Significance of Age in Sociology”, *American Sociological Review* 52(1):1–14.

- SCB (2014) *Allmänna val, nominerade och valda*, http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Demokrati/Allmanna-val/Allmanna-val-nominerade-och-valda-/12352/2013A01X/Riksdagsval/Riksdagsval-1982-2010-Valda-efter-kon-och-alder/ (2014-02-14).
- Van Gennep, A. (1908/1960) *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Åsberg, C. (1998) ”Debatten om begreppen: genus i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1980–1998”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998(2):29–41.

Författarpresentation

Clary Krekula är docent i sociologi vid Karlstads universitet. Hon har bland annat utvecklat och arbetat med begreppet ålderskodning och problematiserat ålder och åldrande ur ett genusperspektiv. Hennes pågående forskning belyser organisering kring ålder i arbetsorganisationer och fokuserar bland annat frågor om åldersbaserad inklusion och exklusion. Hon studerar också hur jämställdhetsintegrering relaterar till åldersorganisering och åldershierarkier.

Satu Heikkinen är FD i sociologi och universitetslektor vid Karlstads universitet samt forskare vid Statens väg- och transportforskningsinstitut (VTI). Hon har arbetat med diskursanalytiska ansatser och konstruktioner av åldersbaserade kategorier. Hennes pågående forskning handlar om äldres rörlighet men också andra frågor i relation till resande såsom miljöriktvisa.

Korresponderande författare

Clary Krekula: clary.krekula@kau.se
Avdelningen för sociala och psykologiska studier
Karlstads universitet
Universitetsgatan 2
651 88 Karlstad

Call for Papers

International Journal of Mass Emergencies and Disasters

SPECIAL ISSUE

Nordic Research on Disasters, Crises and other Related Topics

---

GUEST EDITORS

David M. Neal, Oklahoma State University
Erna Danielsson, Mid Sweden University
Roine Johansson, Mid Sweden University

BRIEF BACKGROUND

The International Journal of Mass Emergencies and Disasters is the longest publishing journal related to topics related to disasters. Henry Quarantelli established the journal and became its first editor. The first issue, published in March 1983, was based upon a 1980 conference on Family and Disaster held at Rosersberg Slott, Sweden. Jan Trost and Örjan Hultåker of Uppsala University served as guest editors. Since that time, IJMED has published a number of papers related to Nordic disaster issues by Nordic researchers.

This special issue provides an opportunity to put current Nordic themes, perspectives and ideas into one volume.

MANUSCRIPT PARAMETERS

We are soliciting manuscripts related to Nordic Research with a focus on disasters, crises and other related topics.

- About 7,000 words
- Research carried out by Nordic researchers with a priority on crises within the Nordic countries
- Empirical papers preferred but theoretical manuscripts considered
- Empirical papers can be qualitative, quantitative, or mixed method
- Manuscripts should have a social science focus
- May be interdisciplinary among social sciences
- May be interdisciplinary using social and natural sciences
- Manuscripts must be submitted by May 1, 2014, and written in English
- Initial reviews should be completed by October 1, 2014. Final revisions will be completed by December 31, 2014.
- Publication is scheduled for the March 2015 Issue (Volume 33 #1)
- Submit manuscripts to this address: ijmed.editors@gmail.com
- Please attach only one copy of the manuscript
- Please identify that this submission is for the Nordic Research issue
- All manuscripts will use the double blind review process
- Please follow formatting and citation requirements found at this web address: <http://www.ijmed.org/article-submission/>
- If you have any questions, please contact Dave Neal at dave.neal@okstate.edu

www.ijmed.org

Perspektiv på ålder i vardagslivets interaktioner

Anna-Liisa Närvänen och Linda Häll

Institutionen för samhällsstudier, Linnéuniversitetet respektive Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet

Perspective on age in everyday interactions

The aim of the article is to discuss how ethnomethodology and (symbolic) interactionism may contribute to sociological studies on age in everyday interactions. A theoretical framework on age, 'age-as-accomplished', inspired by ethnomethodology and symbolic interactionist approach has been proposed by Laz (1998; 2003). Our comparison of these approaches show, that the perspectives are incompatible, for example with regard to the definitions of culture, interaction and meaning. As such issues are not discussed by Laz, the theoretical framework is lacking in transparency and clarity. Ultimately the definition of 'age as accomplished' is not congruent with the notions of meaning and interpretation as used by Laz. In some respects the perspectives may though be complementary and valuable in age studies, for example the detailed study of situated norms in ethnomethodology, as well as some new developments within (symbolic) interactionist perspectives focusing on social status, and issues of subordination and superordination as relational processes.

Key words: age studies, 'age as accomplished', ethnomethodology, symbolic interactionism.

Ålderns sociologi är ett område som både teoretiskt och empiriskt har varit ett eftersatt forskningsområde jämfört med andra forskningsområden såsom klass, genus eller etnicitet. Det är framför allt under 1980-talet och efter dess som teoretiska perspektiv och empiriska studier om ålder alltmer börjat efterfrågas, delvis mot bakgrund av det växande intresset för livslopps forskning i vilken frågor om exempelvis ålder som en grund för social stratifiering, och ålderns betydelse i det sociala livet aktualiserades (t.ex. Kohli 1988; Riley 1986, 1987, 1998). En konsekvens av det relativa ointresset i sociologi att utveckla teoretiska perspektiv och teoretiskt djup om ålder är att ålder och åldrande framför allt blev ett gerontologiskt intresse. Det är främst inom (kritisk) gerontologi som ålder blev subjekt för framför allt empirisk forskning (t.ex. Holstein 1990; Nikander 2000, 2002; Coupland & Coupland 1998, 1999), med relativt starkt fokus på hur ålder och dess innebörder konstrueras diskursivt. Under senare tid har ett intresse för ålder blivit mer påtalat även inom sociologisk forskning, exempelvis i diskussion om ålderism och ålderskategorisering (Bodily 1994; Bytheway 1995; 2005; Heikkinen & Krekula 2008; Andersson 2008), åldersordning (Närvänen & Näsman 2007; Närvänen 2009), ålderskodning (Krekula 2006), ålder som görande (Laz 1998; Utrata 2011), förkroppsligad ålder (Laz 2003; Tulle 2008) och ålder i intersektionell analys (Moore 2001; Krekula, Närvänen & Näsman 2005). Framför allt

visar exemplet att forskning om ålder utifrån vad som kan ses som centrala sociologiska frågor är framväxande både nationellt och internationellt, såsom hur ålder kan förstås som en grund för ojämlikhet och diskriminering, hur ålder kan användas som grund för social kategorisering och social identifikation och vad ålder betyder som en organiserande princip i social ordning och ordningsskapande i vardagslivets praktiker samt i institutionella sammanhang. Ett fortsatt teoretiserande arbete på området utifrån olika perspektiv är dock viktigt för vidareutveckling av sociologisk forskning om ålder. Det vi intresserar oss för här är att förstå ålderns betydelse i social interaktion i vardagslivet. Diskussionen i den här artikeln har avgränsats till hur etnometodologi och (symbolisk) interaktionism, som två centrala perspektiv inom vardagslivsociologi, kan bidra till ålderssociologi för att belysa ålderns innebörder i möten mellan människor i vardagslivet och i institutionella sammanhang.

En teoretisk ram för studiet av ålder utifrån etnometodologi och symbolisk interaktionism har tidigare föreslagits av Laz (1998), och som därför är av intresse här. Laz explicita syfte i sin artikel är att utveckla en teoretisk ram för att förstå ålder som uppnådd status, det vill säga "age as *accomplished*" (1998:87, kursiv i original). Laz utgångspunkt är att ålder kan teoretiseras i analogi med det etnometodologiska perspektivet 'doing gender' (West & Zimmerman 1987) och utifrån den symboliska interaktionismens conceptualisering av mening och tolkning (Blumer 1969). Syftet med den här artikeln är att med utgångspunkt från Laz teoretiska ram diskutera hur ett etnometodologiskt perspektiv och (den symboliska) interaktionismen kan tänkas bidra till ålderssociologi. Vi för diskussionen i flera steg genom att; 1) diskutera det etnometodologiska arvet i Laz teoretiska ram och likheter mellan Laz tänkande och det etnometodologiska 'doing gender' perspektivet; 2) problematisera vissa resonemang i Laz teoretiska tänkande framför allt när det gäller relationen mellan etnometodologi och symbolisk interaktionism; 3) diskutera utmaningar och potential i relation till ålderssociologi utifrån etnometodologi och symbolisk interaktionism; 4) diskutera hur ett teoretiskt tänkande om ålder som status, som är centralt i begreppet age as accomplished, kan utvecklas genom exempelvis nyare teoretiska ansatser inom ramen för (symbolisk) interaktionism, såsom radikal interaktionism (tex Athens 2007; 2010), och Sauders diskussion om status som relationellt fenomen (2005).

Det etnometodologiska arvet i genus och ålder som görande

En central utgångspunkt i Laz teoretiska ramverk om ålder (1998) är West & Zimmermans artikel 'Doing gender' (1987). I analogi med 'Doing Gender' diskuterar Laz hur ålder produceras och reproduceras, samt hur ålderns innebörder kan förändras i institutionella sammanhang och i vardagslivet i interaktion med andra (1998). Det finns påtagliga likheter mellan ansatserna, framför allt betoningen på interaktion, praktiker och 'görande' som en situationell och pågående process.

Det etnometodologiska arvet är tydligt framskrivet i artikeln 'Doing gender', där West & Zimmerman explicit anger att syftet med artikeln är att föreslå en etnometodologiskt informerad förståelse av genus som "a routine, methodical, and recurring

accomplishment” (1987:126). Det är framför allt Garfinkels tidiga arbete (1967) som lanserade etnometodologin som ett distinkt sociologiskt perspektiv på studiet av social ordning som utgör grunden för 'Doing gender', tillsammans med Sacks (1972), och Heritage (1984) och i vissa avseenden Goffman (1977). West & Zimmerman skriver sig med andra ord in i det etnometodologiska uppdraget, att blottlägga hur aktörer producerar och reproducerar social ordning i vardagslivet, genom sociala praktiker i interaktion med andra. Heritage sammanfattar Garfinkels arbete på ett kärnfullt sätt: "[...] his work can be usefully viewed as the product of the consistent pursuit of a single question: how do social actors come to know, and know in common, what they are doing and the circumstances in which they are doing it?" (1984:76). I linje med det etnometodologiska perspektivet är genus, såväl som klass, 'ras' (etnicitet) och ålder immanent i vardagslivets rutiner, aktiviteter, och i socialt samspel med andra (West & Fenstermaker 1995). Genus – såväl som ålder – produceras i interaktionsprocesser och är en produkt av processerna, vilket också betyder att genus – och ålder – konstitueras i interaktion (West & Zimmerman 1987; Laz 1998). Varken genus eller ålder ses här alltså som egenskap hos individer utan av situationer.

En gemensam nämnare i både 'Doing gender' och 'age-as-accomplished' är att de grundar sig på konstruktionistiska perspektiv i meningen att kunskap om världen ses både som socialt producerad och som en pågående process, samt att det är utifrån denna kunskap om världen som människor agerar och interagerar med varandra. Laz (1998, 2003) diskuterar ålder som naturaliserat faktum (d.v.s. föreställningar som om kronologisk ålder var av naturen bestämt) respektive kulturell konstruktion. Ålder, i likhet med genus ses som producerad och dess produktion som situationellt och relationellt bestämd: "Accomplishing age involves often routine, sometimes impressive, but always ongoing recurring work" (1998:87). Laz anammar också resonemanget om ålder som master status i likhet med West & Zimmermans diskussion om genus som omnirelevant: "Like gender, age is "potentially omnirelevant" (Laz 1998:108). Här görs även ett förtydligande, nämligen "although we continually "act our age", age is not always or equally relevant – i.e., salient – in all situations" (1998:109).

Kategorisering är av central betydelse i ett etnometodologiskt 'görande-perspektiv' och diskuteras av Laz i termer av ålderskategorisering och av West & Zimmerman i termer av könskategorisering. Kategorisering refererar i detta sammanhang till Sacks (1972) diskussion om medlemskapskategorisering, det vill säga hur medlemskapskategorier används oreflekterat, på commonsense basis i interaktion med andra, så länge det inte finns något som skapar tvivel om kategoriseringens giltighet. Ett klassiskt exempel är Garfinkels studie om Agnes, en ung kvinna född i en mans kropp, och som inför ett könsbyte måste övertyga andra, om sitt vara som kvinna, vilket omfattade ett långtgående arbete med utseende, manéer, beteende, sätt att tala och känna, och slutligen att rekonstruera sin egen biografi (Garfinkel 1967; Heritage 1984; West & Zimmerman 1987, 2009). Den kulturella kunskapen omfattar med andra ord allt som kan göra en person identifierbar – eller lokaliserbar – som medlem i kategorin. Ålder, kön, klass och etnicitet är exempel på kategoriseringar i denna bemärkelse och

handlar om både uppnått och tillskrivet medlemskap i en given kategori, och förutsätter att agerandet är identifierbart för en medlem i en viss kategori.

Ett nyckelbegrepp i ett etnometodologiskt 'görande-perspektiv' är 'accountability' som är relaterat till kategorisering (Heritage 1984). Den centrala betydelsen av 'accountability' för det teoretiska tänkandet i 'Doing gender' betonas av West & Zimmerman (1987) och till exempel i West & Fenstermaker (1995), samt med emfas av West & Zimmerman i en senare artikel: "The key to understanding gender's doing is [...] *accountability to sex category membership*" (2009:116, kursiv i original). Förutsättningen för att uppnå status som man eller kvinna (accomplishment) är att genus görs på ett igenkännbart, trovärdigt och accepterat sätt i relation till kulturellt accepterade normer i en given situation. Här kan noteras att Laz (1998) inte explicit lägger samma emfas på begreppet accountability i diskussion om ålder, accountability är snarare underförstått.

Den centrala betydelse som begreppet accountability har framgår av dess relation till uppnådd status. Enligt Heritage handlar det om hur medlemmar i ett samhälle engagerar sig i (redogörelser för) olika aktiviteter, göranden, händelser med mera i interaktion med andra och att dessa (redogörelser) bedöms av andra som adekvata och begripliga i förhållande till sina omständigheter. Detta gäller för alla sociala handlingar. Ibland använder Heritage uttryck som 'observerbart', 'beskrivningsbart' och 'rapporterbart' som förutsättningar för accountability (1984). 'Accountability' kan, genom dess koppling till normer och moralisk ordning, tolkas som ansvarighet för att sociala handlingar, aktiviteter, beskrivningar med mera är adekvata, igenkännbara och begripliga, i en specifik situation. Det etnometodologiska uppdraget åsyftar följaktligen att undersöka "how various types of social activity are brought to adequate description and thus rendered 'account-able'", (1984:136, kursiv i original). Enligt Heritage förutsätter den intersubjektiva begripligheten av en handling en symmetri mellan hur handlingen produceras å ena sidan och dess igenkännbarhet å den andra. 'Accomplishment' refererar till uppnåendet av denna symmetri (1984). Görandet är med andra ord något som produceras och bekräftas (eller förkastas / ifrågasätts) i interaktion med andra, i denna mening är görandet av exempelvis genus, eller ålder interaktionellt, och situerat. Ålder, till exempel att vara vuxen, måste göras på ett begripligt och igenkännbart sätt för att betraktas som trovärdigt.

Ytterligare en likhet mellan Laz och West & Zimmerman är att görandet av ålder, liksom genus, relateras till social kontroll, som uttrycks bland annat som: "the interactional scaffolding of social structure and the social control process that sustain it" (West & Zimmerman 1987:146–147). Ambitionen för såväl Laz som West & Zimmerman är att relationen mellan struktur och interaktion förstås i termer av dynamiska ömsesidiga processer: "The reciprocal relationship between actors acting and structural factors constraining and enabling action is central" (Laz 1998:101), men förutsättningen, enligt West & Zimmerman, är att dessa processer är observerbara i sociala praktiker, i interaktion (1987; 2009). Det etnometodologiska arvet kan också ses i Laz diskussion om förkroppsligad ålder. Förkroppsligad ålder utvecklas vidare i Laz (2003) som bland annat konstaterar att: "Age and embodiment are mutually in-

fluential (though, not determining) accomplishments. How one "does" age has implications for corporeal experience [...] Conversely, embodiment has implications for how one can accomplish age" (2003:508). Detta betyder också att en individ kan göra en annan ålder än den kronologiska, till exempel att vara yngre eller äldre än sin kronologiska ålder, men detta inom vissa gränser, som sätts av kroppen.

Relationen mellan symbolisk interaktionism och etnometodologi i Laz teoretiska ram

Laz (1998) teoretiska ram, som ovan diskuterats, är till viss del starkt influerad av etnometodologiskt tänkande, framför allt genom att den grundläggande idén om ett etnometodologiskt 'görande-perspektiv' direkt hämtats från och överförts till ålder, genom begreppet 'age as accomplished'. Laz teoretiska ram skiljer sig dock också från ett etnometodologiskt perspektiv och den tillämpning som lanserats av West & Zimmerman (1987). En påtaglig avvikelse jämfört med West & Zimmerman är att Laz redan inledningsvis i sin artikel betonar vikten av symbolisk interaktionism i relation till ålderssociologi som en del av den teoretiska ram hon avser att utveckla, i synnerhet med referens till Blumer (1969). Vi anser att Laz hänvisning till det interaktionistiska tänkandet blir motsägelsefullt i relation till den etnometodologiska ansats och begreppet 'age as accomplished' som är bärande del i den teoretiska ramen. Vi utvecklar några av dessa problem nedan.

Laz (1998:87) refererar explicit till Blumers (1969) tre premisser om relationen mellan meningsskapande och handling: 1) Individer handlar utifrån och mot (towards) den mening som objekten, andra människor, aktiviteter med mera har för dem, 2) mening skapas i interaktion med andra, och 3) mening hanteras och modifieras genom tolkande processer. Laz utvecklar dock inte sitt resonemang om Blumers premisser genom att explicit relatera dem till ett etnometodologiskt 'görande-perspektiv'. I stället konstaterar Laz endast att etnometodologi, fenomenologi och symbolisk interaktionism är användbara eftersom perspektiven betonar handlingsmöjligheter (agency) och kreativitet. Tolkningens och meningens betydelse i görandet av ålder lyfts dock fram i flera avseenden av Laz i linje med symbolisk interaktionism. I artikeln 'Embodied Age', exempelvis, skriver Laz att individerna upplever och tolkar kroppens förändringar och "act on them in concrete settings" (2003: 517). Betoningen här finns på individuella tolkningar, mening, erfarenheter och biografi.

Att mening skapas i pågående interaktion är en central tankegång i såväl den symboliska interaktionismen som i etnometodologin, men den betydelse som i symbolisk interaktionism tillskrivs tolkning och tolkande praktiker i relation till mening och handling utgör en klar skillnad mot etnometodologin (Dennis 2011). Medan Blumer (1969) fokuserar på tolkningens betydelse i meningsskapande, intresserar sig etnometodologin i stället för de *sätt* på vilka mening skapas, igenkänns och ändras i interaktionssituationer, inte tolkningsprocesser. Reflexivitet, reflektion och tolkning är begrepp som inte refererar till medvetande i etnometodologin utan till ömsesidigt observerbara handlingar (acts) i interaktionssituationen (Rawls 2006). Garfinkels

alternativa läsning av fenomenologin och utveckling av etnometodologi som ett distinkt sociologiskt perspektiv, innebar bland annat ett avståndstagande från individualism och medvetande, individuella erfarenheter som subjektiva meningsstrukturer, och den subjektiva meningen av sociala handlingar som sociologiska forskningsobjekt (Garfinkel 2006; Rawls 2006; Eberle 2012). Det som intresserade Garfinkel var sociala interaktioner, 'den sociala polen' av Schutz fenomenologiska teori, det vill säga hur vardagslivets verkligheter och social ordning konstitueras i pragmatiska sociala handlingar (Eberle 2012). Följaktligen fokuserade Garfinkel på frågan vad som är empiriskt observerbart, inte vad som kan finnas i medvetandet hos enskilda individer i form av intentioner, motiv etcetera före eller efter interaktionssituationen (Rawls 2006; Garfinkel 2006; Eberle 2012). Det var också dessa ställningstaganden som var viktiga i relation till aktörer i en situation: För Garfinkel var det praktiker som producerade identiteter och aktörer. Det var alltså inte abstrakta meningsstrukturer såsom kulturer (idéer, gemensamma föreställningar, dominerande diskurser etc) som producerade eller i någon mening aktiverade identiteter och aktörer. Detta ställningstagande fick Garfinkel senare att även kritiskt förhålla sig till poststrukturalism och postmodernism (Eberle 2012). Att Laz inte diskuterar explicit *hur* olika perspektiv är relaterade till varandra eller bildar en ram, bidrar till en ogenomskinlighet och motsägelsefullhet i det teoretiska tänkandet som föreslås av Laz.

Ett uttryck för bristen av transparens och motsägelsefullhet är också Laz diskussion om normer i relation till 'age as accomplished'. Samtidigt som normer är en viktig del i förståelsen av kategorisering och 'accountability', föreslår Laz en skiftning i fokus i forskning om ålder i sociologi, från normer och roller till mening: "we might instead explore the way that the meanings of age organize and pattern behavior and the ways that meanings also are challenged, resisted, reconstituted and reconstructed in interaction" (1998:95). Det förefaller som om Laz tonar ner West & Zimmermans emfas på normer och 'accountability' i diskussionen om 'age-as-accomplished', samtidigt som begreppet 'age as accomplished' teoretiskt diskuteras i relation till betydelsen av dominerande kulturella normer. Att göra ålder rätt eller fel relateras av Laz till just dominerande kulturella normer. Normer har betydelse i interaktion för Laz teoretiska ram men framför allt som kulturella resurser som kan användas i görandet av ålder och som också är föremål för tolkning, omtolkning och förhandling. Att kulturella normer används som resurser (tools) för görandet av ålder framstår här som en förskjutning av den innebörd som Garfinkel beskrev när det gäller normer: "norms are elements of situated local orders of practice" (Rawls 2006: 23), och produkter av interaktion (Garfinkel 2006). Dominerande kulturella normer är inte av intresse för Garfinkel, normer är inte "transcendent features of culture or social structure" (Rawls 2006:22). Både det kulturbegrepp och begreppet norm som Laz utgår från tycks skilja sig från etnometodologin. Kultur nämns nästan inte alls av Garfinkel (2006) medan Laz diskuterar kultur som gemensamma idéer, värden, normer och praktiker, vilket ligger närmare den symboliska interaktionismens syn på kultur än ett etnometodologiskt tänkande. Betoningen på tolkningsprocesser och aktörskap blir tydligt i Laz diskussion om resurser som används i görandet av ålder: "Accomplishing age re-

quires that individuals use and interpret available resources, have emotional reactions, and act accordingly” (1998:106).

Hur individer tolkar, skapar, organiserar och kan ändra strukturella faktorer lyfts också fram i Laz slutdiskussion som viktiga forskningsområden för ålderssociologi, vilket också kan sägas peka mot en ansats som främst betonar symbolisk interaktionism: ” This view sensitizes us to human agency and the potential for variability and change at the same time that it attends to regularities in the performance of age that function as both cause and consequence of social structure” (1998:108).

Vår tolkning är att West & Zimmermans ansats 'Doing gender' har en starkare förankring i det etnometodologiska perspektivet, än Laz ansats 'age as accomplished'. Eftersom Laz inte explicit diskuterar hur den etnometodologiska ansatsen relateras till den interaktionistiska, byggs i vissa avseenden in en ottydlighet och motsägelsefullhet som gör att Laz teoretiska ram är svårtolkad. Laz diskuterar också livslopps forskning som en del av den teoretiska ramen i forskning om ålder, men inte heller detta relateras explicit till etnometodologi och symbolisk interaktionism.

Utmaningar och potentiella utvecklingsmöjligheter i relation till 'age as accomplished'

En av våra huvudsakliga kritiska punkter i relation till Laz teoretiska ram 'age as accomplished' är dess påtagliga brister i transparens när det gäller frågan hur etnometodologi och interaktionism relateras till varandra. Garfinkels grundläggande utgångspunkt att sociologi bör studera 'den sociala polen' kan relateras till väsentliga skillnader mellan etnometodologi och symbolisk interaktionism. Medan exempelvis Mead och Blumer betonar vikten av medvetande, motiv, tolkningsprocesser och förmågan att ta den andres perspektiv för att förstå sociala handlingar och interaktion, fokuserar Garfinkel uteslutande på observerbara praktiker i interaktionssekvenser (Dennis 2011; Garfinkel 2006). Garfinkel tar explicit avstånd från Meads konceptualisering av 'I', samt 'rolltagande' (att ta den andres perspektiv), och 'den generaliserade andre', som utgör grunden för Meads teoretiska resonemang om identitetsskapande processer och har haft stor betydelse inom symbolisk interaktionism (2006). En konsekvens av de grundläggande skillnader som finns mellan Garfinkels etnometodologi och symbolisk interaktionism är att perspektiven måste ses som inkompatibla, när det gäller frågan om perspektiven kan integreras med varandra (Rawls 2006; Dennis 2011). Begreppet 'age as accomplished' är en explicit överföring av 'gender as accomplished' men urvattnas genom att begreppet sätts i en teoretisk ram som delvis pekar åt andra håll än det etnometodologiska tänkandet som begreppet härstammar från.

Vår kritik betyder inte att vi anser att ett etnometodologiskt perspektiv på ålder är ointressant, inte heller vill vi här hävda att ansatser inom symbolisk interaktionism inte skulle kunna bidra till ålderssociologi. Båda perspektiv är fruktbara för ålderssociologi, och kan på olika sätt befrukta varandra, men låter sig inte integreras med varandra.

Om fokus för studiet av ålder är hur ålder och exempelvis åldersnormer blir synliga i social interaktion och hur ålder utgör en ordnande princip i interaktion och i institutionella praktiker, är etnometodologi ett ytterst relevant perspektiv på 'hur ålder görs' och, som Emirbayer & Maynard hävdar, det mest utvecklade perspektivet på studiet av social ordning i interaktionssituationer (2010). Här är framför allt Garfinkels tänkande om normer intressant, med utgångspunkt att normer är situationella och immanenta i praktiker. Ett sådant perspektiv förutsätter att 'dominerande kulturella normer' inte kan tas för givna i studiet av normers betydelse i interaktion, utan normer görs till subjekt för empirisk forskning som måste ta sin utgångspunkt i frågor som: Är normer om ålder av relevans i den här situationen? I vilka situationer är normer om ålder av relevans? Vilka normer om görandet av ålder kan identifieras i den aktuella situationen i sociala praktiker? Detta ger möjligheter att upptäcka varierande normativa strukturer och därmed varierande sätt att göra ålder, men också en möjlighet att upptäcka när ålder inte görs, det vill säga när ålder inte är situationellt relevant. Att ta fasta på Garfinkels ursprungliga resonemang om normer i interaktionssituationer kan synliggöra variation i åldersnormer, normernas situationella relevans och icke-relevans – vilket också kan lösa en del problem som finns i West & Zimmermans konceptualisering av 'Doing gender', såsom problemet att genus ses som omnirelevant (för denna kritik, se t.ex. Deutch 2007; Risman 2009; Connell 2010) och att det inom ramen för deras teoretiska tänkande är svårt att förklara social förändring (Deutch 2007).

När det gäller institutionella sammanhang finns det i regel uppsättningar av formella föreskrifter och regler tillika konventioner, och rutiner som inbegriper normer. Dessa kan också ha konsekvenser i forskning om ålder, exempelvis hur ålder görs i institutioner såsom förskola och skola etcetera. Här anser vi att etnometodologins diskussion om 'the shop floor problem' kan vara fruktbar, som Emirbayer & Maynard konstaterar: "Ethnomethodology can engage in genuine critical reconstruction and, in a pragmatist spirit, apply intelligence to situations of real perplexity, but it can do so only provided it remains wedded to the details situationally embedded in concrete shop floor problems" (2010:248). Visst utrymme för social förändring är inbyggt i ett etnometodologiskt perspektiv på social interaktion. Varje interaktionssituation i sig betyder att exempelvis genus eller ålder kan göras på ett sätt som inte anses lämpligt, det vill säga som medvetet eller omedvetet avviker från, ifrågasätter eller utmanar etablerade normer i en viss situation. Sådana enstaka avvikelser resulterar dock inte i social förändring (jfr. West & Zimmerman 1987). Vad som krävs för förändring enligt Heritage är ett i princip paradigmiskt skifte: "a major mechanism of institutional change will involve the constitutive re-embedding of 'discrepant' activities within some new, normalizing, but equally self-replicating accounting framework" (1984:230). Givet den temporala dimensionen som är förutsättningen för resonemanget här, skapas relationen mellan interaktion, sociala strukturer och historia, vilket sällan uppmärksammas (j.f.r. Deutch 2007, för kritik mot 'doing gender'). Institutionella strukturer manifesteras i sociala praktiker, men förgrunden i etnometodologiskt perspektiv är interaktion, in situ, och relationen mellan interaktion

och institutionell ordning, inte historiska processer eller sociala strukturer. Vi tror att perspektivet skulle vinna på i tydlighet om den temporala dimensionen lyftes fram tydligare.

Vi tror alltså att en vidareutveckling av ett etnometodologiskt perspektiv är möjligt – och fruktbart – inom ramen för dess grundläggande premisser, i relation till ålder. Vi tror också att den typen av kunskap som etnometodologiska studier kan ge om situationella normer och variationer i dem är av relevans för studier som utgår från ansatser inom den symboliska interaktionismen.

Meningsskapande och tolkning i den betydelse som de ges i symbolisk interaktionism i relation till handling är inte etnometodologins kunskapsobjekt. Detta innebär dock inte att studier som exempelvis fokuserar på vilka innebörder ålder tillskrivs, eller hur interaktionssituationer i vilka ålder görs tolkas av olika människor inte kan tillföra kunskap eller idéer till etnometodologisk forskning. Utsagor och berättelser om ålderns olika innebörder är exempel på 'accounting for' och 'accounts on' ålder och i den meningen relaterad till ålder som görande, även om tolkningar eller utsagor inte skulle ha betydelse när en praktik faktiskt konstrueras i interaktion med andra (jfr. West & Zimmerman 2009). Här kan man notera att etnometodologi och symbolisk interaktionism svarar på olika forskningsfrågor och ofta använder sig av olika metoder och analysprocedurer.

Symbolisk interaktionism kan också ses som ett perspektiv som explicit fokuserar på handling (agency), vilket är av intresse i ålderssociologi. Ett sådant perspektiv kan utvecklas vidare än vad som görs av Laz, bland annat genom att synliggöra den temporala dimensionen. Att temporalitet och då i synnerhet temporal orientering mellan det förflutna, nuet och framtiden är nödvändigt för att förstå agency har diskuterats utförligt av Emirbayer & Mische (1998) med utgångspunkt i den amerikanska pragmatismen. Att förstå hur ålder tillskrivs mening i relation till handling kan delvis studeras inom ramen för diskussion om social förändring och agency: [...] "agentic processes can only be understood if they are linked intrinsically to the changing temporal orientations of situated actors" (Emirbayer & Mische 1998:967). Emirbayer & Mische lyfter här fram hur handlingsmöjligheter bedöms utifrån och påverkas av erfarenheter, vanor, och föregripande av konsekvenser, och att agency alltid är relationellt, situationellt och kontextuellt (jfr. Emirbayer 1997).

Vi ser också ytterligare en möjlighet att utveckla ålderssociologin utifrån nyare ansatser inom den symboliska interaktionismen, i detta fall i relation till ett teoretiskt tänkande om status, som är centralt i 'age as accomplished'. Som vi inledningsvis nämnde ser vi ålder som en ordnande princip i vardagsliv och i institutioner. En konsekvens av detta är att frågor om status, underordning och överordning blir centrala för studiet av ålder. Om ålder ses som uppnådd status (accomplishment) i interaktion med andra, är studiet av status som ett relationellt fenomen av yttersta vikt. Sauders diskussion om status är här av intresse och handlar bland annat om hur status opererar i sociala relationer i vardagsliv (2005). Statussymboler skapas, vidmakthålls och förändras i vardagslivets interaktioner. Statussymboler och statuspositioner skapar olika statussystem i olika sociala situationer och kontexter. Den relationella,

situationella och kontextuella karaktären av status betyder att statuspositioner eller symboler inte kan ses som ett statiskt system; när situationen eller kontexten ändras kan även en individs eller en grupps status förändras (2005). Status kan då också ses som ett förkroppsligande av värden som rangordnar individer och grupper i relation till varandra utifrån vad som tillskrivs värde. Status är inte här en egenskap hos individer utan i relationer, vad som konstitueras som statussymboler och är observerbara statusmarkörer (t.ex. konsumtion, artefakter, manéer, kropp) är situationellt. Hur status och dess gränsdragningar definieras i interaktion med andra är av vikt här samt vilka situationella eller kontextuella (samt relationella) variationer en viss status tillskrivs samt hur sådana variationer kan identifieras i vardagslivets praktiker. Att förstå ålder som status och som en ordnande princip i det sociala livet, leder till en relationell analys av förkroppsligad ålder, och sätter fokus på hur ålder konstituerar sociala skillnader i vardagslivet och i institutioner.

Att ålder kan ses som en ordnande princip i vardagsliv och institutioner förutsätter också ett resonemang om dominans, överordning och underordning, som Athens påpekat: "we are unable to escape from the need to signal our proper rank in almost everything we do" (2010: 351). Status och social position, enligt Athens, bestäms av en individs relation till andra medlemmar i en grupp och handlar om en kamp om erkännande som är oundviklig i sociala relationer. Samtidigt är relationer som bygger på dominans, underordning och överordning, ofta osynliga eller osynliggjorda, för-givet-tagna eller ritualiserade och synliggörs framför allt när relationerna mellan till exempel underordning och överordning blir problematiska (2010). Athens är framför allt intresserad av underordning respektive dominans på institutionell nivå och ser dominans (domination) som den fundamentala ordnande principen i samhället i alla relationer och som principen för all social organisering. Varje institution har sina regler (axiom) för handlingar, överordning och underordning liksom för dominans (2007). Det är möjligt att Athens resonemang kan relateras till West & Zimmermans diskussion om institutionella idiom som stipulerar såväl möjligheter som hinder i relation till 'doing'. Också här ser vi potential för hur ett perspektiv som radikal interaktionism av Athens kan bidra till ålderssociologi och som kompletterande perspektiv i relation till etnometodologi.

Avslutande reflektioner

Det finns i dag olika uppfattningar om hur sociologi som vetenskap ska utvecklas, från en argumentation för en allt starkare renodling eller specificering av perspektiv till argumentation för integration mellan olika teorier och ansatser (Emirbayer & Maynard 2010; Halas 2004). Integration – eller inlån – av teoretiska resonemang och begrepp kan vara fruktbart men förutsätter samtidigt en diskussion om grundläggande likheter och skillnader mellan perspektiven. En tredje ståndpunkt är att olika perspektiv kan ses som komplementära, det vill säga att olika perspektiv kan användas för att belysa ett fenomen utifrån olika frågeställningar. Vi har i artikeln diskuterat hur det etnometodologiskt inspirerade 'görande-perspektivet' har använts som en

grund i diskussionen om ålder som uppnådd status, (ålder som görande), men även utvidgats mot framför allt den symboliska interaktionismen genom starkare betoning på mening och tolkningsprocesser (Laz 1998; 2003). Den slutsats vi drar är emellertid att etnometodologi på ett grundläggande sätt skiljer sig från symbolisk interaktionism som Laz relaterar till. Perspektiven framstår som inkompatibla när det gäller grundläggande antaganden och därmed som inte möjliga att integreras.

När det gäller Laz försök att skapa en teoretisk ram för studiet av ålder saknar vi transparens i framställningen, till exempel explicita analyser av hur – och om – de olika perspektiven är relaterade till varandra, eller om ramen bör ses som en slags mosaik för tänkbara perspektiv eller forskningsområden för sociologisk forskning om ålder. Den symboliska interaktionismen, exempelvis, lyfts fram inledningsvis som ett centralt perspektiv, men blir snarare underförstått i resten av artikeln, och någon initierad diskussion om skillnader och likheter mellan etnometodologi och symbolisk interaktionism förs inte.

Vi vill dock hävda att både etnometodologi och i synnerhet nyare ansatser inom symbolisk interaktionism kan bidra till sociologisk förståelse av ålder som en ordnande princip i vardagsliv och institutioner, men inte genom en integration av perspektiven utan snarare som komplementära perspektiv. Med komplementaritet avses här inte att vi ser ett av perspektiven som mer fruktbart än ett annat, utan att perspektiven har delvis olika teoretiska – och empiriska – fokus och anspråk men att båda perspektiven bidrar till sociologisk kunskap om ålder.

Etnometodologi som specifikt utvecklat studiet av interaktionssekvenser ser vi som mycket värdefull i relation till frågor om hur ålder, åldersnormer och status görs i observerbara interaktionssituationer, inte minst när ålder blir problematiskt i interaktion med andra. Ett etnometodologiskt perspektiv kan bidra till att blottlägga åldersnormer men också – och kanske framför allt – variationer i situationella normer. Att blottlägga hur ålder görs är grundläggande för att förstå de ibland subtila sätt i vilka exempelvis ålderism eller åldershierarkisering konstrueras i interaktion. Ett etnometodologiskt perspektiv kan också vara värdefullt i en intersektionell analys, i vilken variation i, samspel mellan och relevans i situationella normer kan synliggöras. Ett exempel av intersektionell analys utifrån ett sådant perspektiv är Moores studie om rasialiserad, genderiserad ålder (2001).

När det gäller symbolisk interaktionism förs en aktuell kritisk diskussion om interaktionismens grunder och begränsningar bland 'interaktionister' inom skolbildningen, bland annat i relation till Meads centrala begrepp 'I' och 'Me', samt 'den generaliserade andre' som delvis sammanfaller med etnometodologins kritik mot begreppen (t.ex. Athens 2007). Här kan vi se en rörelse från individrelaterade frågor till starkare betoning på relationella, institutionella och samhälleliga frågor (Athens 2007; 2010). I relation till ålder som ordnande princip i samhället kan de nya strömningarna inom (den symboliska) interaktionismen vara fruktbara, inte minst diskussionen om social status, samt former för underordning, överordning och dominans.

Referenser

- Andersson, L. (2008) *Ålderism*. Lund: Studentlitteratur.
- Athens, L. (2007) "Radical Interactionism: Going Beyond Mead", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 37 (2):137–165.
- Athens, L. (2010) "Human Subordination from a Radical Interactionist 's Perspective", *Journal for the Theory of Social Behaviour* 40 (3): 339–368.
- Blumer, H. (1969) *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bodily, C. (1994) "Ageism and the Deployments of "Age"", 174–194 i T.R. Sarbin & J.I. Kitsuse (red.) *Constructing the Social*. London: Sage Publications.
- Bytheway, B. (1995) *Ageism*. Buckingham: Open University Press.
- Bytheway, B. (2005) "Ageism and Age Categorization", *Journal of Social Issues* 61 (2): 361–374.
- Connell, C. (2010) "Doing, Undoing, or Redoing Gender?: Learning from the Workplace Experiences of Transpeople", *Gender & Society* 24 (1):31–55.
- Coupland, N. & J. Coupland (1998) "Reshaping Lives: Constitutive Identity Work in Geriatric medical consultations", *Text* 18 (2): 159–190.
- Coupland, N. & J. Coupland (1999) "Ageing, Ageism and Anti-ageism: Moral Stance in Geriatric Medical Discourse", 177–208 i H.E. Hamilton (red.) *Language and Communication in Old Age: Multidisciplinary Perspectives*. New York: Garland.
- Dalton, S. & S. Fenstermaker (2002) "Doing Gender Differently: Institutional Change in Second-Parent Adoptions", 169–185 i S. Fenstermaker & c. West (red.) *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. New York: Routledge.
- Dennis, A. (2011) "Symbolic Interactionism and Ethnomethodology", *Symbolic Interaction* 34 (3):349–356.
- Deutsch, F.M. (2007) "Undoing Gender", *Gender & Society* 21(1):106–127.
- Eberle, T.S. (2012) "Phenomenological Life-World Analysis and Ethnomethodology's Program", *Human Studies* 35: 279–304.
- Emirbayer, M. (1997) "Manifesto for Relational Sociology", *The American Journal of Sociology* 103 (2): 281–317.
- Emirbayer, M. & D.W. Maynard (2010) "Pragmatism and Ethnomethodology", *Qualitative Sociology* 34:221–261.
- Emirbayer, M. & M. Mische (1998) "What is Agency?", *American Journal of Sociology* 103 (4): 962–1023.
- Fenstermaker, S., C. West & D.H. Zimmerman (2002) "Gender Inequality": New Conceptual Terrain", 25–39 i S. Fenstermaker & c. West (red.) *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. New York: Routledge.
- Garfinkel, H. (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall.
- Garfinkel, H. (2006) *Seeing Sociologically. The Routine Grounds of Social Action*. London: Paradigm Publishers.

- Goffman, E. (1977) "The Arrangement between the Sexes", *Theory and Society* 4:301–331.
- Halas, E. (2004) "Pierre Bourdieu's Concept of the Politics of Symbolization and Symbolic Interactionism", *Studies in Symbolic Interaction* 27:235–257.
- Heikkinen, S. & C. Krekula (2008) "Ålderism – ett fruktbart begrepp?", *Sociologisk forskning* 2 (8): 18–34.
- Heritage, J. (1984) *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Holstein, J. (1990) "The Discourse of Age in Involuntary Commitment proceedings", *Journal of Aging Studies* 4 (2): 111–130.
- Kohli, M. (1988) "Ageing as a Challenge for Sociological Theory", *Ageing and Society* 8: 367–394.
- Krekula, C., A-L. Närvänen & E. Näsman (2005) "Ålder i intersektionell analys", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 26 (2/3): 81–94.
- Krekula, C. (2006) *Kvinna i ålderskodad värld. Om äldre kvinnors förkroppsligade identitetsformeringar*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Laz, C. (1998) "Act Your Age", *Sociological Forum* 13 (1):85–113.
- Laz, C. (2003) "Age Embodied", *Journal of Aging Studies* 17: (503–519).
- Moore, V.A. (2001) "Doing Racialized and Gendered Age to Organize Peer Relations. Observing Kids in Summer Camp", *Gender & Society* 15 (6):835–858.
- Nikander, P. (2000) "'Old' vs. 'Little Girl': A Discursive Approach to Age Categorization and Morality", *Journal of Aging Studies* 14 (4):225–358.
- Nikander, P. (2002) *Age in Action: Membership Work and Stage of Life Categories in Talk*. Helsinki: The Finnish Academy of Science and Letters.
- Närvänen, A-L. (2009) "Ålder, livslopp, åldersordning", 18–29 i H. Jönson (red.) *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Linköping: Linköping University Interdisciplinary Studies, no 2009:10.
- Närvänen, A-L. & E. Näsman (2007) "Age Order and Children's Agency", 225–249 i H. Wintersberger, L. Alanen, T. Olk, & J. Qvortrup (red.) *Childhood, Generational Order and the Welfare State: Exploring Children's Social and Economic Welfare*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Rawls, A.W. (2006) "Respecifying the Study of Social Order – Garfinkel's Transition from Theoretical Conceptualization to Practices in Detail", 1–97 i H. Garfinkel *Seeing Sociologically. The Routine Grounds of Social Action*. London: Paradigm Publishers.
- Riley, M. White (1986) "Overview and Highlights of a Sociological Perspective", 153–175 i A.B. Sörensen, E. Weinert, & S.E. Lonnie (red.) *Human Development and the Life Course: Multidisciplinary Perspectives*. New Jersey: Hillsdale.
- Riley, M. White (1987) "On the Significance of Age in Sociology", *American Sociological Review* 52:1–14.
- Riley, M. White (1998) "A Life Course Approach: Autobiographical Notes", 28–51 i J.Z. Giele, & G.H. Elder (red.) *Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Risman, B.J. (2009) "From Doing to Undoing: Gender as We Know it", *Gender & Society* 23:81–84.

- Sacks, H. (1972) "On the Analyzability of Stories by Children", 325–345 i J.J. Gumpertz & D. Hymes (red.) *Directions in Sociolinguistics*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Sauder, M. (2005) "Symbols and Contexts: An Interactionist Approach to the Study of Social Status", *The Sociological Quarterly* 46: 279–298.
- Tulle, E. (2008) "Acting your age? Sports science and ageing body", *Journal of Aging Studies* 22: 340–347.
- Utrata, J. (2011) "Youth Privilege: Doing Age and Gender in Russia's Single-Mother Families", *Gender & Society* 25 (5):61–641.
- West, C. & S. Fenstermaker (1995) "Doing Difference", *Gender & Society* 9 (1):8–37.
- West, C. & D.H. Zimmerman (1987) "Doing Gender", *Gender & Society* 1 (2):125–151.
- West, C. & D.H. Zimmerman (2009) "Accounting for Doing Gender", *Gender & Society* 23 (1):112–122.

Författarpresentation

Anna Liisa Närvänen är docent och universitetslektor i sociologi vid Linnéuniversitetet. Hennes forskningsintressen handlar om tid, rum och identiteter; ålder och livslopp samt agency. Hennes pågående forskning handlar bland annat om hur ålder tillskrivs mening i organisering av fritidshem.

Linda Häll är doktorand i pedagogiskt arbete vid Linköpings universitet. Hennes pågående avhandlingsarbete handlar om barns görande av ålder i förskolan. Övriga forskningsintressen handlar om barns lek samt görande av etnicitet i förskolan.

Korresponderande författare

Anna Liisa Närvänen
Linnéuniversitetet
35195 Växjö
annaliisa.narvanen@lnu.se
tel.: 0470-767491

Barnen och stadsrummet

– relationer mellan kompetens, ålder och delaktighet

Danielle van der Burgt och Sofia Cele

Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet

Children and urban space – relations between competence, age and participation

In this paper we focus on how children and adults discuss children's competence in urban space, and how this relates to the age of the child. Spatial competence is linked to the possibility to experience and participate in urban space. Gaining spatial competence thus requires children to be allowed to make experiences in public space. However, our research suggests that age is the organizing norm regarding who is viewed as competent enough to gain access to and participate in urban space. Firstly, spatial competence is related to age-based categories, where children and adults are viewed as homogeneous categories. Adults are viewed as spatially competent while children are viewed as non-competent. Secondly, spatial competence is related to chronological age and defined from an adult perspective which means that increased chronological age is equated with increased competence. It is shown that chronological age is the organizing norm also for how children order other children *within* the category of children in terms of how spatially competent they are.

Key words: age, childhood, participation, spatial competence, urban space

Barn och ungdomar upplever ofta begränsningar i vilken tillgång de har till staden. Syftet med denna artikel är att diskutera hur barn och vuxna ser på barns kompetens att hantera det urbana rummet och vilken roll ålder spelar i det. Staden är ett rumsligt sammanhang som ofta definieras utifrån vuxnas erfarenheter och kompetenser, och som förknippas med risker som barn vanligen anses behöva hjälp med att hantera eller skyddas ifrån. Vuxna tenderar att ha svårt att erkänna barn som sociala aktörer med samma rätt till sin närmiljö som andra medborgare, och när barns kompetens ska värderas och deras rätt till stadsrummet avgöras så relateras kompetens ofta till vuxnas förmågor och erfarenheter (Cele & van der Burgt 2013). Generationsbegreppet är en viktig nyckel till att förstå barns liv (Alanen 2001; Vanderbeck 2007) och att vara barn ses därför som en underordnad och marginaliserad position gentemot vuxna (James & James 2008). Barndomen ses ofta som en oskyldig social position som existerar utanför den socio-kulturella kontexten, och där barnen "bör slippa" att hantera det som sker i omgivningen. Som Kallio (2008) har beskrivit så visar detta hur barndomen ofta ses som motsatsen till det politiska i samhället och hur barns handlingsutrymme är begränsat i den offentliga sfären. Detta visar hur svårt det kan vara för vuxna att förstå på vilket sätt barnet kan ses som en kompetent social aktör, och man missleds lätt att tro att barns kompetens ska mätas i förhållande till graden av anpassning till vuxenheten. När det gäller tillgången och rätten till det urbana rummet

ses barn som ofullständiga och omogna och därför icke-kompetenta, istället för att se att barn kan vara kompetenta i att hantera urbana risker och ha kunskap om platser i stadsmiljön som konsekvens av sina vardagserfarenheter av platser i staden. Det innebär även att trots att barn kan uppfatta sig *själva* som kompetenta att hantera de risker som förknippas med det urbana rummet så tillskrivs de ofta en position som mindre kompetenta än vuxna (Koskela 1997; Cele & van der Burgt 2013). Åldersbaserade kategorier som "barn" och "vuxna" ordnas alltså i förhållande till varandra när det gäller tillgången samt rätten till det offentliga rummet (Laz 1998; Hopkins & Pain 2007; Fainstein 2010). Ålder används som en organiserande princip för att ordna kategorierna barn och vuxna i relation till det urbana rummet. Vi kommer att visa att ålder, förutom att vara en grund för homogena ålderskategorier, och då framförallt kronologisk ålder, också används som en organiserande princip inte bara för att ordna kategorierna barn och vuxna utan även inom kategorin barn, något som sällan framhävs inom litteraturen om barns geografier. Äldre barn ses som mer rumsligt kompetenta av yngre barn på grund av ålder snarare än på grund av att de lärt sig hantera situationer i det urbana rummet.

Ålder, erfarenhet och rumslig kompetens

Vår utgångspunkt är det kulturgeografiska forskningsfältet som i likhet med sociologin baseras på tankar kring barndomen som socialt konstruerad men som i högre grad betonar rumslig kompetens för att förstå barns verkligheter. Att vara rumsligt kompetent innebär att kunna hantera de situationer, människor eller platser man möter i rummet (Valentine 1997; Koskela 1997; van der Burgt 2013). Rumslig kompetens förstås därför som kopplad till erfarenhet av att hantera situationer i rummet och att alla, oavsett ålder, som har sådan erfarenhet också har en rumslig kompetens. Snarare än att se individer som antingen kompetenta eller icke-kompetenta menar vi att det handlar om ett kontinuum samt att individer uppfattar sig själva eller andra som mer eller mindre kompetenta att hantera situationer i rummet. Kompetens skall därför förstås som föränderlig och beroende på situation och kontext, snarare än något som man antingen har eller inte har.

Centralt för kompetens är att det krävs erfarenhet och möjlighet att uppleva och vara delaktig i det urbana rummet för att den rumsliga kompetensen ska kunna utvecklas. Med andra ord att kompetens utvecklas genom erfarenhet och delaktighet snarare än genom en strikt åldersrelaterad utveckling. Det finns även ett positivt samband mellan förmågan att hantera situationer i rummet och erfarenhet av rummet, och att vissa barn (och vuxna) känner sig mer rumsligt kompetenta än andra (Cahill 2000). De flesta forskare som studerar barns relation till det urbana rummet har numera en gemensam utgångspunkt i att barn – och alltså inte bara vuxna – kan uppnå kompetens i att hantera sin vardagsmiljö om de tillåts ta del av denna (van der Burgt 2013) och att de, trots sin underordnade position som barn, har aktörskap att förhandla sin position (James & James 2008; Fernqvist 2013) i det urbana rummet. Ålder ses som performativ, det vill säga som något som åstadkoms genom handling och

interaktion (Laz 1998) och som situerat, flytande och omtvistat (Hopkins & Pain 2007). Inom barns geografier finns idag många studier gjorda med fokus på barns och ungdomars relation till det urbana rummet, som visar att barn och unga måste hantera risker liksom känslor av rädsla och otrygghet på daglig basis (Harden 2000; Tucker & Matthews 2001; Nayak 2003; Backett-Milburn & Harden 2004; Christensen & Mikkelsen 2008; Aretun 2009; Bromley & Stacey 2012). Det kan vara risker av olika slag så som trafikrisker, att bli utsatt för stöld eller mobbning, eller risker för att slå sig. Rädsla definieras ofta i bred bemärkelse och kan innebära allt från känslor av obehag till en rädsloreaktion på ett plötsligt hot. Gemensamt för dessa studier är att de ser barn som aktiva aktörer i hanteringen av risk och rädsla och inte bara som passiva offer. Olika barn hanterar risk på olika sätt, en del undviker att ta risker, andra tycker det är spännande att utsätta sig själva för risker (Green, Mitchell & Buntton 2000). En del utsätter andra för risker och rädsla genom till exempel mobbning (Percy-Smith & Matthews 2001). Vissa blir rädda eller känner sig otrygga i vissa situationer, andra inte.

Som vi kommer att visa är barns relation till stadsrummet en fråga som i hög grad är kopplad till hur kompetens definieras av barn och vuxna. Sätten på vilka detta sker är långt ifrån statiska, och förändras beroende på situation och aktör. Kompetens kopplas ofta – dock inte alltid – ihop med ålder av både barn och vuxna, och hur kompetens definieras är beroende av ett tidsrumsligt perspektiv där aktörer anpassar och förändrar sina roller och handlingsutrymmen i relation till varandra och till olika sociala och rumsliga sammanhang.

Metod

Utgångspunkten i forskningen som ligger till grund för artikeln är att barn är aktiva sociala aktörer i sina vardagsliv, något som valet av metoder i våra studier speglar. För att fånga olika aspekter av barns perspektiv och praktiker när det gäller relationer till det urbana rummet fanns därför särskild fokus på metoder som tillät barnen att aktivt vistas ute i de miljöer de ska berätta om alternativt använda sin levda erfarenhet som grund för sina berättelser. Detta angreppssätt möjliggjorde ett mer varierat spektrum av upplevelser att inkluderas i analysen (Christensen & James 2000). Diskussionen om på vilka sätt kompetens, ålder och erfarenhet relaterar till varandra i stadsrummet bygger på ett flertal kvalitativa studier med barn och vuxna i olika typer av urbana miljöer. Utgångspunkten för dessa studier var att förstå barns relation till sin urbana närmiljö och de fysiska och sociala strukturer som konstruerar deras vardagsliv. Delar av materialet har tidigare dokumenterats i form av vetenskapliga avhandlingar och artiklar (Cele 2006, 2010, 2013; van der Burgt 2006, 2008, 2010, 2013) där vi diskuterat barn och ungdomars erfarenhet av det urbana rummet och deras rumsliga kompetens. I den här artikeln har utgångspunkten varit att utveckla analysen av relationen mellan rumslig kompetens och ålder. Våra olika studier berör totalt 316 barn i 8–14 års ålder samt tonåringar mellan 15 och 19 år, som vi refererar till i texten som ”barn”. Barnens olika åldrar och ålderskategorier möjliggör en problematisering av

ålder i relation till kompetensbegreppet. Vi har också inkluderat 182 föräldrar med barn i samma åldersspann i undersökningarna.

Material, metoder och analys med fokus på barn

I Stockholms innerstad genomfördes under 2004 deltagande undersökningar med 44 barn i åldersgruppen 8–11 år och 23 barn i åldern 15–17 år. För att förstå hur barnen värderar, använder och resonerar kring staden användes metoder som enskilda intervjuer, gruppintervjuer, promenader och auto-fotografi. Genom att de olika metoderna belyser olika delar av platsupplevelsen så inkluderades flera perspektiv på barnens närmiljö, såsom socialt samspel, individuella upplevelser och känslor samt relationen till stadens materialitet, och som därför kunde tas med i analysen. Materialet analyserades och tematiserades utifrån aspekterna identitet, sociala relationer, rörelsefrihet, trygghet och användande av den fysiska miljön. Huvudfokus för samtliga metoder var att förstå hur barnen uppfattar och använder den fysiska miljön och hur detta relaterar till de sociala, mentala och tidsrumsliga aspekterna av den fysiska miljön. Av särskild vikt var metoderna som tillåter barnen att interagera med de platser som de berättar om, såsom auto-fotografi (Rasmussen 1999) och promenad (Philips 2005). Eftersom barnen tilläts att uppleva platser samtidigt som de berättade om dem så möjliggjorde detta för mer detaljerade berättelser där sinnen, kropp och personliga upplevelser fick stor betydelse. Promenaderna genomfördes i grupper med två–fem barn i varje och de fick visa och berätta om platser i sin närmiljö. Utöver den muntliga informationen som delgavs så fanns också möjligheten att observera barnen när de interagerade med platser, människor och objekt, och forskaren också fick egna intryck och upplevelser av det som undersöktes. Promenaderna dokumenterades med fältdagbok och fotografier. Auto-fotografin genomfördes på det sättet att de yngre barnen använde engångskameror och de äldre använde sina mobiltelefoner. Under en veckas tid fotograferade barnen platser som de ville berätta om och när fotografierna var framkallade träffades vi och pratade om bilderna. Dessa samtal var helt avgörande för förståelsen då fotografiet kunde visa platser och objekt, men det barnet ”egentligen” hade avsett att fotografera var en känsla eller sina tankar kring platsen och inte den materialitet som syntes på bilden. Intervjuerna var semi-strukturerade och genomfördes både som enskilda intervjuer och i grupp. Det främsta bidraget från intervjuerna var att förstå de sociala positionerna och relationerna mellan barnen (för mer djupgående metodanalys se Cele 2006, 2013).

Vidare genomfördes undersökningar i Uppsala med omnejd, Västerås och Stockholm med sammanlagt 249 barn i åldersgrupperna 10–14 (under hösten 2002 och våren 2003) samt 16–19 (under hösten 2009 och våren 2010). För att förstå barnens användning och perspektiv på sina vardagsmiljöer samt hur de berättar om hur de upplever och hanterar risker de möter där användes material från enskilda kvalitativa intervjuer, gruppintervjuer, kartor och dagböcker. Materialet analyserades utifrån aspekter som sociala relationer, mobilitet, tillhörighet, identitet, rykten, områdesdiskurser, risker och rumslig kompetens. Med hjälp av material från dagböckerna analyserades den geografiska utbredningen av barnens sociala nätverk samt deras mobilitet

i tid och rum. Intervjuerna spelades in och transkriberades och användes för att analysera barnens rumsliga och sociala tillhörighet till platser i vardagsmiljön samt hur barnens position på dessa platser kopplas till ålder (yngre och äldre barn samt vuxna) och bostadsområdets rykte. Barnen gjorde också egna kartor över delar av staden med hjälp av olikfärgade klistermärken och pennor (Andersson-Brolin, Brolin & Rosenblad 1997). Kartmaterialet användes för att analysera relationerna mellan var kamrater och klasskamrater bodde, deras mobilitet samt deras perspektiv på olika bostadsområden. För denna artikel har analyser om hur barnen hanterar och ser på urbana risker i relation till andra yngre och äldre barn och vuxna varit av särskilt intresse.

Material, metoder och analys med fokus på föräldrar

Utöver barnen var också 182 föräldrar med barn mellan 10 och 19 år med i undersökningarna. Föräldrarnas syn på hur barn får röra sig i det urbana rummet undersöktes med hjälp av intervjuer och enkäter.

Hösten 2002 gjordes enkäter med föräldrar till barn mellan 10 och 14 år i olika bostadsområden i Uppsala i syfte att undersöka hur de såg på sin boendemiljö. Enkätmaterialet (129 enkäter) analyserades utifrån föräldrars perspektiv på sina bostadsområden i relation till andra bostadsområden. Av särskilt intresse för den här artikeln var kopplingar mellan platser i staden och risker för barn. Kvalitativa intervjuer gjordes (hösten 2009 och våren 2010) med 11 föräldrar (5 par och en ensamstående förälder) i Uppsala med omnejd, Västerås och Stockholm, vars barn i åldrarna 15–19 också intervjuades vid samma tillfälle, dock inte tillsammans med föräldrarna. Intervjuerna gjordes med föräldrapar i de fall föräldrarna var sammanboende. Intervjuerna hade karaktären av diskussioner föräldrarna emellan kring de teman som intervjufrågorna kretsade kring och varade 1–1,5 timme var. Intervjuerna spelades in och transkriberades. Materialet analyserades utifrån teman som tonårstid, föräldrarestriktioner, genus, risker för (sexuellt) våld, ålder, föräldraskap och personligt ansvar och ligger till grund för denna artikel.

Intervjuer genomfördes med 42 föräldrar boende i Stockholms innerstad under 2008. Deras barn var i mellanstadieåldern. Intervjuerna genomfördes i grupper om mellan två till fem deltagare. Intervjuerna var semi-strukturerade på det sättet att inledande frågor ställdes som sedan deltagarna fick diskutera fritt omkring. Frågorna kretsade kring föräldrarnas avvägningar kring att bo i staden med barn, hur de tänkte kring barnens vardagsliv och tillgång till utemiljöer. Av central vikt i analysen var relationen mellan stadens fysiska och sociala struktur och hur dessa strukturer påverkar barnens rörelsefrihet och möjlighet till utevistelse. Gruppintervjuer innebär ju ett särskilt fokus på hur olika värderingar och förhållningssätt förhandlas mellan deltagarna (Krueger & Casey 2008) vilket var särskilt värdefullt när flera föräldrar uttryckte att deras agerande mot barnen också i hög grad styrdes av vilka värderingar de uppfattade att andra föräldrar hade av föräldraskap och vilken rörelsefrihet barnen borde ha i staden. Intervjuerna spelades in, men anteckningar togs också samtidigt. Intervjuerna har tolkats genom tematisering utifrån begrepp som tillgång till staden, lek, risker, ålder, stadsplanering och genus, varav tillgång till staden, risk och ålder varit av särskilt intresse för denna artikel.

Resultaten av vår analys presenteras nedan. Först diskuterar vi med hjälp av föräldrars och barns perspektiv hur konstruktioner av det icke-kompetenta barnet begränsar barns tillgång till stadsrummet. Vi visar att dessa konstruktioner är präglade dels av en syn på barn och vuxna som enhetliga åldersbaserade kategorier, dels av en syn på att ju äldre barnen är desto större är deras rumsliga kompetens. I det andra analyskapitlet visar vi hur föräldrar till tonårsbarn ser på kronologisk ålder och rumslig kompetens. Detta gör vi för att visa att när barn blir äldre och kommer in i tonåren, uppfattas de ha uppnått en större rumslig kompetens än yngre barn på grund av ålder, och inte på grund av att de har större erfarenhet av att hantera situationer och risker i staden. I det tredje analyskapitlet utgår vi från barnens egna erfarenheter för att problematisera och tydliggöra hur rumslig kompetens skapas och förhandlas genom erfarenhet av platser, situationer och människor i staden snarare än genom en strikt åldersutveckling.

Stadsrummet och konstruktioner av det icke-kompetenta barnet

Vuxnas uppfattningar om barns och ungdomars kompetens är viktiga för att förstå barns tillgång till stadsrummet eftersom vuxna sätter ramverket för barns handlingsfrihet i samhället. Konstruktioner om "barn" och "barndom" formas i relation till minnen av den egna barndomen och den vuxnas förståelse och tolkning av dessa minnen ifrån en annan tid och ett annat rum. Konstruktioner av barns relation till det urbana rummet formas även av olika perspektiv på barndomen. Enligt Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter (FN 1989) har barn rätt till skydd samt att vara delaktiga i samhällslivet och kunna påverka processer och fenomen som påverkar deras liv och välbefinnande. När det gäller barns tillgång till och kompetens i stadsrummet står skydds- och delaktighetsperspektiven ofta i motsättning till varandra och det är tydligt att skydd oftast är överordnad delaktighet. I vår forskning om barns relation till det urbana rummet är det tydligt att framförallt yngre barn konstrueras som icke-kompetenta på grund av sin ålder och därför som i behov av skydd i det urbana offentliga rummet. Vi kan urskilja hur föräldrar, lärare eller andra personer med ansvar och auktoritet över barn lär dem att de inte klarar av att hantera vissa risker i det offentliga rummet än, som trafikrisker eller farliga främlingar genom att inte låta dem gå ut på egen hand utan vuxnas övervakning. I ett samtal om detta berättar några mellanstadieföräldrar i Stockholm:

Ebba: Man försöker ju tala om, alltså typ, vad de ska akta sig för. Det är ju mycket, som folk kör och knarkare och...

Anders: Ja för man ser ju hur de, alltså att de kanske ser en sak och inte en annan, eller att de tänker på nåt och går rakt på.

Ebba: Man lär dem allt som de måste tänka på och att de förstår att de måste veta att de kanske inte klarar allt själva.

Dan: Vill inte att hon ska vara ute själv nu, som det är. Och så har ju skolan regler och så, att man inte får cykla dit innan man är 13 för att de inte kan med trafiken.

Föräldrarna resonerar aktivt hur de ska agera för att barnen ska förstå att de inte är tillräckligt kompetenta i stadsmiljön. Flera kommenterar också att det finns en större föräldrakontroll som ska skydda barn från olika risker (se Karsten 2005; Backett-Milburn & Harden 2004). Detta är något som föräldrarna själva uppfattar som en tydlig förändring jämfört med den egna barndomen. En pappa till mellanstadiebarn i centrala Stockholm uttryckte sig så här:

Jag upplever att det är skillnad, för, jo, när jag var liten i stan och så, då var det ändå friare. Att man var ute mer själv och så, sprang mellan gårdarna och på trottoaren. Att vi faktiskt kunde leka mer ute. Nu är det mer kontrollerat. Att man är rädd för trafiken och att de ska råka ut för någon galning. Och som förälder, jag upplever att det är koll mellan oss hur noga vi kontrollerar ungarna. Att det ska vara noga, inte som förr.

Den här föräldern ger uttryck för att den urbana barndomen är mer kontrollerad nu i jämförelse med när han var liten i samma område. Här är det alltså i huvudsak den sociala samhällsstrukturen som förändrats då den fysiska stadsstrukturen i området är den samma. Detta stöds av annan forskning, exempelvis visar Kelly, Hood & Mayall (1998) i en engelsk studie att föräldrar idag ser barndomen som mycket mer riskfylld än deras egna barndomar, som var friare med färre faror och därför färre tidsrumsliga restriktioner. Av citatet framgår också hur pappan menar att den kollektiva vuxna bedömningen av vilken frihet barn bör ges i staden är central, och att man som enskild förälder måste hantera denna gemensamma bedömning av barns kompetenser i stadsmiljön. Våra resultat visar att föräldrars ansvar att skydda barn från risker och de sätt på vilka man kontrollerar barnen konstrueras i relation till vad som är acceptabelt i det lokala och kulturella sammanhanget man befinner sig i. Ålder spelar en viktig roll i föräldrars bedömning av huruvida det är lämpligt för ett barn i en viss ålder att röra sig ute på egen hand, samt hur långt och vart det är lämpligt för barnet att ta sig.

Vuxnas förståelse av barns kompetens är alltså centralt för att analysera vilka möjligheter de ger barnen att skapa egna erfarenheter. Forskning (t.ex. Hart 1979; Cahill 2000; Harden 2000; Tucker & Matthews 2001; Nayak 2003; Cele 2006; Aretun 2009; van der Burgt & Gustafson 2013) visar tydligt att när barn har möjlighet att aktivt använda och utforska stadsrummet både individuellt och tillsammans med andra så lär de sig att hantera både fysiska platser och sociala situationer, både sådana som upplevs som säkra och sådana som upplevs som farliga. Att bedöma risk och också att utsätta sig för risker är en kompetens som även små barn tidigt utvecklar (Christensen & Mikkelsen 2008). Men istället för att koppla kompetens till erfarenhet så kopplar föräldrarna alltså kompetens väldigt strikt ihop med kronologisk ålder vilket visar sig också genom att barn gradvis får utöka sin rörelsefrihet på egen hand med ökad ålder. Troligen finns det en underliggande uppfattning att ökad ålder medför större kompetens att hantera sin omgivning. Det är alltså vuxnas uppfattning om barns ålder som sätter ramarna för barnens tillgång till stadsrummet. En paradox är att en sådan uppfattning samtidigt sätter ramarna för barnens möjligheter till att skaffa sig de erfarenheter som skapar den rumsliga kompetensen.

Även barn själva konstruerar ofta barn som icke-kompetenta i det urbana rummet i relation till ålder, både i relation till ålderskategorierna barn och vuxna, och i relation till kronologisk ålder inom kategorin barn. Det är tydligt att barn konstrueras som kategori i relation till vuxna, där barn är icke-kompetenta i det offentliga rummet och behöver skyddas medan vuxna är kompetenta och kan klara sig själva. Det är också tydligt att barn kopplar ihop kronologisk ålder med kompetens när de talar om att yngre barn är mindre kompetenta i det offentliga rummet, eller om att de själva är mer kompetenta nu när de är äldre än när de var yngre. Exempelvis berättade barn i centrala Stockholm om hur deras yngre syskon inte var lika duktiga som de själva på att förstå hur man går över gatan, och att de själva därför hjälpte sina yngre syskon att hantera närmiljön. Här uppvisade de också ett erfarenhetsbaserat perspektiv, och lyfte fram att de själva nyligen " varit små " och visste att det kunde vara svårt att förstå då. Som " äldre " mellanstadiebarn menade de att de besatt en större kompetens än de som var yngre än dem själva och att de därför har ett ansvar att hjälpa yngre syskon till skolan. Åldern ses här som den centrala faktorn som leder till kompetens, snarare än att ökad erfarenhet av att hantera risker lett till ökad kompetens.

Att successivt släppa ansvaret

Gemensamt för föräldrarna till tonåringarna var att de såg barnens tonårstid som en frigörelseperiod i tid och rum och som någonting som de tog hänsyn till när det gällde de restriktioner i tid och rum som de hade för sina barn. Föräldrarna kopplar tillstånd att tillbringa tid utanför hemmet till ålder och man ser tonårstiden som en tid då barnen måste få röra sig mera fritt, även utanför närmiljön och på kvällstid. Man ser detta som en nödvändig del av tonåren. Att som tonåring få röra sig mer fritt ses av föräldrarna som en naturlig del av "att växa upp".

Morgan (pappa till son 16 år och dotter 18 år): // successivt få släppa på ansvaret som förälder det är inte det lättaste kan jag säga.

[skratt]

Morgan: nej, jag har hela mitt liv tänkt att ja det kommer inte vara nåt problem, det kommer vara så lätt att de växer, gud vad skönt när de kommer flytta hemifrån och börjar... Men det börjar kännas som nä det är inte så lätt.

Intervjuaren: man har haft kontroll över dem så länge?

Morgan: ja! Och så helt plötsligt så inser man att det inte är hälsosamt att försöka ha det ens en gång.

Linda (mamma): och det är liksom en process för alla, både den frigörelseprocessen för barnen och för en annan också då, att släppa greppet liksom i lagom doser på nåt sätt, vad är rimligt?

I föräldrars resonemang om restriktioner för barnen i tid och rum när det gäller det urbana rummet finns en tydlig koppling mellan barnens kronologiska ålder och att gradvis lätta på dessa restriktioner. När barnen kommer in i tonåren är detta en tydlig

signal att barnen nu ska vara tillräckligt mogna att hantera de risker som finns i staden och att det är dags att låta dem utforska staden mer fritt. Detta sågs som en jobbig process då föräldrarollen så starkt förknippas med att skydda barnen från faror. Det fanns dock en förälder, en ensamstående mamma, som var född och uppvuxen i Chile och vars syn på tonåren var en annan. Liksom de andra föräldrarna kopplade hon sitt ansvar som förälder till att skydda sina barn från risker i det urbana rummet till barnens ålder. Skillnaden var att hon inte ansåg att det skulle finnas någon frigörelseperiod i tid och rum där barnen är tillräckligt mogna för att gradvis utöka sitt aktivitetsrum och lära sig hantera det urbana rummet. Istället jämförde hon med sin egen uppväxt som var präglad av en annan kultur, och hon ansåg att gränsen för när hennes dotter, som nu var 16 år, kunde få gå ut kvällstid utan förälders eller brödernas övervakning låg på 18 år.

Intervjuaren: När de [dina barn] säger att du är sträng, vad menar de då?

Rosita: Att jag säger till exempel, min dotter hon är ju 16 år och hon tycker ”men vad då, de andra får ju var ute på stan, de får gå på fester, de får göra det och det.” Då brukar jag säga men tyvärr, jag är inte deras mamma så de får göra för mig precis vad de vill. // Men självklart jämför hon sig med andra. Andra pappor, andra mammor, de får göra si och de får göra så. Tyvärr, då brukar jag säga när du är 18 får du göra precis vad du vill, jag tänker inte blanda mig i nånting.

Den strikta 18-årsgränsen är kopplad till att man då blir vuxen inför lagen och att man innan dess anses vara barn. Eftersom Rosita ansåg att den urbana miljön för med sig alltför stora risker för barn att hantera och att hon som förälder bär ansvaret för att skydda sina barn från dessa risker så var det uteslutet att dottern fick röra sig fritt. Dottern konstrueras också som mindre kompetent att hantera faror än sina bröder på grund av sitt kön likväl som av sin ålder. Dotterns eventuella egna kompetens av att hantera det urbana rummet blir därmed icke-relevant i ett sammanhang där skydd är helt överordnad delaktighet.

Rosita utgör alltså ett undantag bland föräldrarna när hon anser att det är viktigare att skydda barn i åldern 15 till 18 år från urbana risker än att låta dem röra sig och ta del av det urbana rummet på egen hand. Rosita gör på så sätt en strikt koppling mellan en ökad frihet att utforska staden och den specifika åldern 18 år.

Våra resultat visar dock samtidigt att även om de andra föräldrarna till barn i åldern 15 till 18 år kopplade barns ökade ålder till vikten av ökad frihet att utforska det urbana rummet på egen hand och på så vis skapa en rumslig kompetens, så finns fortfarande stor fokus på skyddsperspektivet. Föräldrarnas perspektiv på tonårsbarnens rumsliga kompetens handlar om att barnen under uppväxten ska ha lärt sig att skydda sig från urbana risker snarare än att de anses kunna lära sig hantera urbana risker på egen hand under tiden att de utforskar staden. Följande citat visar att det är föräldrarnas uppgift att se till att ha lärt barnen att skydda sig från faror i stadsrummet.

Morgan: och det är ju också så där om Kajsa [dotter 18 år] säger ”jag ska på fest dit”, ah okej jag vet vem hon ska på fest hos men vilka är det som kommer? Ah, det vet hon inte riktigt.

Intervjuaren: nej

Linda: och det är liksom en ny erfarenhet mot då barnen var små och de skulle på kalas, man visste precis vilka föräldrarna var, man visste den här... det var ju en enorm trygghet.

Intervjuaren: Ah, vad gör ni då i såna tillfällen?

Morgan: [skrattar] inte så mycket man kan göra! Det gäller att känna att man har pratat med henne så att hon vet hur hon ska bete sig eller, att hon är lite klok i det här med att hon fortfarande umgås med sina kompisar, att du har koll på dem å så där..

Intervjuaren: lita på hennes omdöme?

Morgan: att hon är vuxen nog.

Fokus i den rumsliga kompetensen som föräldrarna uttrycker den ligger alltså i att skydda sig från risker snarare än på att hantera risker, samt associeras till kronologisk ålder och grad av vuxenhet, snarare än till erfarenhet. Våra resultat visar även att föräldrarna lyfter fram vissa barn som duktigare än andra på att hantera risker och att detta kopplas till personlighet såsom personlig mognad. Av föräldrars resonemang kan det implicit framgå att barnet har stor erfarenhet av en viss miljö och alltså av att hantera vissa erfarenheter, men barnets kompetens kopplas likväl ihop med personliga egenskaper såsom personlig mognad snarare än att barnet är erfaret i att hantera vissa situationer. Av samtal med föräldrarna till Malte, 16 år, framgår det till exempel att han är van att röra sig i staden, men när det gäller att hantera risker så är det hans personlighet som lyfts fram som betydelsefull.

Linda: // Malte [son 16 år] han är otrolig lugn och förständig kan jag uppleva så här så risken att det skulle hända honom nånting är... minimal.

Att barnet är ”moget för sin ålder” synliggör åldersnormer (Neugarten, Moore & Lowe 1965:711) och innebär här att vara försiktig och inte utsätta sig inte för potentiellt riskfyllda situationer samt att efterleva vuxnas instruktioner och föreställningar om beteenden som överensstämmer med en viss ålder. En slutsats man kan dra av hur kompetens kopplas ihop med ålder eller med personliga egenskaper som mognad eller försiktighet, är att enligt vuxenkonstruktioner av barndom och kompetens är ett kompetent barn, ett barn som är duktigt på att veta vad det inte kan, vad det ska akta sig för och alltså inte ses som kompetent att hantera. Ett ”duktigt barn” är alltså ett barn som är medvetet om att ålder – det vill säga såväl ålderskategorierna barn och vuxna samt kronologisk ålder inom kategorin barn – är styrande för huruvida man anses vara kompetent eller inte i det offentliga rummet.

Att ta plats i stadsrummet

Även om barn lever i ett samhälleligt ramverk som definierar dem som icke-kompetenta när det gäller att hantera det urbana rummet så är det inte så enkelt att detta är den enda bild som de själva har av sina förmågor. Forskning om barns relation till platser uppvisar många exempel där barn är, och också upplever sig själva som, experter på att hantera rumsliga och sociala fenomen i sin närmiljö (t.ex. Hart 1979; Tucker & Matthews 2001; Nayak 2003). Det finns många exempel på detta också i vår forskning av barns och ungdomars rumsliga kompetens. Att barn ser sig kompetenta att hantera den närmiljö de har tillgång till är inte konstigare än att vuxna gör samma bedömning om sig själva. Att ha möjlighet att interagera med platser, människor och objekt skapar erfarenhet som leder till kompetens och självsäkerhet. Något som vi ser tydligt är att denna rumsliga kompetens är något som ständigt behöver förhandlas i relation till normer om ålder, kön och etnicitet.

När 15–17 åriga tjejer uttrycker hur de använder en central park i Stockholm framkommer det tydligt på vilka sätt som upprepad erfarenhet skapar en mycket detaljerad rumslig kompetens om hur platser kan användas (Cele 2013). Denna kompetens styrde mycket tydligt hur tjejerna relaterade till parken, men också hur de rörde sig i omgivningen vid olika tider på dygnet. Samma plats kunde vid vissa tider på dygnet vara en plats för socialt och väldigt genusspecifikt umgänge, medan det vid andra kunde anses vara en så pass farlig plats att man gick omvägar runt den. Ytterligare andra tider kunde parken vara en plats för naturupplevelser och reflektion. En av metoderna som tjejerna fick berätta om sina upplevelser genom var auto-fotografi, det vill säga de fotograferade platser och objekt som var av betydelse för dem i parken och vi träffades senare för att diskutera bilderna. En av tjejerna berättade om sin bild av en gräsyta under några träd:

Som den här, till exempel, platsen alltså. Här går jag ofta när jag är själv, eller med Max, hunden alltså. Det är fint och så, med träden och att det är ganska lugnt, inte hör bilarna. Fint. Men sen, typ när det är folk, då kan jag inte vara där för vi är i andra ändan där borta. Här hänger typ andra.

Här beskriver hon alltså hur den specifika platsen under träden var viktig för henne när hon kunde använda den på sitt sätt och under vissa speciella förutsättningar såsom när inte andra ungdomar var där. Att det fanns tydliga regler och rumsliga indelningar i parken som ungdomarna kände till och agerade efter var tydligt, och de anpassade och hanterade kontinuerligt dessa speciella situationer. Sättet på vilket de aktivt hanterade de sociala och fysiska strukturerna i parken vittnar om att denna kompetens var både inlärd och förhandlad. De sociala strukturerna sätter ramverket för hur den sociala interaktionen tar sig rumsliga uttryck, men för tjejerna var det också en naturlig del av deras identitet och platsanvändning att ifrågasätta och överträda dessa strukturer även om detta oftast gjordes under andra tider än när den sociala interaktionen var som tätast. Flera av tjejerna visade tydligt att det var möjligt för dem att se

vilka som inte kunde "reglerna" för hur man är och bör vara för att vistas i parken vid olika tider på dygnet. Under de promenader som vi gick tillsammans i parken för att de skulle visa sina platser så var de aktiva i att tolka och kommentera hur andra grupper använde parken och positionerade sig i förhållande till varandra. Olika sociala markörer såsom kläder, frisyrier, musikstilar, genus och sexualitet är en framträdande del av hur olika ungdomar interagerar och använder parkrummet. Användandet och uppfattningen av stadsrum är således inte statiska, utan genom erfarenhet lärde sig och förhandlade tjejerna temporära rum med vitt skilda karaktärer och riskbedömning. Kompetensen i att hantera parken som rum består alltså av materiella, temporära och sociala aspekter som samverkar och det är förståelsen för hur dessa aspekter tillsammans konstruerar parkrummet som i det här fallet skapar en specifik rumslik kompetens hos tjejerna. Våra resultat visar även att tonårstjejer både kan känna sig starka och självsäkra i offentliga rum samtidigt som de måste hantera uppfattningen att det offentliga rummet är maskulint kodat och att kvinnor bör vara försiktiga i sitt användande av det offentliga rummet, för att inte utsätta sig för exempelvis sexualiserat våld (Koskela 1997; Sandberg 2011; van der Burgt 2013; Cele 2013). Ett annat resultat är att ansvaret att skydda sig mot risker i högre grad läggs på tjejer än på killar, vilket tar sig uttryck i att tjejer får många fler instruktioner och varningar från föräldrar, vänner och bekanta om hur de ska, och inte ska, bete sig i det offentliga rummet (se Campbell 2005). Detta visar på betydelsen av ett intersektionellt perspektiv på ålder och risk.

Ett annat tydligt spår är hur barn på olika sätt definierar sin kompetens i relation till andra människor och åldersgrupper och att detta skiljer sig åt beroende på vilket sammanhang som de befinner sig i. Som diskuterades tidigare lär barn sig att de är icke-kompetenta i stadsrummet, men de kan samtidigt uppleva sig som mer kompetenta än vuxna då de urskiljer att de har erfarenheter och förmågor som vuxna saknar. Det kan handla om hur man interagerar med den fysiska miljön samt hanterar sociala relationer och faror. Det senare illustreras av följande resonemang som förs av Cecilia, 19 år och Tony, 17 år:

Cecilia: Och jag känner att vi känner ju bättre till Uppsala än vad våra föräldrar gör kanske.

Tony: ja

Cecilia: var och var vissa hänger o så där liksom, och var vissa typer av människor är, de har inte så bra koll på det, och då har vi själva koll på det och anpassar liksom...

Tony: ja

Cecilia: vart vi går o om vi ska gå just där eller...

Barnens relation till vuxnas förmåga att bedöma deras kompetens förhandlas aktivt av barnen, där de ibland erkänner vuxnas förmåga att i högre grad än de själva besitta kompetens, men vid andra tillfällen anser att vuxna inte alls har auktoritet och samma omfattande erfarenheter som de själva. Kompetens är också något som förhandlas mellan barn i samma ålder, och inte bara mellan barn och vuxna eller barn i olika åldrar. I

mellanstadiebarns berättelser om hur de upplever och använder centrala Stockholm så kopplade barnen sin egen identitet som stadsbor tydligt till den rumsliga kompetens de ansåg sig besitta. Under en promenad med barnen där de skulle visa sin skolväg blev det mycket tydligt att de använde sig av denna rumsliga identitet för att tydliggöra sin kompetens. Vid en trafikerad vägskorsning ville barnen tydligt visa att de inte behövde hjälp med att komma över övergångsstället. De tryckte koncentrerat på knappen och väntade sedan på grönt ljus, och tog sig över gatan. När de kommit över skrattade de och spelade upp en liten sketch som visar hur det går till när barn ”från landet och förorten” försöker ta sig över en gata utan att se sig för och blir överkörda:

Julia (spatserar med tillgjorda steg på trottoaren): Så, och pang så blir de överkörda och blodet sprutar [hysteriskt skratt]. De fattar inte nåt utan går bara rakt ut!

Tindra: Nä, för vi bor här, är stadsbor, och då klarar man att gå över en gata. Men de kan inte vad vi kan.

Även yngre barn som tillåts interagera med stadsrummet resonerar alltså på detta sätt och betonar sin kompetens mot andra barn som inte har denna erfarenhet och som de därför uppfattar som mindre kompetenta än de själva. I sina berättelser om hur de använde och värderade sin närmiljö visade barnen helt andra riskbedömningar, men också andra upplevelser, av miljöerna än vad deras föräldrar gjorde när de berättade om samma kvarter. För barnen framstod de sociala relationerna till äldre barn som de mest hotfulla och det som de var i högst behov av att utveckla olika strategier för att hantera i vardagen. Här uttryckte barnen en omfattande rumslig kompetens gällande var de äldre barnen brukar hänga, vid vilka tidpunkter det kan vara nödvändigt att välja andra vägar hem från skolan eller när man kan behöva gå av vid en annan busshållplats för att undvika att konfronteras med blickar, kommentarer eller i enstaka fall till och med mobbning (se även Percy-Smith & Matthews 2001). Under en promenad med tre mellanstadiebarn i centrala Stockholm berättade en av pojkarna:

Det är här jag menade, där. Vid bussen. Ser vanligt ut men när man går här eller så och det är när ska till skolan, [eller] hem igen. Så är det gäng, i sexan, som går av och som skrattar och ropar, en gång jagade de en kille jättelångt. Så, här kan man inte gå, om är på bussen så får man ta en annan [station] och sedan gå tillbaka sen. För man vill inte. Alltså att de ska se en. Det tycker jag är läskigt.

Att hantera negativa sociala relationer i stadsrummet är alltså en inlärd erfarenhet som styr hur staden hanteras. Det gäller för dessa pojkar att vara alerta och förändra sitt beteende beroende på vilka sociala situationer de ställs inför. Att hantera upplevd fara var alltså i huvudsak relaterat till att undvika vissa äldre barn, men de negativa erfarenheterna uttrycktes som tids- och rumsspecifika i och med att de tydligt kopplades samman med busshållplatsen snarare än med bussfärden eller skolan. Trots att detta var negativa upplevelser berättade pojkarna också att det kunde finnas känslor av triumf när de lyckades komma undan:

Så när man gömmer sig eller springer jättefort, så är det när man kommer hem blir man glad och bara yeah! [Viftar med armarna]

Detta sociala spel uppvisade föräldrarna ingen som helst kunskap om när de intervjuades om vad de trodde barnen tyckte var läskigt eller vad som utgjorde faror för barnen. Istället uttryckte de oro för att barnen skulle korsa gator eller inte hålla sig på trottoaren. Under promenaderna visade barnen vidare hur de brukar leka genom att klättra på höga murar, balansera på vassa staket och klämma sig in i låsta utrymmen – aktiviteter som barnen själva besatt omfattande kunskap om men som föräldrarna inte alls nämnde när de diskuterade vilka risker barnen utsatte sig för. Föräldrarnas riskbedömning byggde här betydligt mer på en visuell bedömning av miljön, medan barnens kompetenser baserades på deras levda erfarenheter. Barnens erfarenheter bygger i hög grad på att deras kroppsliga interaktion med stadsrummet givit dem kompetens i hur den på bästa sätt kan hanteras.

Risk ses alltså inte enbart som något negativt utan är också en betydande del i de positiva spänningmoment som det innebär att utforska och uppleva (Green, Mitchell & Bunton 2000). Kompetens innebär också att kunna utnyttja och utforska miljön på olika sätt, att känna till dess positiva möjligheter till lek, utforskande och spänning snarare än att hantera risk. Att ”se” klättermöjligheter, stimulerande platser och hemliga prång är således en tydlig kompetens utifrån barnens perspektiv, en kompetens som baseras på erfarenhet och tillgång till stadsrummet.

Avslutning

Vi har i denna text diskuterat relationerna mellan ålder, kompetens och erfarenhet när det gäller barn och stadsrummet. Rumslig kompetens är något som ständigt behöver förhandlas i relation till normer om ålder, kön, etnicitet samt andra människor och åldersgrupper i relation till (risk i) stadsrummet. Centralt är att det krävs erfarenhet och möjlighet att uppleva och vara delaktig i det urbana rummet för att en rumslig kompetens ska kunna uppstå. Med andra ord uppnås kompetens genom erfarenhet och delaktighet snarare än genom en strikt åldersrelaterad utveckling. Förutsatt att barn tillåts att vara delaktiga i stadsrummet och göra sig erfarenheter kan de tillägna sig en mångsidig och mycket detaljerad rumslig kompetens och kunskap som de kan använda såväl i enkla och avancerade vardagssituationer. Som våra studier visat så består rumslig kompetens av faktorer som kan uttryckas som sociala, temporära och materiella, och det är genom att hantera hur dessa faktorer samverkar som barnen konstruerar den plats specifika kunskap som präglar deras vardagsliv. Det rumsliga perspektivet har alltså stor vikt för att förstå hur den sociala verkligheten kan förstås och förklaras.

Gällande tillgången och rätten till stadsrummet är det emellertid tydligt att ålder är en organiserande princip. Åldersbaserade kategorier som ”barn” och ”vuxna” ordnas i förhållande till varandra och styr vem som ses som kompetent nog att hantera risker och situationer i det urbana rummet. I detta perspektiv är rumslig kompetens

kopplad till kategorin vuxna, och den kompetens som barn kan besitta till följd av erfarenheter av stadsrummet kopplas samman med icke-kompetens, behov av skydd och av att inte kunna förstå och klara av sin socio-kulturella kontext. Ett ”duktigt barn” är ett barn som är medvetet om att ålder snarare än erfarenhet är styrande för huruvida man anses vara kompetent eller inte i det offentliga rummet.

Förutom att vara en grund för homogena ålderskategorier, används ålder, och då kronologisk ålder, som en organiserande princip även inom kategorin barn. Förutom att vi har visat att vuxna uppfattar äldre barn som mer kompetenta i stadsrummet än yngre barn, är ett viktigt resultat att också barn uppfattar äldre barn som mer rumsligt kompetenta och att barn alltså ordnar andra barn i relation till kronologisk ålder snarare än till erfarenhet. Desto yngre barnet är desto mindre sannolikt är det att hon erkänns som en rumsligt kompetent aktör av såväl vuxna som barn. Graden av rumsligt kompetens kopplas alltså till ökad ålder snarare än till en ökad erfarenhet av att hantera situationer i stadsrummet när det gäller barn.

Slutligen så har vi visat att även om det på ett plan finns en förståelse bland både vuxna och barn för att barn får erfarenheter, kompetenser och kunskaper som en konsekvens av sina rörelser i det urbana rummet så är skyddsperspektivet överordnad delaktighetsperspektivet när det gäller såväl yngre som äldre barns tillgång till stadsrummet. Häri ligger en paradox när det är barns ålder som styr vilken tillgång de får till stadsrummet och därmed vilka erfarenheter de tilläts skaffa sig som grund för sin rumsliga kompetens.

Referenser

- Alanen, L. (2001) “Explorations in generational analysis”, 11–22 i L. Alanen & B. Mayall (red.) *Conceptualizing child-adult relations*. The future of Childhood series. London: Routledge.
- Andersson-Brolin, L., S. Brolin & F. Rosenblad (1997) *Vårt Jordbro-närmiljö ur ungdomars perspektiv*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Aretun, Å. (2009) *Ungdomars utsatthet i bostadsområden. Trygghetsprinciper för fysisk planering*. Linköping: University Electronic Press.
- Backett-Milburn, K. & J. Harden (2004) “How Children and Their Families Construct and Negotiate Risk, Safety and Danger”, *Childhood* 11 (4):429–447.
- Bromley R.D.F. & R.J. Stacey (2012) “Feeling unsafe in urban areas: exploring older children’s geographies of fear”, *Environment and Planning A* 44 (2):428 – 444.
- Cahill, C. (2000) “Street literacy: Urban teenagers’ strategies for negotiating their neighbourhood”, *Journal of youth studies* 3 (3):251–277.
- Campbell, A. (2005) “Keeping the ‘lady’ safe: the regulation of femininity through crime prevention literature”, *Critical Criminology* 13 (2):119–140.
- Cele S. (2006) *Communicating Place. Methods for understanding children’s experience of place*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Cele S. (2010) ”Lek och identitet i den urbana miljön”, 82–95 i M. Lieberg, P. Åkerblom & S. de Laval (red.) *Den lärande staden*. Umeå: Borea.

- Cele S. (2013) "Performing the Political through Public Space: Teenage Girls' Everyday Use of a City Park", *Space & Polity* 17 (1):74–87.
- Cele, S. & D. van der Burgt (2013) "Participation, Consultation, Confusion: Professionals' understandings of children's participation in physical planning", *Children's Geographies* DOI: 10.1080/14733285.2013.827873
- Christensen, P. & A. James (2000) *Research with children. Perspectives and practices*. London: Routledge.
- Christensen, P. & M.R. Mikkelsen (2008) "Jumping off and being careful: children's strategies of risk management in everyday life", *Sociology of Health & Illness* 30:112–130.
- Crueger, R.A. & M.A. Casey (2008) *Focus group: A practical guide for applied research*. London: SAGE.
- Fainstein, S.S. (2010) *The just city*. New York: Cornell University Press.
- Fernqvist, S. (2013) *En erfarenhet rikare?: En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten*. Akademisk avhandling. Uppsala University.
- FN (1989) *Barnkonventionen* URL: <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm>.
- Green, E., W. Mitchell & R. Bunton (2000) "Contextualizing risk and danger: An analysis of young people's perceptions of risk", *Journal of youth studies* 3 (2):109–126.
- Harden, J. (2000) "There's no Place Like Home. The Public/Private Distinction in Children's Theorizing of Risk and Safety", *Childhood* 7 (1):43–59.
- Hart, R. (1979) *Children's experience of place*. New York: Irvington Publishers, Inc.
- Hopkins, P. & R. Pain (2007) "Geographies of age: thinking relationally", *Area* 39 (3):287–294.
- James, A. & A.L. James (2004) *Constructing Childhood*. New York: Palgrave MacMillan.
- Kallio, K.P. (2008) "The body as battlefield: Approaching children's politics", *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 90 (3):285–297.
- Karsten, L. (2005) "It All Used to Be Better? Different Generations on Continuity and Change in Urban Children's Daily Use of Space", *Children's Geographies* 3 (3):275–290.
- Kelley, P., S. Hood & B. Mayall (1998) "Children, parents and risk", *Health & Social Care in the Community* 6 (1):16–24.
- Koskela, H. (1997) "'Bold Walk and Breakings': Women's spatial confidence versus fear of violence", *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography* 4 (3):301–320.
- Laz, C. (1998) "Act Your Age", *Sociological Forum* 13 (1):85–113.
- Nayak, A. (2003) "'Through children's eyes': childhood, place and the fear of crime", *Geoforum* 34 (3):303–315.
- Neugarten, B.L., J.W. Moore & J.C. Low (1965) "Age Norms, Age Constraints, and Adult Socialization", *The American Journal of Sociology* 70 (6):710:717.

- Percy-Smith, B. & H. Matthews (2001) "Tyrannical Spaces: young people, bullying and urban neighbourhoods", *Local Environment* 6 (1):49–63.
- Phillips, A. (2005) "Walking and looking. Cultural geographies in practice", *Cultural Geographies* 12 (4):507–513.
- Rasmussen, K. (1999) "Om fotografering og fotografi som forskningsstrategi I barn-
domsforskning", *Dansk Sociologi* 10 (1):63–78.
- Robson, E., J. Horton & P. Kraftl (2013) "Children's Geographies: reflecting on our
first ten years", *Children's Geographies* 11 (1):1–6.
- Sandberg, L. (2011) *Fear of violence and gendered power relations: Responses to threat in
public space in Sweden*. Umeå: Umeå universitet.
- Tucker, F. & H. Matthews (2001) "'They don't like girls hanging around there': con-
flicts over recreational space in rural Northamptonshire", *Area* 33 (2):161–168.
- Valentine, G. (1997) "'Oh Yes I Can.' 'Oh No You Can't': Children and Parents' Un-
derstandings of Kids' Competence to Negotiate Public Space Safely." *Antipode* 29
(1): 65–89.
- Vanderbeck, R.M. (2007) "Intergenerational Geographies: Age Relations, Segrega-
tion and Re-engagements", *Geography Compass* 1 (2):200–211.
- Van der Burgt D. (2006) "*Där man bor tycker man det är bra*": *Barns geografier i en
segregerad stadsmiljö*. Geografiska regionstudier 71. Akademisk avhandling. Kul-
turgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Van der Burgt, D. (2008) "How children place themselves and others in local space",
Geografiska Annaler. Series B, Human Geography 90 (3):257–269.
- Van der Burgt, D. (2010) "Vänskap, rörlighet och hemmakänsla: vilken roll spelar
bostadsområde och skola?" *Barn* 2:9–27.
- Van der Burgt, D. (2013) "Spatial avoidance or spatial confidence?: Young people's
agency in the active negotiation of risk and safety in public space", *Children's Geog-
raphies* DOI: 10.1080/14733285.2013.828455.
- Van der Burgt, D. & K. Gustafson (2013) "'Doing Time' and 'Creating Space': A case
study of Outdoor Play and Institutionalized Leisure in an Urban Family", *Chil-
dren, Youth and Environments* 23 (3):24–42.

Författarpresentationer

Danielle van der Burgt är filosofie doktor i kulturgeografi och lektor vid Kulturgeo-
grafiska institutionen, Uppsala universitet. Hennes forskning ligger inom det social-
och urbane geografiska fältet och fokuserar framförallt på barns, ungdomars och fa-
miljers mobilitet, tidsrumsliga organisation av vardagen samt relation till platser och
rum i staden.

Sofia Cele är filosofie doktor i kulturgeografi och lektor vid Kulturgeografiska institu-
tionen, Uppsala universitet. Hennes forskning fokuserar på människors, särskilt barn
och unga, relation till platser och rum i vardagen, deltagande och ideologi i samhälls-
planering samt betydelsen av parker och trädgårdar.

Korresponderande författare

Danielle van der Burgt
Kulturgeografiska institutionen, Uppsala Universitet
Box 513, 751 20 Uppsala
Danielle.van_der_burgt@kultgeog.uu.se
0709-96 10 29

De sociala konstruktionerna av hög ålder och funktionsförmåga

– *exemplet intellektuellt funktionshinder*

Veronica Lövgren

Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.

The social constructions of old age and ability – the example of intellectual disability

The aim of this article is to analyse and discuss constructions of old age as they are reflected in disability research with the focus on ageing and what it means to be elderly. The results of this study show three tendencies. First, the consequences of the impairment tend to be at forefront in studies of experiences of ageing among persons with intellectual disabilities. This obscures the fact that people with intellectual disabilities partake in a common idealisation of youthfulness that often contains ambivalence towards old age. Second, the concept of old age in disability research embraces significantly wider chronological age groups than those considered in ageing studies. Third, both disability and ageing research tend to use a late modern perspective of individualization as a way to illustrate new options and strategies, including resistance against stigmatisation. This article illustrates that social constructions of disability and old age are tightly interwoven, and constitute negations of normatively defined ideals of normality in a society where ability are highly regarded.

Key words: social construction, intellectual disability, ageing, old age

Tidigare forskning pekar på att personer med funktionsnedsättning i många avseenden först och främst betraktas och bemöts som personer med nedsatt funktionsförmåga, och att andra kategoriseringsgrunder, som till exempel kön, getts underordnad betydelse alternativt negligerats (jfr Barron 2004, 2008; Thomas 2006; Lövgren & Hamreby 2011). Ett flertal studier problematiserar också hur föreställningen om ”eviga barn” försvårar ernående av vuxenstatus för personer med intellektuell funktionsnedsättning (jfr Hockey & James 1993; Priestley 2003; Bjarnarson 2005; Sandvin 2008; Carlson 2010). Inte lika uppmärksammat är att också förståelser av åldrande och äldre i relation till funktionshinder divergerar något jämfört med hur dessa kommer till uttryck inom det som här benämns som ”äldreforskning” – samhällsvetenskaplig forskning om äldre och socialt åldrande.

Detta kan ses mot bakgrund av att ålder och funktionshinder som sociala konstruktioner beskrivs som komplexa och innehållande både fysiologiska (funktionsförmåga) och sociala dimensioner (jfr Arber & Ginn 1998; Sandvin 2008). Sandvin (2008) menar att funktionsförmåga och ålder har mycket gemensamt: de är kontinuerliga dimensioner som är sammanknutna genom kroppslig förankring, och båda utgör kategoriseringssystem som tar sin utgångspunkt i ett definierat ideal. Han me-

nar vidare att kategorisering av nedsatt funktionsförmåga görs som "negationer av ett normativt definierat normalitetsideal", och att liknande negationer präglar åldersrelaterade kategorier där "barndom, ungdom och ålderdom definieras utifrån sin brist på de egenskaper som förknippas med kategorin vuxen" (Sandvin 2008:67–68).

I en åldersdefinierad samhällsstruktur likt den västerländska utgör vuxendomen en central, men också förgivettagen, livsloppsfas (jfr Ginn & Arber 1995; Priestley 2003; Blaikie 2006; Blatterer 2007; Sandvin 2008). Blatterer (2007) menar att (sociologisk) forskning ofta utgått från ett standardiserat vuxenvarande som förblivit relativt utforskat medan de andra åldersrelaterade kategorierna studerats för vad de inte representerar – oberoende och autonoma vuxna som är försörjare och omsorgsgivare för barn, unga, gamla och personer med funktionsnedsättning (Priestley 2003). I detta framträder frågor om beroende respektive oberoende, om självständighet, autonomi, paternalism och exklusionsprocesser (Priestley 2003; Shakespeare 2006).

Det sistnämnda, exklusion, i detta fall från arbetsmarknaden, är enligt Priestley (2003) centralt i konstruktionen av funktionshinder som kategori, men också av hög ålder:

Both disability and old age have been produced as structural categories in modern societies through similar processes of social change, primarily through exemption from adult labour markets. There are also similarities in the way that disability and old age have been culturally constructed (e.g. in terms of the impaired body, perceived vulnerability or dependency) (Priestley 2003:143 [parentes i original]).

Priestley menar att både funktionshinder och hög ålder konstrueras genom likartade sociala processer, och att personer tillskrivna dessa kategorier konstrueras som sårbara och i behov av omhändertagande (Priestley 2003:117).

De gemensamma aspekterna i konstruktionerna av hög ålder och funktionshinder medför att det framstår som intressant att använda funktionshinder som case för att ytterligare belysa ålder som kategoriseringsordning. Syftet med föreliggande artikel är att problematisera och diskutera konstruktioner av hög ålder så som de kommer till uttryck inom forskning om intellektuellt funktionshinder med fokus på åldrande och att vara äldre. Som utgångspunkt för artikeln ligger en forskningsöversikt avseende levd erfarenhet av de sociala kategoriseringarna intellektuellt funktionshinder, kön och ålder (Lövgren 2013).

Begreppsliga utgångspunkter

Begreppen ålder, åldrande och hög ålder samt funktionsnedsättning/funktionshinder kan framstå som deskriptiva begrepp som beskriver särskilda egenskaper, men som redan visats innehåller de flera dimensioner, varför det är angeläget att beskriva hur de huvudsakligen förstås och används i föreliggande artikel.

När det gäller funktionsnedsättning och funktionshinder används begreppet funktionsnedsättning i relation till personer och står för en individuell egenskap i betydelsen

signifikant nedsättning av funktionsförmåga. Med funktionshinder anläggs ett miljörelativt perspektiv för att också inkludera svårigheter som uppstår i samspel mellan individuella egenskaper, situationella krav och hur den omgivande miljön är utformad (jfr Söder 2000; Gustavsson 2004; Shakespeare 2006). För den fortsatta framställningen innebär det också att begreppet funktionshinder används som övergripande begrepp för ett forskningsområde där kategoriseringsprocesser inbegrips (se Söder 2000; Gubrium & Holstein 2001; Hydén, Nilholm & Karlsson 2003; Järvinen & Mik-Meyer 2003).

Även om åldersbegreppets kronologiska och fysiologiska dimensioner ofta ses som ”fasta” bär de med sig sociala och kulturella innebörder som beroende på sammanhang förändrar deras innebörd. Åldersrelaterade förändringar under barn och ungdomsåren tolkas som utveckling medan förändringar efter en icke-definierad tidpunkt ofta tolkas som nedgång, även om det också skulle kunna beskrivas som en fortsatt mognadsprocess. I tal om ”åldersförändringar” inbegrips inte sällan ett underförstått antagande om att det är ålder i form av hög ålder som åsyftas (Krekula, Närvänen & Näsman 2005). Det innebär att en förståelse av ålder som social konstruktion utmanar förgivettagna föreställningar om ”naturgivna” livslopp (se t.ex. Krekula, Närvänen & Näsman 2005; Närvänen 2009; Andersson, Lukkarinen Kvist, Nilsson & Närvanen 2011). Föreliggande artikel ansluter sig till en förståelse av ålder som social praktik, med vilket avses att åldersanspråk respektive ålderstillskrivningar förhandlas, formas och ges mening beroende på sociala och kulturella sammanhang (jfr Laz 1998; Krekula 2006:171–172; Närvänen 2009). Med detta avses till exempel hur kronologisk ålder används för att beteckna livets gång räknad i år och samtidigt reglerar strukturell position och distribuering av ansvar och förmåner (se Ginn & Arber 1995; Holstein & Gubrium 2000b; Närvänen 2009). Enkla exempel är hur samhället använder åldersgränser för att differentiera tillträde till olika arenor: skolstart, myndighetsdag och pensionering. Med detta tillskrivs kronologisk ålder mening i den sociala organiseringen av både samhälleligt och individuellt liv (Närvänen 2009:20; se också Laz 1998; Hockey & James 2003).

Att genomföra en forskningsöversikt – metod och material

I alla forskningsarbeten inryms moment av att införskaffa områdeskunskap och att upprätta någon form av kunskaps- alternativt forskningsöversikt. I detta ingår sökning, relevansbedömning, sammanställning och analyser av tidigare studier (Backman 1998; Tydén 2001). Forskningsöversikter kan vara mer eller mindre omfattande men syftar i allmänhet till att dels teckna kondenserade bilder av forskningsläget inom ett område, dels positionera egna forskningsresultat (Backman 1998; Tydén 2001). Då det egna forskningsintresset vägleder urvalet av ”relevanta och användbara studier” finns risk för forskarbias som vanligen bäst hanteras genom att vara öppen inför sökresultat, iakttä god forskningssed samt synliggöra egna val (Gustafsson, Hermerén & Petersson 2005).

Underlaget för denna artikel innefattar huvudsakligen samhällsvetenskaplig forskning om ålder, äldre, kön, intellektuellt funktionshinder, samt texter om social ka-

tegorisering och intersektionalitet. Dessa är funna via databassökningar med olika kombinationer och trunkeringar av sökorden åldrande, äldre och intellektuellt funktionshinder respektive utvecklingsstörning, samt genom andra studiers referenslistor. Utifrån syftet med föreliggande artikel, att diskutera uttryck för hög ålder, har studier och texter där ålder belyses, både implicit eller explicit, valts.

Artikeln avser inte att presentera en systematisk forskningsöversikt, inte heller att presentera ett utsnitt av forskning inom området. Artikeln vill snarare göra nedslag i ett fenomen som en tidigare studie redan identifierat som intressant (se Lövgren 2013). Forskning inom det samhällsvetenskapliga området, med sina multipla forskningstraditioner, kan vara mycket svår att analysera enligt de krav som följer vid systematiska översikter (jfr Forsberg & Wengström 2003).

Under sökningarna utkristalliserade sig relativt snart tre urskiljbara teman. Det första temat bestod av en numerär övervikt av studier som framförallt fokuserar åldrandets funktionsnedsättningar, det vill säga funktionsnedsättningar förvärvade relativt sent i livet (se också Hogg 1997; Walker & Walker 1998; Jeppsson Grassman 2008). Nästa övergripande tema var att när frågor om livsfas, och därmed implicit ålder, uppmärksammades inom funktionshinderområdet låg fokus huvudsakligen på en övergång från ungdomstid till vuxenliv, och omfattade relativt unga personer: skolelever eller det som beskrivs som unga vuxna. Dessa studier kännetecknas av att de framförallt fokuserar på frågor om identitet med utgångspunkt från ett senmodernt perspektiv (ex.vis Olin & Ringsby Jansson 2009). Ett tredje, relativt litet, tema var studier innehållande problematiseringar av att vara sig handikappomsorg eller äldreomsorg fullt ut tillvarat och ombesörjer behov hos gruppen äldre med intellektuell funktionsnedsättning (t ex Walker & Walker 1998; Thorsen 2003). Här i begrips också studier som diskuterar att politiska intentioner avseende handikappomsorg och äldreomsorg följer olika logiker (Jönson & Taghizadeh 2006, 2009).

När dessa teman sattes i relation till studier som mer explicit diskuterar åldrande och hur det är att vara äldre framträdde fenomen som här ska diskuteras närmare: att åldrande och hög ålder (ofta uttryckt via en strukturell position som äldre) används med något andra betydelser inom funktionshinderområdet i relation till hur det används inom social äldreforskning.

Åldrande och äldre i relation till funktionshindersforskning

Senare decenniernas allt större forskningsintresse för vad det innebär att åldras och vara äldre återfinns, om än en aning fördröjd och inte i samma omfattning, också inom funktionshindersområdet (se t.ex. Bigby 1997, 2008; Hogg 1997; Walker & Walker 1998; Priestley 2003; Thorsen 2003; Jeppsson Grassman 2008; Sandvin 2008). En vanlig utgångspunkt är att beskriva demografiska aspekter av att populationen förändrats. Som grupp lever personer med funktionsnedsättning, även så intellektuell, allt längre vilket bland annat medfört att det nu finns fler äldre med medfödd och tidigt förvärvad funktionsnedsättning (jfr Judge, Walley, Anderson & Young 2010; Hole, Stainton & Wilson 2013). Här i ryms också ofta explicit eller implicit formu-

lerade antaganden om detta som ”problem”, och två, ofta sammanlänkade med den förra men sällan samtidigt, vinklingar är huruvida: 1) samhällets omsorgsverksamheter står inför nya utmaningar och svårigheter, 2) personer med intellektuell funktionsnedsättning som äldre riskerar att hamna i än mer marginaliserad position. Gemensamt i dessa vinklingar är en diskussion om att när personer med intellektuell funktionsnedsättning blir allt äldre så kan vare sig handikapp- eller äldreomsorg adekvat möta gruppens behov och intressen (se t.ex. Bigby 1997; Hogg 1997; Thorsen 2003). Vilken av de två vinklingarna som används står i relation till ur vilket perspektiv man betraktar frågan: om utgångspunkten är att det så kallade forskningsobjektet ses som personer/samhällsmedborgare som andra eller om de i första hand betraktas som vård-/omsorgstagare.

Kopplingen till vård- och omsorgsbehov återfinns även inom äldreforskning (jfr. Jönson 2009), och i båda områdena leder det till beskrivningar och problematiseringar av åldrandet i relation till funktionsnedsättning. Inom funktionshinderområdet sätts dock funktionsnedsättningen ofta i förgrunden, och åldrande diskuteras inte sällan som ytterligare nedsättning av funktioner och (än) högre omsorgsbehov (se t.ex. Jeppsson Grassman 2008; Haveman et al. 2011). Den här tendensen kan också spåras vid internetökningar över aktualiteter inom omsorgsverksamheter i Sveriges kommuner och hos riksföreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (riksFUB). De senare bjuder under hösten 2013 in till nationell konferens med namnet ”Vi blir också äldre – levnadsvillkor för personer med utvecklingsstörning som åldras” (FUB 2013). Konferensen riktar sig särskilt till chefer och nyckelpersoner inom omsorgsverksamhet och hälso- och sjukvård samt till politiker. Flera punkter på programmet behandlar just ökad sårbarhet ur mentalt, fysiskt och samhälleligt perspektiv och åldrandet framställs som ett relativt nytt ”problem” att förhålla sig till. Vilket i och för sig är intressant då det redan i mitten av 1990-talet talades om detta i likartade termer då boken *När utvecklingsstörda åldras* (Björkman & Molander 1995) publicerades.

Förstå åldrande – funktionsnedsättning versus socialt sammanhang

En tradition inom funktionshinderområdet av att placera funktionsnedsättning i förgrunden kan identifieras i ett flertal studier som lägger tonvikt på att det är *på grund av* nedsatt funktionsförmåga som åldrande och att vara äldre är svårt att förstå och förhålla sig till för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det intressanta är att dessa studier inte berör eller använder sig av annan äldreforskning.

I sociologisk äldreforskning beskrivs åldrandet och att bli äldre relativt ofta som något oönskat, överraskande och svårt att artikulera, att det: ”takes place behind our backs, creeps upon us and is not, therefore easily amenable to self-articulation” (Hockey & James 2003:34). I beskrivningarna rymms en konflikt mellan vad som förväntas följa av kronologisk ålder och upplevd ålder, uttryckt som en diskrepans mellan hur man känner sig och hur man föreställer sig att man ska känna i den kronologiska ålder man befinner sig i (se t.ex. Featherstone & Wernick 1995; Biggs 2001;

Calasanti & Slevin 2006; Krekula 2006). Denna diskrepans mellan en inre känsla och en internaliserad uppfattning om hur det ”borde” vara har tidigare diskuterats som att det skulle röra sig om ett förnekande av (stigande) ålder (jfr Biggs 2004; Calasanti & Slevin 2006).

Föreställningen om hur man ska känna sig, och vara när man blir äldre, hör samman med hur vi bedömer ålder hos oss själva och hos andra. En vanlig formulering är att vi mer eller mindre automatiskt gör ålderbedömningar genom väga samman ”visual signs of ageing”, biologiska markörer (se t.ex. Erickson, Krauss & Seltzer 1989; Rexbye & Povlsen 2007).

In assessing age in older persons (70+) the informants read age in a spread of stages and categories. Signs were continuously weighed against each other and age negotiated. The main age indicators were biological markers: skin, eyes, hair colour, but supplemented by vigour, style, and grooming, and related to accepted codes of appearance. However, though age assessing is a complex matter, it was striking how similarly the informants described the process, assessed the age of each older person in comparison to the others, and categorized the ageing signs. This suggests that their reading and interpretation of ageing signs were made on a basis of shared references (Rexbye & Povlsen 2007:73).

Med *delade referenser*, delad kulturell förståelse för hur ålder kan avläsas via synliga tecken och kulturella symboler, görs relativt likartade bedömningar av ålder, framförallt av vem som ser äldre respektive yngre ut (Rexbye & Povlsen 2007). De biologiska markörer som författarna ovan talar om, kroppsliga tecken på åldrandets förändringar, har ökad betydelse i relation till interaktionens natur. Vid närmare kontakt vilar åldersförhandlingen på ett annat underlag än i mer distanserade relationer då bedömningen främst bygger på kroppsliga insignier (Krekula 2006).

När det kommer till att uppfatta åldrandet hos sig själv visar Öberg och Tornstam (2001) att av 1 250 personer anger en majoritet att de både utseendemässigt och funktionellt uppfattade sig själva som yngre än andra i omgivningen. Även informanter som deltog i en annan studie beskrev sig själva som yngre än jämnåriga – men där tolkades det på annat sätt. I en studie om åldersuppfattning fann Erickson, Krauss och Seltzer (1989) att informanter med intellektuell funktionsnedsättning i hög utsträckning menade att de framstod som yngre än andra, och att vad informanterna menade med hög ålder flyttades uppåt i takt med att de själva åldrades. Fynden diskuterades i termer av att de på grund av den intellektuella funktionsnedsättningen hade svårigheter med att förstå ålder. Dessa forskares resultat är mycket lika hur Öberg och Tornstam (2001) beskriver åldersuppfattning – men relateras inte till annan äldreforskning. Detta skulle kunna tolkas som ett implicerat antagande om att funktionsnedsättningen innebär särskilda och för individen försvårande omständigheter.

Användande av detta exempel kan diskuteras då det skiljer flera år mellan dessa studier. Trots detta kan det ses som ett exempel på att studier inom funktionshinderområdet om hur man förstår ålder hos sig själv och andra, riskerar att bortse både från

att och hur personer med intellektuell funktionsnedsättning förhåller sig till delade kulturella referensramar avseende ålder. Referensramar inrymmande en idealisering av ungdomlighet och ett ambivalent förhållningssätt till att ses som äldre (jfr Öberg & Tornstam 2001; Rexbye & Povlsen 2007).

Att det kan handla om delad kulturell referensram stärks av två andra fynd i Erickson, Krauss och Seltzers (1989) studie. Forskarna visar på samband mellan institutionsboende och svårigheter att föreställa sig att ålder inverkar på deltagande i arbetslivet, och att det var mer sannolikt att de personer i gruppen som hade arbete eller deltog i samhällsaktiviteter förutsåg åldersrelaterade sociala förändringar. Detta skulle också kunna beskrivas som att informanter som befann sig i andra och utökade sociala sammanhang i högre utsträckning tagit del av kulturella referensramar avseende ålder.

Enligt Hockey och James (2003) har (tidig) socialisation betydelse för hur vi förhåller oss till att vara äldre, bland annat genom att vi tar del av kulturellt och socialt förmedlade konstruktioner av livstrappor, -cykler och "rites des passages":

... one's sense of who one is arises in and through processes of social interaction then it is the family, traditionally regarded as the primary site of socialisation, which can be seen as one of the key contexts within which we come to know who we are as we age (Hockey & James 2003:157).

Att veta något om hur det är att bli äldre och inneha hög ålder hör, enligt författarna, samman med hur omgivningen (här familjen) förhållit sig till både möjliga och inte möjliga identitetskonstruktioner. Med det avses att vad som är tillgängligt för barnet men också för övriga familjemedlemmar, det vill säga vilka positioner/identiteter som familjemedlemmar i olika åldrar har och tillåtits att ha, har stor betydelse för vad som är möjligt att tänka om både nuvarande och framtida position (Hockey & James 2003). Synen på sådana livslånga identitetsprocesser blir särskilt intressant i ljuset av att många, idag äldre, med intellektuell funktionsnedsättning vuxit upp med och under livet utvecklat relativt små sociala nätverk (jfr Färm 1999; Gustavsson 1999; Tideman 2000; Walsh & LeRoy 2004; Umb-Carlsson 2005), ett förhållande som skulle kunna innebära färre möjliga identitetskonstruktioner och därmed snävare utrymme för identitetsförhandlingar.

Ovan refererade exempel åskådliggör hur kontextuella villkor riskerar att hamna i skymundan när funktionsnedsättningen sätts i förgrunden. Med ett miljörelativt perspektiv på funktionshinder ges kulturella och sociala sammanhang betydelse, och åskådliggör förekomst av olika förutsättningar för att dela kulturella referensramar med andra (jfr Hogg 1997; Carlsson 2010; Ineland, Molin & Sauer 2013).

Vilka räknas som äldre?

Konstruktioner av intellektuellt funktionshinder och hög ålder kan också synliggöras genom att rikta söklyuset på vem den äldre är, det vill säga vilka som räknas till de äldres skara. En intressant notering är att de kronologiska åldrar som inkluderas i gruppen "äldre" tenderar vara vidare definierad när det gäller studier där personer med intellektuell funktionsnedsättning ingår än när det gäller andra grupper. I många sammanhang används äldre för att beteckna livet från 65 år eller motsvarande ålder för officiellt utträde från arbetsmarknanden (jfr Bytheway 2005; Blaikie 2006). Samtidigt bär begreppet äldre med sig negativa konnotationer, bland annat en sammankoppling med sjukdom och vårdbehov, vilket bemöts av aktivt arbete för att uppvärdera livet som äldre med syfte att visa att hög ålder alls inte innebär slut på det aktiva livet (jfr Jönson 2009). I olika försök att uppvärdera och ringa in detta perspektiv har nya kategoriseringar införts, till exempel "unga äldre", "mellanäldre" och "äldre-äldre", eller tredje och fjärde åldern. Emellanåt förekommer försök att definiera dessa åldrar i kronologiska år, som att unga-äldre skulle motsvara åren 65–74 och äldre-äldre över 85 (se t ex Bytheway 2005:368).

I studier inom forskning om funktionshinder där åldrande eller äldre aktualiseras har inga motsvarande "äldre-indelningar" identifierats. Istället används begreppen "äldre" och "gammal" i betydligt vidare bemärkelse, om åldern ens anges vilket inte alltid är fallet. I den tidigare refererade studien av Erickson, Krauss och Seltzer (1989) (vilken alltså studerade *Perceptions of old age among a sample of aging mentally retarded people* [artikelns titel]) framgår inte informanternas ålder på annat sätt än att medelåldern var 62.38 år. Som läsare vet man inget om åldersspannet, det vill säga mellan vilka kronologiska åldrar gruppen befinner sig förrän författarna i det avslutande avsnittet diskuterar att det fanns en påtaglig diversitet i åldersuppfattningen, och att somligas dissociation från åldrandeprocesser kunde ha att göra med hur gamla de var. Eller som det uttrycks: "This denial was perhaps appropriate for those who were in their forties or fifties; however, it may be of more concern for persons in their sixties or seventies (Erickson, Krauss & Seltzer 1989:257). Här, på artikelns näst sista sida, ges den första fingervisningen om att det som avses med att tillhöra gruppen äldre personer kan vara från det år man fyllt 40.

Nu uppmärksammas på utvidgad "äldregräns" återfanns fenomenet också i andra studier med fokus på att undersöka upplevelser av att bli äldre (t ex Thompson 2002; Canrinus & Lunsky 2003; Judge et al. 2010). Kriterieriet för Thompsons (2002) undersökningsgrupp var att vara 40 år och äldre, medan Canrinus och Lunsky (2003) diskuterar "successful ageing" i relation till personer som är 47–65 år. Slutligen genomförde Judge med flera (2010) intervjuer med 16 äldre, det vill säga personer i åldrarna 41 till 64 år. Gemensamt för de här och flera andra studier är att man behöver särskilt leta efter åldersangivelser för att förstå vilka personer de har vänt sig till för att studera erfarenheter av att vara äldre.

Att inkludera 40-åringar i gruppen äldre, som i många andra sammanhang skulle ha beskrivits som medelålders, kan bära viss relevans. Medicinska studier visar att fy-

siologiskt åldrande för kategorin personer med intellektuell funktionsnedsättning kan börja tidigare än för genomsnittspopulationen. Samtidigt kan detta bli missvisande då ett tidigare lagd fysiologiskt åldrande framförallt relateras till vissa avgränsade och numerärt relativt små grupper, framförallt personer med svår eller grav intellektuell funktionsnedsättning eller genrelaterade tillstånd som exempelvis Downs syndrom (Bigby 1997, 2008; Holland 2000; Haveman et al. 2011).

En annan, ofta refererad och replikerad, studie kan illustrera både en vid definition av äldre och ett annat fenomen – hur man kan tolka en grupps situation. Det är en relativt stor studie, omfattade 167 kvinnor med lindrig intellektuell funktionsnedsättning från 18 länder i åldrarna 40–70+ (Walsh & LeRoy 2004). Studien porträtterar dessa kvinnor som ”anmärkningsvärda överlevare” och att de ”aging well”. Resultatkapiteln visar att kvinnorna hyser oro för framtida förändringar, lever på små medel som de önskar mer kontroll över, att deras nätverk bestående av familj och vänner initialt är små och krymper i takt med att de åldras, samt att kvinnorna önskar att de hade möjlighet till en mer aktiv fritid. Dock uppger kvinnorna att de i huvudsak är glada och förmedlar en hög ”känsla av välbefinnande”, och detta blir också studiens slutsats: kvinnorna ”aging well”.

Slutligen kan användningen av uttryck som ”aging well” (Walsh & LeRoy 2004) och ”successful ageing” (Canrinus & Lunskey 2003) ge vid handen att även dessa studier skulle använda sig av ett senmodernt perspektiv, vilket är vanligt förekommande i studier om åldrande och äldre i gemen. Denna teoretiska utgångspunkt har dock inte identifierats när det gäller äldre med intellektuell funktionsnedsättning, men desto oftare när det gäller det som beskrivs som unga vuxna med funktionsnedsättning.

Relationer mellan livsfas och identitet

Med ett senmodernt perspektiv diskuteras identitet som ett individuellt och reflexivt val, och att det finns stor frihet att forma de egna livsprojekten. Det är också i mycket ett senmodernt perspektiv på identitet som använts, inte minst av intresseorganisationer för äldre, för att utmana och diversifiera stereotypa föreställningar om åldrande och äldre (Walker & Walker 1998; Blaikie 2006; Jönson 2009). Också i dokument rörande svensk äldrepolitik syns en tydlig ambition att förbättra äldres image och status, samt motverka nedvärderande attityder, bland annat genom att lyfta fram ”den tredje åldern” som en aktiv och frisk livsperiod (Jönson & Taghizadeh 2006, 2009).

Det senmoderna perspektivet kan sägas ha varit framgångsrikt just när det gäller att flytta fram positionen för äldre som grupp (Biggs & Daatland 2006; Jönson 2009). Biggs och Daatland (2006:2) menar att det fört med sig att det talas om och erfars många olika vägar in i och genom ålderdomen. Detta dock utan att det lett till så mycket mindre uppfordrande föreställningar. De menar att idén om ett gott eller lyckat åldrande ställer individer inför sociala förväntningar som kanske inte alls korresponderar med deras aktuella situation eller personliga potential, eller som Giddens uttrycker det: alla val är inte öppna för alla individer (1997:102).

Ytterligare en aspekt av ett senmodernt äldreideal blir synligt i ett citat av Calasanti

och Slevin (2006:3). De beskriver föreställningen av ålderdomen med orden: “[...] our construction of old age contain little that is positive. Fear of and disgust with growing old is widespread; people stigmatize it and associate it with personal failure, with ‘letting yourself go’”. Åldrande som ett personligt nederlag, som att det skulle handla om att *ge upp* och *släppa taget* (i överförd betydelse låta sig förfallas) pekar på att det finns ett starkt ideal om att ta ansvar för och planera sitt liv som äldre. Inte minst genom reklam får vi del av hur god hälsa, aktivitetsförmåga, ekonomiska, sociala och kulturella resurser framställs som resurser som ska förvaltas – men också att det närmast tas förgivet att det finns resurser som kan förmeras (jfr Featherstone & Wernick 1995; Walker & Walker 1998; Priestley 2003; Taghizadeh Larsson 2008).

Däremot har såväl nationell som internationell funktionshindersforskning identifierat begränsad tillgång till resurser, ekonomiska såväl som sociala och kulturella, för personer med intellektuell funktionsnedsättning (se t.ex. Tideman 2000; Walsh & LeRoy 2004; WHO 2011; Socialstyrelsen 2012). Bland annat pekar Baron, Ridell och Wilson (1999:497–98) på att personer med intellektuell funktionsnedsättning ”have little opportunity to choose between different identities lacking the cultural, social and economic resources necessary to formulate and enforce such choices”. Författarna följde tre personer med Downs syndrom i åldrarna 23, 33 och 43 år och visar med flera exempel hur olika strukturer håller de tre personerna, oavsett kronologisk ålder, kvar i en ”liminal adolescence” utan möjlighet att nå vuxenstatus (Baron, Ridell & Wilson 1999).

Denna studie är också ett illustrativt exempel på en annan tendens inom funktionshinderforskning. Det är i studier avseende yngre generationer (benämnt unga vuxna) som senmoderna identitetsprojekt blir synliga. Dessa studier relaterar också till en övergripande problematisering av normalisering och frågor om ”normalt” respektive ”avvikande”. Normalisering som ideologi handlade ursprungligen om tillgång till likartade materiella villkor som andra i samma åldersgrupp, men kom allteftersom ändra innebörd till att uppfattas till att förstås mer normativt – att det var personer som skulle ”normaliseras” och att det sedermera formerades något som kan kallas motståndsrörelser mot normalitetstvång (Söder 2003, 2005). Detta återspeglas genom att studier relaterade till normalisering rört sig från att undersöka delaktighet i relation till det ”normala” vuxenlivet där tillgång till arbete utgör en central markör, till att alltmer studera identitetsförhandlingar (se t.ex. Färm 1999; Molin 2004; Olin & Ringsby Jansson 2009).

Ett flertal studier har identifierat hur unga vuxna med funktionsnedsättning utvecklar nya strategier i relation till välfärdsstaten och stigmatisering (jfr t ex Ringsby Jansson & Olsson 2006; Olin & Ringsby Jansson 2009; Ineland, Molin & Sauer 2013). Den här kategorin studier utgår explicit från begrepp som individualisering, avtraditionalisering, reflexiva val, och refererar tydligt till ett senmodernt perspektiv. Däremot, när det gäller tillträde till andra institutionella arenor som förknippas med vuxendom, familjeliv och föräldraskap, återfinns inte den tydligt pluralistiska diskurs om hur familjeliv kan göras och ta sig uttryck som är vanlig inom annan familjeforskning (se t.ex. Beck & Beck-Gernsheim 2002; Bäck-Wiklund 2012). Familjeliv och

föräldraskap i relation till kvinnor och män med intellektuell funktionsnedsättning beskrivs inte som individuellt val och fullföljande av livsprojekt utan snarare utifrån svårigheter och motstånd från omgivningen (jfr Kallianes & Rubinfeld 1997; Areschoug 2005). Inte heller inom funktionshindersforskning med fokus på hög ålder återfinns anspråk om individuella reflexiva livsstilsval, inte heller skildras eller diskuteras motstånd avseende kategorisering som äldre.

Ovan beskrivna selektering inom funktionshinderområdet avseende vilka områden och livsfaser som det senmoderna perspektivet betraktats som användbart verkar, krasst uttryckt, ha stannat på den tröskel som passar väl in i föreställningar om intellektuellt funktionshinder – tröskeln till vuxendom. Selektionen kan därför åskådliggöra förgivettaganden avseende ålderskategorisering.

Diskussion

Genom att belysa konstruktioner av åldrande och att vara i hög ålder inom funktionshindersforskning har tre övergripande fynd identifierats och diskuterats. Det första rörde att konsekvenser av funktionsnedsättning tenderar att sättas i förgrunden i studier avseende erfarenheter av åldrande bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. Med detta angreppssätt skymms att personer med intellektuell funktionsnedsättning, som andra, tar del av sociala och kulturella sammanhang, bland annat inrymmande en idealisering av ungdomlighet (jfr Jönsson & Lundin 2007; K. Lövgren 2009). Dessutom reduceras individens förståelse av åldrande och hög ålder till att vara av framförallt kognitiv art, vilket riskerar att skymma den ambivalens inför socialt och biologiskt ålder som, enligt Jönsson och Lundin (2007) många erfar (se också Hockey & James 2003; Calasanti & Slevin 2006).

Hur och när man räknas som varande i hög ålder (eller äldre som är det uttryck som vanligen används) skiljer sig också mellan dessa två områden. Inom delar av äldreforskningen återfinns försök att differentiera de högre åldersgrupperna, bland annat i form av yngre-äldre, mellan-äldre och äldre-äldre. Något liknande har inte identifierats inom funktionshindersforskning, istället rymmer beteckningen äldre inom detta område ett betydligt utvidgat kronologiskt åldersspann. En intressant följdfråga blir vad detta innebär för görande av ålder och för normativa antaganden som följer tillskriven (social) ålder? Innebär det att personer med intellektuell funktionsnedsättning betraktas och bemöts som personer med högre kronologisk ålder än andra? Det finns förhållanden som tyder på det, bland annat avseende fritidsaktiviteter. Socialstyrelsen (2010) pekar i en kartläggning på att personer som har stöd enligt *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade* (SFS 1993:387) i en högre åldersgrupp (50–65 år) över åren har allt färre fritidsaktiviteter. Kartläggningen visar vidare att detta utgör en tydlig skillnad mot förhållandet för befolkningen i övrigt (Socialstyrelsen 2010:76).

Slutligen identifierades att inom både funktionshinder- och äldreforskning användes ett senmodernt perspektiv för att illustrera diversitet och motstånd mot stigmatisering. Perspektivet belyser bland annat att som kategorier omgärdas både hög ålder

och funktionshinder av stereotypa föreställningar om beroende, svaghet och sjukdom. Funktionshindersforskning har identifierat ett normkritiskt förhållningssätt bland unga vuxna med lindrig intellektuell funktionsnedsättning och beskriver hur de aktivt reser motstånd mot att bli paternalistiskt behandlade och tillskrivna karakteristika de inte känner igen hos sig själva "bara" för att de blivit inordnade i kategorin intellektuellt funktionshindrade. Inom forskning om intellektuellt funktionshinder är dock diskussioner avseende senmoderna identitetsprojekt förbehållet *unga vuxna*, och återfinns inte i forskning som relaterar till högre åldrar. Detta kan ses mot bakgrund av att perspektivet har använts inom äldreforskning just för att problematisera normativa antaganden avseende hög ålder. Antaganden vilka utmanas av ökat fokus på diversitet och individuella val (av aktiviteter, form av självförverkligande, livsstil etc.) som illustrerar att det finns många olika sätt att leva sitt liv, även som äldre.

Föreställningen om diversitet utmanas dock av Biggs och Daatland (2006) som pekar på det växer fram relativt globalt homogeniserade ideal av hur äldreblivande bör komma till uttryck.

Being exposed to many different pathways and having the possibility of travelling on them are not necessarily the same, as the opportunity to develop personal potential is again structured by a variety of inequalities and life experiences. There is a continuing pressure to reshape spontaneous patterns of adult ageing into clearly defined social groups and thereby to establish some control over which pathways are taken and where they might lead (Biggs & Daatland 2006:3).

Det Biggs och Daatland (2006) talar om som mönster för vuxnas åldrande kan också illustrera hur föreställningar om funktionshinder (re)producerar mönster för hur och när personer med intellektuell funktionsnedsättning betraktas som äldre. Konstruktioner av funktionshinder respektive hög ålder liknar varandra då de båda, mot bakgrund i modernt kategoriseringsordnande, utgör urskiljbara och marginaliserade sociala kategorier (Priestley 2003:149; Sandvin 2008). Som kategorier är de exkluderade från lönearbetsmarknaden och därigenom produktiv delaktighet i samhället, vilket enligt Young (1990) också innebär att ta del av en kulturell och materiell snedfördelning av inflytande och resurser. Dessutom pekar flera studier på att äldre med funktionsnedsättning marginaliseras i relation till både andra äldre och till unga med funktionsnedsättning (se bl.a. Thorsen 2003).

Som kategori kan äldre i viss mån sägas ha erhållit nya utrymmen för aktörskap, bland annat genom att ideal om ekonomiskt oberoende, god fysisk form och val av livsstil ("sucessfull ageing") inneburit ökat intresse för gruppen som konsumenter (t.ex. Featherstone & Wernick 1995; Bytheway 2005; Blaikie 2006). Det kan också förstås som att utrymmet skapats genom uppskjutning av stigmatiserad ålderdom, vilket innebär att differentiering för att särskilja friskt åldrande från ett med hög ålder förknippad nedsatt funktionsförmåga kan sägas ligga i linje med de av Sandvin (2008) identifierade negationerna av ett normativt definierat normalitetsideal. Ett normalitetsideal som utdefinierar nedsatt funktionsförmåga utifrån beroende av och

underordning i förhållande till vuxna. Detta åskådliggör att de sociala konstruktionerna av funktionshinder och hög ålder är tätt sammanvävda, och att följderna av hur de påverkar och påverkas av och genom varandra återspeglas i såväl i individers som i forskningens vardag.

Referenser

- Andersson, J., M. Lukkarinen Kvist, M. Nilsson, & A-L. Närvänen (2011) *Att leva med tiden: samhälls- och kulturanalytiska perspektiv på ålder och åldrande*. Lund: Studentlitteratur.
- Areschoug, J. (2005) "Parenthood and intellectual disability: Discourses on birth control and parents with intellectual disabilities 1967–2003", *Scandinavian Journal of Disability Research* 7 (3–4):155–175.
- Arber, S. & J. Ginn (1998) "Health and illness in later life", 134–152 i D. Field & S. Taylor (red.) *Sociological perspectives on health, illness and health care*. Oxford: Blackwell Science.
- Backman, J. (1998) *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur
- Baron, S., S. Ridell & A. Wilson (1999) "The secret of eternal youth: identity, risk and learning difficulties", *British Journal of Sociology of Education* 20 (4):483–499.
- Barron, K. (2004) "Genus och funktionshinder", 15–51 i K. Barron (red.) *Genus och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Barron, K. (2008) "Kön och funktionshinder", 28–46 i L. Grönvik & M. Söder (red.) *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och intersektionalitet*. Malmö: Gleerups.
- Beck, U. & E. Beck-Gernsheim (2002) *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: SAGE.
- Bigby, C. (1997) "Later life for adults with intellectual disability: A time for opportunity and vulnerability", *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 22 (2):97–108.
- Bigby, C. (2008) "Known well by no-one: Trends in the informal social networks of middle-aged and older people with intellectual disability five years after moving to the community", *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 33 (2):148–157.
- Biggs, S. (2001) "Toward critical narrativity. Stories of ageing in contemporary social policy", *Journal of Aging Studies* 15 (4):303–316.
- Biggs, S. (2004) "Age, gender, narratives, and masquerades", *Journal of Aging Studies* 18 (1):45–58.
- Biggs, S. & S.O. Daatland (2006) "Ageing and diversity: a critical introduction", 1–9 i S.O. Daatland & S. Biggs (red.) *Ageing and diversity: multiple pathways and cultural migrations*. Bristol: Policy
- Bjarnarson, D.S. (2005) "Students voices: How does education in Iceland prepare young disabled people for adulthood?", *Scandinavian Journal of Disability Research* 7 (2):109–128.
- Björkman, M. & L. Molander (1995) *När utvecklingsstörda åldras*. Stockholm: Liber utbildning.

- Blaikie, A. (2006) "The search for ageing identities", 79–93 i S.O. Daatland & S. Biggs (red.) *Ageing and diversity. Multiple pathways and cultural migrations*. Bristol: The Policy Press.
- Blatterer, H. (2007) "Reconceptualizing an uncontested category", *Current Sociology*, 55 (6):771–792.
- Bytheway, B. (2005) "Ageism and age categorization", *Journal of Social Issues* 61 (2):361–374.
- Bäck-Wiklund, M. (2012) "Familj och modernitet", 17–39 i M. Bäck-Wiklund & T. Johansson (red.) 2. [rev.] utg. *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Canrinus, M. & Y. Lunsky (2003) "Successful Aging of Women with Intellectual Disabilities: The Toronto Experience", *Journal on Developmental Disabilities* 10 (1):73–78.
- Calasanti, T.M., & K.F. Slevin (2006) "Introduction. Age matters", i T.M. Calasanti & K.F. Slevin (red.) *Age matters: realigning feminist thinking*. New York: Routledge.
- Carlson, L. (2010) *The faces of intellectual disability: philosophical reflections*. Bloomington: Indiana University Press.
- Erickson, M., M.W. Krauss & M.M. Seltzer (1989) "Perceptions of old age among a sample of aging mentally retarded persons", *Journal of Applied Gerontology* 8 (2):251–206.
- Featherstone, M. & A. Wernick (1995) "Introduction", 1–15 i M. Featherstone & A. Wernick (red.) *Images of aging: cultural representations of later life*. London: Routledge.
- Forsberg, C. & Y. Wengström (2003) *Att göra systematiska litteraturstudier. Värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. Stockholm: Natur och kultur.
- FUB (För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning) (2013) *Vi blir också äldre*. <http://www.fub.se/om-fub/aktuellt/nyheter/vi-bli-ocks-a-aldre> (Hämtad 2013-08-21).
- Färm, K. (1999) "*Socialt problem*" eller "*Som andra och i gemenskap med andra*": föreställningar om människor med utvecklingsstörning. Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Giddens, A. (1997) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Ginn, J. & S. Arber (1995) "'Only connect': Gender relations and ageing", 1–14 i S. Arber & J. Ginn (red.) *Connecting gender and ageing: a sociological approach*. Buckingham: Open University Press.
- Gubrium, J.F. & J.A. Holstein (2001) *Institutional selves. Troubled identities in a post-modern world*. New York: Oxford University Press.
- Gustafsson, B., G. Hermerén & B. Petersson (2005) *Vad är god forskningssed? Synpunkter, riktlinjer och exempel*. Vetenskapsrådets rapport 2005:1. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Gustavsson, A. (1999) *Inifrån utanförskapet: om att vara annorlunda och delaktig*. Stockholm: Johansson & Skyttmo förlag.
- Gustavsson, A. (2004) "The role of theory in disability research—springboard or strait-jacket?", *Scandinavian Journal of Disability Research* 6 (1):55–70.

- Haveman, M., J. Perry, L. Salvador-Carulla, P. Noonan Walsh, M. Kerr, H. van Schrojenstein Lantman-de Valk, G. van Hove, D.M. Berger, B. Azema, S. Buono, A. Carmen Cara, A. Germanavicius, C. Linehan, T. Määttä, J. Tossebro & G. Weber (2011) Ageing and health status in adults with intellectual disabilities: Results of the European POMONA II study, *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 36 (1):49–60.
- Hockey, J. & A. James (1993) *Growing up and growing old: Ageing and dependency in the life course*. London: Sage
- Hockey, J. & A. James (2003). *Social identities across the life course*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hogg, J. (1997) Intellectual disability and ageing: ecological perspectives from recent research, *Journal of Intellectual Disability Research* 41(2):136–143.
- Hole, R.D., T. Stainton & L. Wilson (2012) "Ageing Adults with Intellectual Disabilities: Self-advocates' and Family Members' Perspective about the Future, *Australian Social Work* DOI: 10.1080/0312407X.2012.689307.
- Holland, A.J. (2000) Ageing and learning disability, *The British Journal of Psychiatry* 176:26–31.
- Holstein, J.A., & J.F. Gubrium (2000a) *Constructing the life course*. 2. uppl. New York: General Hall.
- Holstein, J.A. & J.F. Gubrium (2000b) *The self we live by: Narrative identity in a post-modern world*. New York: Oxford University Press.
- Hydén, L.-C., C. Nilholm & K. Karlsson, (2003) När olikhet blir problem: handikappforskning, kontext och social interaktion, *Socialvetenskaplig tidskrift* 4 319–333.
- Ineland, J., M. Molin & L. Sauer (2013) *Utvecklingsstörning, samhälle och välfärd*. 2. [rev.] utg. Malmö: Gleerups.
- Jeppsson Grassman, E. (2008) "Att åldras med funktionshinder: En inledning", 9–25 i E. Jeppsson Grassman (red.) *Att åldras med funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Judge, J., R. Walley, B. Anderson & R. Young (2010) "Activity, Aging, and Retirement: The views of a group of Scottish People With Intellectual Disabilities, *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities* 7 (4):295–301.
- Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.) (2003) *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzel.
- Jönson, H. (2009) "Inledning", 7–17 i H. Jönson (red.) *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Norrköping: Nationella institutet för forskning om äldre och åldrande, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Jönson, H. & A. Taghizadeh (2006) "Ideologibaserade livsloppskonstruktioner inom handikapp och äldrepolitik", *Socionomens Forskningsupplement* 19 18–31.
- Jönson, H. & A. Taghizadeh Larsson (2009) "The exclusion of older people in disability activism and policies – A case of inadvertent ageism?", *Journal of Ageing Studies* 23 69–77.
- Jönsson, L.-E. & S. Lundin (2007) "Åldrandets betydelser", 13–24 i L.-E. Jönsson & S. Lundin (red.) *Åldrandets betydelser*. Lund: Studentlitteratur.

- Kallianes, V. & P. Rubinfeld (1997) "Disabled women and reproductive rights", *Disability & Society* 12 (2):203–221.
- Krekula, C. (2006) *Kvinna i ålderskodad värld: Om äldre kvinnors förkroppsligade identitetsförhandlingar*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Krekula, C. A-L. Närvänen & E. Näsman (2005). "Ålder i intersektionell analys", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 26 (2–3):81
- Laz, C. (1998) "Act your age", *Sociological Forum* 13 (1):85–113.
- Lövgren, K. (2009) "*Se lika ung ut som du känner dig: kulturella föreställningar om ålder och åldrande i populärpress för kvinnor över 40*". Diss. Linköping: Linköpings universitet.
- Lövgren, V. (2013) *Villkorat vuxenskap: Levd erfarenhet av intellektuellt funktionshinder, kön och ålder*. Diss. Umeå: Umeå universitet.
- Lövgren, V. & K. Hamreby (2011) Factors of importance in the world of work for young people with intellectual disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research* 3 (2):91–117.
- Molin, M. (2004). *Att vara i särklass – om delaktighet och utanförskap i gymnasiesärskolan*. Diss. Linköping: Linköping universitet.
- Närvänen, A-L. (2009) "Ålder, livslopp, åldersordning", 18–29 i H. Jönsson (red.) *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Norrköping: Nationella institutet för forskning om äldre och åldrande, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Olin, E. & B. Ringsby Jansson (2009) "On the outskirts of normality: Young adults with disabilities, their belonging and strategies", *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* 4 (4):256–266.
- Priestley, M. (2003) *Disability: a life course approach*. Cambridge: Polity.
- Rexbye, H. & J. Povlsen (2007) "Visual signs of ageing: what are we looking at", *International Journal of Ageing Later Life* 2 (1):61–83.
- Ringsby Jansson, B. & S. Olsson (2006) "Outside the system: Life patterns of young adults with intellectual disabilities", *Scandinavian Journal of Disability Research* 8 (1):22–37.
- Sandvin, J.T. (2008) "Ålder och funktionshinder", 64–88 i L. Grönvik & M. Söder (red.) *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och intersektionalitet*. Malmö: Gleerup.
- Shakespeare, T. (2006) *Disability rights and wrongs*. London: Routledge.
- Socialstyrelsen (2010) *Alltjämt ojämligt! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning*. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer/2010/2010-6-21> [2012-06-24].
- Socialstyrelsen (2012) *Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2011*. Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/> [2013-01-15]
- Söder, M. (2000) "Relativism, konstruktivism och praktisk nytta i handikappforskningen", 34–50 i J. Froestad, P. Solvang & M. Söder (red.) *Funksjonshemning politikk og samfunn*. Oslo: Gyldendal.
- Söder, M. (2003) "Normalisering, handikappolitik och forskning", 189–211 i B. Nirje (red.) *Normaliseringsprinciplen*. Lund: Studentlitteratur.

- Söder, M. (2005) "Hur det är eller hur det bör vara? Om normativa inslag i social forskning om funktionshinder", 85–102 i M. Söder (red.) *Forskning om funktionshinder: problem, utmaningar, möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Taghizadeh Larsson, A. (2008) "I tredje åldern med funktionshinder", 89–123 i E. Jeppsson Grassman (red.) *Att åldras med funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Thomas, C. (2006) "Disabilities and gender: Reflections in theory and practice", *Scandinavian Journal of Disability Research* 8 (2–3):177–185.
- Thompson, D. (2002) "Well, We've All Got to Get Old Haven't We?", *Journal of Gerontological Social Work* 37 (3–4):7–23.
- Thorsen, K. (2003) "Å falle mellom alle stoler?" *Nordisk Sosialt arbeid* 1:46–55.
- Tideman, M. (2000) *Normalisering och kategorisering: om handikappideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning*. Lund: Studentlitteratur.
- Tydén, T. (2001) "Den odisciplinerade kunskapsöversikten", i R. Lönn, H. Ryd & T. Tydén (red.) *Att vaska guld i floden av forskningsresultat. Om kunskapsöversikter som metod för överblick och analys*. Arbetsrapport från Dalarnas forskningsråd. Falun.
- Umb-Carlsson, Ö. (2005) *Living conditions of people with intellectual disabilities: a study of health, housing, work, leisure and social relations in a Swedish county population*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Walker, A. & C. Walker (1998) "Age or disability? Age-based disparities in service provision for older people with intellectual disabilities in Great Britain", *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 23 (1):25–39.
- Walsh, P.N. & B. LeRoy (2004) *Women with disabilities aging well: a global view*. Baltimore: Paul H Brookes Pub Co.
- WHO (World Health Organization) (2011) *World report on disability*. http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf?ua=1 (Hämtad 2013-08-26).
- Young, Iris Marion (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Öberg, P. & L. Tornstam (2001) "Youthfulness and Fitness – Identity Ideals for all Ages?" *Journal of Aging and Identity* 6 (1):15–29.

Författarens tack

Jag vill tacka tidskriftens utsedda granskare för insiktsfulla kommentarer, samt rikta ett stort och varmt tack till temanumrets gästredaktörer för deras tålmod och förmåga att läsa konstruktivt.

Författarpresentation

Veronica Lövgren är fil.dr. i socialt arbete, arbetar som lektor vid institutionen för socialt arbete samt forskningsledare för Centrum för handikappvetenskap, Umeå universitet. Hon disputerade 2013 med avhandlingen Villkorat vuxenskap. Levd erfarenhet av funktionshinder, kön och ålder.

Korresponderande författare

Veronica Lövgren, Inst. för socialt arbete, Umeå universitet.
901 87 Umeå, Sverige.
e-post: veronica.lovgren@socw.umu.se.
Tel: 090-786 76 52

Fyrtiotalisterna och äldreomsorgen

– massmediala konstruktioner av en ny sorts omsorgstagare

Anders Jönsson och Håkan Jönson

Socialhögskolan, Lunds universitet

Baby boomers and elderly care: expectations in print media about a new kind of care users

The Swedish baby boomer generation – known as the forties generation – has been characterized as youthful and powerful. At present, members of this generation are entering the category of old age and in about ten years they will start reaching ages where the likelihood of encountering elderly care increases significantly. The present study reports on how this expected meeting has been discussed in Swedish newspapers. Data consisted of 481 articles during the period 1995–2012 and was analyzed through qualitative content analysis. Results show that the generation was predicted to become a new type of demanding and self-conscious care users. Claims were backed by descriptions of formative events and typical characteristics that were projected onto a future as care user. Such projections tended to portray care users of present time as passive and submissive, and partly responsible for problems associated with elderly care.

Key words: baby boomers, elderly care, generation, images of ageing, alarmist demography

Redan 1974 förutspådde den amerikanska socialgerontologen Bernice Neugarten (1974) att den politiskt medvetna och konsumtionsinriktade generation som genomlevt sina ungdomsår under 1960-talet i framtiden skulle förändra ålderdomens karaktär och de äldres status. Internationellt har dessa förväntningar knutits till den så kallade baby boom generationen (Gilleard & Higgs 2002; Phillipson, Leach, Mone & Biggs 2008; Hudson & Goneya 2012). I Sverige används den mer avgränsade benämningen fyrtiotalister. I båda fallen avses stora barnkullar som associeras med ungdomlighet och makt (Rasmusson 1985; Phillipson et al. 2008). Under snart ett decennium har medlemmar i fyrtiotalistgenerationen flödat in i kategorin ”de äldre” och med tiden kommer många av dem behöva hjälp från äldreomsorgen.

Syftet med den här artikeln är att undersöka massmediala beskrivningar av det framtida mötet mellan fyrtiotalistgenerationen och äldreomsorgen. Fyrtiotalisterna har som generation tillskrivits egenskaper som inte brukar associeras med äldre omsorgstagare: ungdomlighet, makt och dominans (Rasmusson 1985; Kristoffersson & Lahger 2005). Förväntas generationen behålla eller förlora dessa karaktäristika i framtiden? Är det överhuvudtaget möjligt att kombinera de två kategoriseringarna fyrtiotalist och äldre omsorgstagare? Artikelns teoretiska bidrag består i en problematisering av ålderskategoriseringar och relationer mellan åldrar, där vi menar att åldrandesociologin skulle berikas av en ökad känslighet för en diakron dimension – dvs. en analys som beaktar förväntade förändringar av kategorier över tid. Vår analys visar

att kulturella representationer av kategorier som ”de äldre” och ”äldre omsorgstagare” ofta uttrycker föreställningar om skillnader mellan kategoriernas medlemmar i det förgångna, i samtiden och i framtiden. Ålderskategorier är med andra ord temporalt konstruerade.

Teoretisk ansats

I likhet med forskare som Neugarten och Hagestad (1976) och Närvänen (2009) menar vi att människor har att förhålla sig till föreskrifter och förväntningar omkring livslopp och ålder och samhället kan i den bemärkelsen ses som *åldersordnat*. Samtidigt står livsloppets kategoriseringar under ständig omförhandling och etablerade förväntningar om ålder kan betraktas som diskursiva resurser som aktörer gör bruk av i olika sammanhang (Laz 1998; Holstein & Gubrium 2000; Lövgren 2009). Det finns en reservoar av kända föreställningar och åldersrelaterade positioner, men dessa är inte entydiga och det är möjligt att göra bruk av dem på olika sätt (Öberg 1997; Allen & Wiles 2013).

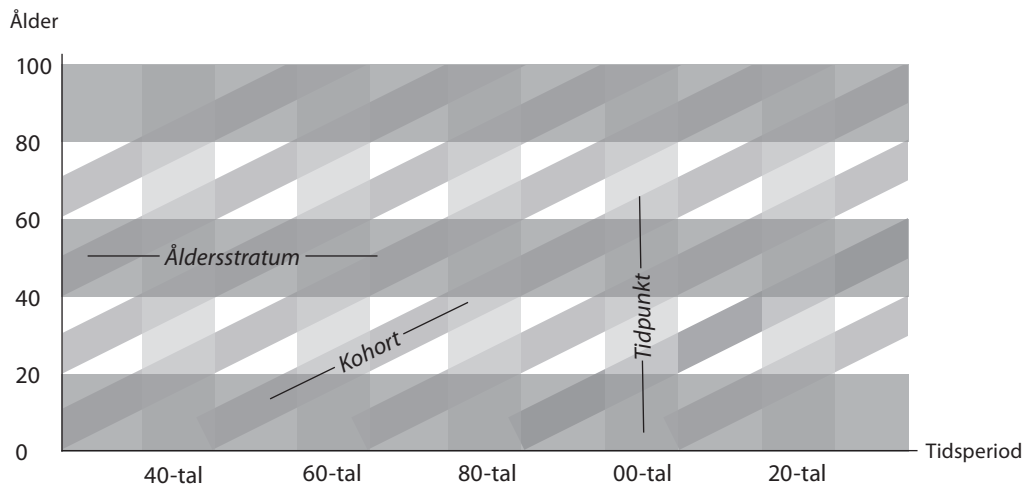
I artikeln diskuterar vi hur kategorier och identiteter som ”äldre”, ”fyrtioalist” och ”omsorgstagare” etableras i det massmediala sammanhanget, med fokus på hur *berättelser* om fyrtioalistgenerationens livslopp och karaktär projiceras på framtiden, på positionen som äldre omsorgstagare. I analysen använder vi en socialkonstruktionistisk version av en sociologisk ansats som har utvecklats för att studera ålder i ett livsloppsperspektiv (Riley 1985; Hockey & James 2003). Vanligen används livsloppsperspektivet för att kontextualisera individers åldrande och relationer mellan olika åldrar (Öberg 1997; Hockey & James 2003). Vår studie handlar om hur föreställningar om en kohorts färd genom livsloppet används för att ge betydelse åt en åldersrelaterad kategorisering – äldre omsorgstagare.

Flera forskare har visat hur samhällelig *åldersordning* kan analyseras med samma verktyg som använts för att förstå samhället som genusordnat (Neugarten & Hagestad 1974; Laz 1998; Biggs 2004; Närvänen 2009; Persson 2010). Samtidigt har ålderskategorier en transitiv (i bemärkelsen ”övergående”) karaktär som är unik (Bytheway 1995). Det förekommer visserligen byten av könsidentiteter, etnicitet, klass och sexualitet men de har inte samma förutsägbara och ordnande karaktär som övergångarna mellan livsloppets åldrar. I alla samhällen, oavsett om vi talar om individer, grupper eller kategorier så finns livsloppets olika faser (åldersstratum) närvarande som ett förflutet, en nutid och en förutsägbar framtid.

Inom sociologin har denna föränderlighet framför allt beskrivits i Matilda Rileys (1971; 1985) åldersstratifieringsteori. Riley menar att åldrandets betydelser alltid utformas i ett dynamiskt samspel mellan samhällets utveckling och egenskaperna hos de individer och grupper som åldras och som utgör livsloppets olika åldersstrata (med namn som barn, ungdomar, vuxna och äldre etc.). De som rör sig mellan dessa strata möter rollförväntningar som formats av tidigare medlemmar men kan genom sina kollektiva erfarenheter och egenskaper bidra till att ge själva ålderskategorin en ny karaktär. Det är enligt Riley i flödet av *kohorter* som samspelet mellan samhälle och

individer/grupper uttrycks. Samspelet mellan tid, åldrar/åldersstrata och kohorter illustreras i figur 1, som är vår bearbetning av Rileys (1985) sätt att illustrera sin ansats.

Figur 1. Kohortflödesmodell

I figuren markerar de vertikala linjerna livsloppet som det ser ut vid en bestämd tidpunkt. De horisontella linjerna markerar olika åldersstrata. De diagonala linjerna markerar individernas och kohorternas flöde genom livsloppet, med hänsyn till åldrande och tidens förlopp i samhället. Inom äldreforskningen har stratifieringsansatsen bland annat använts för att påvisa tendenser till kulturell och strukturell eftersläpning, dvs. att etablerade föreställningar och arrangemang om och för äldre inte längre avspeglar karaktäristika och behov hos medlemmarna av kategorin (Riley 1985; jfr. Laslett 1989; Palmore 1990).

Livsloppet som berättelse

Analysen i artikeln handlar inte om att visa vilka "faktiska" skillnader som föreligger mellan och inom olika kohorter. I stället fokuserar vi på förhandlingarna omkring olika kategoriers innehåll och avgränsningar och i synnerhet de kollektiva definitioner och den självförståelse om särart som utvecklats omkring fyrtiotalistkohorten som generation.

Fyrtiotalisterna kan betraktas som en "faktisk generation" enligt Mannheims (1952) definition. Med det menas att fyrtiotalister inte enbart utgör en ålderskohort, utan att de har gemensamma erfarenheter och en självmedvetenhet som generation.¹

¹ Inom åldersstratifieringsansatsen används begreppet *generation* på ett annat sätt, för att beskriva relationer mellan olika stratum på den vertikala axeln, dvs. med samma betydelse som i uttrycken generationsmotsättningar och solidaritet mellan generationerna.

Uttrycket ”vi fyrتيالister” manifesterar just denna typ av självförståelse, en position där en historik och en uppsättning egenskaper kan användas för att lägga en riktlinjal mot framtiden. Vi menar därför att ett analytiskt skifte mot en narrativ ansats (Öberg 1997; Biggs 2004; Allen & Wiles 2013) adderar en aspekt till stratifieringmodellen, nämligen möjligheten att undersöka hur karaktäristika och identiteter knyts till en speciell kohorts färd genom livsloppet för att därefter *projiceras* på framtida kategorier som ”äldre” och ”äldre omsorgstagare”. Denna typ av projektioner är närvarande när individer föreställer sig sin egen framtid utifrån tidigare erfarenheter men kan också utvecklas som kollektiva identiteter med kapacitet att utmana tillhörigheten i ett bestämt åldersstratum.

Metod

Analysen bygger på 481 tidningsartiklar från Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten, Helsingborgs Dagblad och Svenska Dagbladet 1995–2012. I artikeln refereras detta material genomgående som ”vårt artikelmaterial”. Artiklarna söktes fram genom mediedatabasen Retriever och innehåller kombinationer av orden fyrتيالist (40-talist) och ord som äldreomsorg och äldrevård. Analysen var kvalitativ och byggde på de två författarnas upprepade läsning av samtliga artiklar. Analytiska teman identifierades utifrån genomgångar av populärlitteratur och tidigare forskning, samt genom läsningen av materialet som helhet (Bryman 2011). Artiklarna i materialet kodades huvudsakligen utifrån vilken position som fyrتيالister tillskrevs (exempelvis omsorgstagare, maktbärande eller anhängare), utifrån om artikeln nämnde någon form av förändring (och hur denna i sådana fall gestaltas) samt hur generationen fyrتيالister beskrevs. Också artiklar där personer uttalade sig i egenskap av att vara fyrتيالist samlades under en kod. Utifrån denna kodning identifierades textavsnitt som analyserades tematiskt.

Parallellt med den kvalitativa studien genomfördes en kvantitativ innehållsanalys av 393 artiklar utifrån samma material och med samma avgränsningar. Nedan kommer resultat från denna redovisas med hänvisning till en forskningsrapport (Jönsson 2014). Artikeln refererar dessutom material som söktes inom forskning, populärlitteratur, utredningar och massmediematerial.

Fyrتيالisterna – generationen och dess åldrande

Det svenska begreppet fyrتيالist har enligt Nationalencyklopedin två betydelser. Den första avser anhängare av den litterära ”fyrتيالismen”, med företrädare som Stig Dagerman. En idag mer etablerad betydelse avser personer som förts under 1940-talet. Ibland används begreppet 68-generationen, vilket hänvisar till att många fyrتيالister var delaktiga i 1960-talets radikala studentrörelse. Ibland används *rekordgenerationen* och då avses barnkullarna från 1945–1954 (Lindgren et al. 2005; Lövgren 2009; Thelin 2009). Som kategori fick fyrتيالistgenerationen ett specifikt innehåll 1982–1983, genom texter som författats av journalisten Ludvig Rasmusson. Rasmusson

kom 1985 ut med boken *Fyrtiotalisterna* där han beskrev generationen som de första tonåringarna och som en grupp som influerats av det sena 1960-talets vänstervåg. Tjugo år senare återkom Rasmusson (2005) med boken *Åldersupproret: Om ungdomskult, fyrtiotalisterna och Sveriges framtid*, där han i en parallell till de tankar som fördes fram av den parlamentariska äldreberedningen Senior 2005 (SOU2003:91) vände sig mot samhällets "ålderstänkande" och förutspådde att fyrtiotalisterna skulle göra uppror mot detta.

En allmän genomgång av massmediematerial från 1980 och framåt visar att det finns mycket skrivet om fyrtiotalisterna och att den massmediala rapporteringen innehåller ungefär samma beskrivningar som de böcker som handlar om generationen (Rasmusson 1985; 2005; Lindh & Malmberg 2000; Jegers 2001; Lindgren et al. 2005). Det dominerande temat handlar om fyrtiotalisterna som en stor och inflytelserik generation. Relaterat till yrkeslivet handlar många artiklar under 1990-talet om att fyrtiotalisterna borde lämna plats till yngre generationer, medan senare artiklar diskuterar deras utträde från arbetslivet och svårigheterna att bekosta deras pensioner, vård och omsorg. Fyrtiotalistgenerationen tillskrivs också en rad karaktärsdrag, som kopplas till deras livslopp och som bidrar till att skapa generationsberättelser. Här skiljer sig beskrivningarna delvis utifrån vem som kommer till tals. Medan personer som identifierar sig som fyrtiotalister lyfter fram en arbetarklassbakgrund, en klassresa och ett liv fyllt av hårt och plikttröget arbete är det vanligt att andra beskriver generationen som bortskämd, självcentrerad och gynnad genom hela livet. Ett närbesläktat tema handlar om fyrtiotalisternas goda ekonomi och möjligheter att agera som köpstarka konsumenter, där åsikterna går isär om huruvida detta inneburit att generationen behållit eller övergivit en tidigare vänsterradikalism.

I sin bok från 1985 förutspådde Rasmusson (1985) att fyrtiotalisterna i framtiden skulle förändra ålderdomens betydelse. Han tänkte sig också att de genom sin goda hälsa och sin identifikation med yrkeslivet skulle tvinga fram en höjning av pensionsåldern med tio år till 2015. Just frågan om att inte identifieras som pensionär eller inträda i kategorin "de äldre" har varit central när fyrtiotalisternas framtid beskrivits, inte minst av personer som själva identifierar sig som medlemmar av generationen. Fyrtiotalisterna har beskrivits som både de första ungdomarna och de eviga ungdomarna, i det senare fallet vanligen med en ton av ironi eller självironi. En bok där fyrtiotalister intervjuas om sina liv och sin framtid bär exempelvis titeln "Pensionär? aldrig i livet!" (Kristoffersson & Lahger 2005). Avståndstagandet har inte bara handlat om pensioneringen, utan kan också ses som en markering mot innehållet i kategorin pensionär och därmed mot de människor som befolkar kategorin i samtiden. Den statliga utredningen Senior 2005 (SOU 2003:91) frågade sig i början av 2000-talet om fyrtiotalisterna skulle komma att "ta över den pensionärsroll som tagit form" eller "leva sina liv på tvärs mot de förväntningar som finns om hur man bör bete sig efter pensioneringen" (ibid.:29).

I Jönssons (2014) kvantitativa studie av tidningsartiklar från 1995–2012 är två resultat av särskilt intresse. Det första handlar om artiklarnas mängd. Antalet artiklar som handlar om fyrtiotalisterna och äldreomsorgen hade en topp vid 1998, en kul-

men 2001 och därefter ytterligare en topp vid 2005. De tre topparna avspeglar en debatt om vanvård 1998, en debatt om en obligatorisk äldreomsorgsförsäkring år 2001 och ett allmänt intresse för fyrtiotalisterna i samband med att personer födda 1940 fyllde 65 år 2005. Efter 2005 minskar antalet artiklar för varje år, vilket är märkligt med tanke på att frågan borde bli mer aktuell under periodens senare del. Resultatet avspeglar ett avtagande massmedialt intresse för fyrtiotalistgenerationen, vilket kan tolkas som ett tecken på en samhällslig marginalisering (Jönsson 2014). Ett andra resultat handlar om kategorins homogenitet. I Jönssons (2014) studie innehöll endast 4 procent av artiklarna indikationer om generationens heterogena karaktär (exempelvis kommentarer om olikhet utifrån kön, klass och etnicitet eller reservationer för att kategorin inte är homogen).

Fyrtiotalisterna som demografiskt hot

Många aktörer – inklusive personer som själva identifierar sig som fyrtiotalister – har uttryckt att generationen kommer att kräva och få en bättre och dyrare äldreomsorg än den som ges dagens omsorgstagare (SOU 2003:91; Majanen, Mellberg & Norén 2007; Markström 2009; Damberg 2010; Harnett, Jönson & Wästerfors 2012). Det har samtidigt uttryckts tvivel om möjligheter att *behålla* dagens standard när de många fyrtiotalisterna behöver omsorg (Westerberg 2000; Thorslund 2010).

Inom en kritisk gren av äldreforskningen har begreppen "alarmist demography" (Katz 1992; Johnstone & Kanitsaki 2004) och "apocalyptic demography" (Robertson 1991; Gee & Gutman 2000) använts för att fånga ett återkommande sätt att presentera äldre som en kostsam och växande population som hotar samhällsekonomin. Den demografiska alarmismens syfte är enligt de kritiska forskarna att etablera krismedvetenhet för att minska välfärdsstatens åtaganden och öka individens ansvar. Ung och gammal ställs mot varandra. Larmrapporterna framställer de äldre som en tärande kategori i behov av välfärd och bidrar till att upprätthålla stereotypa föreställningar om att ålderdom och beroende är samma sak (Estes 1983; Minkler & Robertson 1991; Katz 1992; Vincent 1996; Johnstone & Kanitsaki 2004). I Sverige har oron för en kommande "kris i befolkningsfrågan" varit en aspekt av äldrepolitiken sedan makarna Myrdals (Myrdal & Myrdal 1934) bok kom ut och det är mycket vanligt att texter som handlar om äldre och äldrepolitik inleds med en kommentar om de äldres allt större andel av befolkningen (Jönson 2002). Fyrtiotalisternas åldrande har, som Lundgren och Ljuslinder (2011a) konstaterar, blivit en del av denna berättelse. År 2000 kom stiftelsen Pensionsforum ut med skriften "Har vi råd med äldreomsorg när 40-talisterna blir gamla" (Westerberg 2000) och med hänvisning till generationens storlek ställde en mängd artiklar i vårt artikelmaterial från 1995–2012 ungefär samma fråga.

I många artiklar underbyggdes förslag om individualisering och marknadslösningar genom påståenden om att fyrtiotalistgenerationens medlemmar har råd med eller vill ha en äldreomsorg som i högre grad väljs och betalas av den enskilde. Samtidigt, vilket också är ett resultat i Lundgrens och Ljuslinders (2011a,b) studier, följdes larm-

rapporterna ofta av krav om att *offentliga* aktörer skulle ta sig an frågan. År 2001 lanserade exempelvis RFV:s chef Anna Hedborg ett förslag om att införa en obligatorisk äldrevårdsförsäkring utifrån slagorden "Låt 40-talisterna betala" (DN 010125). Hedborgs tanke var att en socialförsäkring som betalades av alla "medelålders och äldre" skulle säkra äldreomsorgens framtida finansiering och motverka skillnader i service- och avgiftsnivå mellan kommunerna. Förslaget avfärdades direkt av den socialdemokratiska socialministern Lars Engqvist som menade att det befintliga systemet skulle klara de framtida påfrestningarna (SvD 010131). I debatten om äldrevårdsförsäkringen användes fyrtyotalistgenerationens storlek som argument för politisk förändring, men det var två kollektiva lösningar som stod mot varandra.

Lundgren och Ljuslinder (2011a,b) menar att alarmer om en framtida kris bidrar till att befästa en etablerad bild av äldre som passiva omsorgsmottagare, med en tillhörande dikotomisering mellan ung/gammal och skattebetalare/välfärdsmottagare. Samma konstruktion av motsatspar har uppmärksamats internationellt som "worker versus pensioner" (Johnson, Conrad & Thompson 1989). En fråga är hur denna uppdelning uppträder i relation till diskussionen av fyrtyotalisterna och äldreomsorgen. I vårt artikelmaterial förlades en förväntad kris inom äldreomsorgen vanligen till perioden kring och efter år 2020 och ibland beskrevs tiden dessförinnan som ett "andrum på några år runt 2010" (SvD 980322). En genomgång av de artiklar som beskrev ökade kostnader visar på en tendens att presentera två sammanhängande händelser, där den pensionering som skedde "nu" eller "snart" skulle följas av ett senare omsorgsberoende. I flera fall presenterades pensionering och omsorgsberoende på ett sätt som minskade eller eliminerade avståndet mellan de två händelserna. En artikel i Aftonbladet från 2003 uttryckte exempelvis detta så här: "Inom en inte alltför avlägsen framtid går den stora gruppen 40-talisterna i pension med de krav de kommer att ställa på vårdapparaten [äldrevården]" (AB 031025). I likhet med uttryck som äldrebomben och äldrechocken kan denna typ av sammanskrivningar skapa en känsla av aktualitet och angelägenhet (Lundgren & Ljuslinder 2011a, s. 61). Samtidigt betonade många artiklar i vårt material de framtida pensionärernas makt, vitalitet och goda ekonomi; fyrtyotalisterna skulle komma att utgöra "den största, friskaste, bäst utbildade och mest förmögna pensionärgenerationen i historien" (SvD 021024).

Våra genomgångar av artiklar bekräftar alltså att fyrtyotalisterna associerats med farhågor om ökade kostnader för äldreomsorg, men ger av två skäl inget enhetligt stöd för slutsatsen att detta har reproducerat en motsättning och underordning av äldre i förhållande till yngre åldersstrata. För det första, vilket vi närmare beskriver nedan, associerades fyrtyotalisterna i hög grad till makt även som framtidens omsorgstagare. För det andra, vilket vi också kommenterar nedan, inkluderade den demografiska oron kommentarer om framtidens omsorgstagare som dagens icke-äldre.

Fyrtiotalisternas makt och förändringsförmåga

Fyrtiotalistgenerationen har i likhet med baby boom generationen associerats med makt och inflytande och i den diskussionen är det framför allt generationens storlek som åberopats (Rasmusson 1985; Phillipson, et al. 2008). Vår kvalitativa analys visar att en rad andra karaktäristika bidragit till denna association; generationen beskrevs i vårt artikelmaterial inte bara som stor utan som ”störst, rikast och mäktigast” (SvD 021024), ”friskare, rikare och fler” (AB 050310) och som att ”de är så många och så kampvana” (ibid.). I artiklarna relaterade dessa karaktäristika till påståenden om att generationen skulle komma att förändra äldreomsorgen.

I Jönssons (2014) kvantitativa studie nämndes fyrtiotalistgenerationens storlek i hela 65 procent av artiklarna. Nedan ska vi uppmärksamma två typer av maktassociationer som går utöver nämmandet av generationens storlek. Den första avser fall där fyrtiotalister uppträdde som makthavare i samtiden medan den andra utvecklade en särpräglad berättelse om fyrtiotalistgenerationen som projicerades mot framtiden i form av prognoser och anspråk.

Positionen som makthavare

I studier av texter är det av betydelse att inte avgränsa maktaspekter till att enbart handla om beskrivningarna av en viss kategori. Vem som kommer till tals och adresserar problemen är också av betydelse (Bakshi 2000). Här har tidigare studier visat att äldre sällan kommer till tals i massmedierna och att de ofta adresseras på ett sätt som berövar kategorin från agens, som genom det distansierande uttrycket ”de äldre” och det infantiliserande uttrycket ”våra äldre” (Nilsson 2008; Lundgren & Ljuslinder 2011b). När det gäller fyrtiotalisterna och äldreomsorgen ser dynamiken annorlunda ut. I vårt artikelmaterial associerades fyrtiotalistgenerationen med makt i både samtid och framtid.

I vårt material refererade artiklar från slutet av 1990-talet och de första åren av 2000-talet till generationens samtida dominans som ”dagens makthavare” eller ”dominerande politikergeneration” (Expressen 010126). Många av de makthavare som uttalade sig i vårt artikelmaterial var själva födda under 1940-talet, vilket exempelvis gäller för dåvarande statsministern Göran Persson och dåvarande socialministern Lars Enqvist. I en artikel om framtidens äldreomsorg kommenterade exempelvis ordföranden för Äldreberedningen Senior 2005 positionerna som makthavare och framtida omsorgstagare med viss ironi: ”Lite cyniskt kan man säga att vi är en grupp tillsatt att trygga vår egen framtid, säger Claes-Bertil Ytterberg, biskopen från Västerås och ordförande i utredningen” (GP 000413). Ytterberg menade att hans generation fått förväntningar som skulle höja kraven på äldreomsorgen i framtiden och det var det som äldreberedningen hade att planera inför. På ett liknande sätt positionerade Anna Hedborg sig som fyrtiotalist när hon skrev sitt uppmärksammade förslag om en äldrevårdsförsäkring.

Född 1944 ingår jag i 40-talisternas stora skara. Vi närmar oss pensionärstiden, men lever just nu – de flesta av oss – med bättre inkomster och standard än någonsin tidigare i vårt liv och också bättre än vi kan förvänta oss i framtiden. Barnen är utflugna och vi är etablerade på arbetsmarknaden och bostadsmarknaden. Vi kan också vänta oss hyggliga pensioner. Detta är typiskt för medelåldern, liksom att man då ser sina egna föräldrar åldras och själv inser det egna livets ändlighet. (DN 010125)

I ett material som sträcker sig från 1995 till 2012 uppträder fyrtialister som ”icke-äldre”, i relation både till äldre i samtiden och till sin egen framtid som äldre. Hedborgs slagord ”Låt 40-talisterna betala” refererade till den egna generationens goda ekonomi under *medelåldern* och som friska pensionärer. Där en demografisk framtidsbeskrivning som oprecist handlar om ”de äldre” kan bidra till att stigmatisera kategorins medlemmar i samtiden förtydligar en beskrivning av en specifik generation att kostnaderna fördelas över individernas livslopp. En analys som inte tar fasta på detta skulle kunna resultera i slutsatsen att Hedborgs utspel var en del i ett försök att ställa grupperna yrkesarbetare och äldre mot varandra, men som synes vore detta en förenkling.

Fyrtialisternas livslopp som resurs

Även om många skribenter helt enkelt konstaterade att fyrtialistgenerationen var krävande eller mäktig var det också vanligt att en tidigare eller nuvarande position användes för att göra prognoser om framtiden. Indirekt gällde detta för påståenden om att fyrtialisterna var välbeställda. En artikel i Svenska Dagbladet (060418) konstaterade exempelvis att hälften av fyrtialisterna hade pensionssparat i 20 år och många ägde småhus: ”När huset är sålt och de har sitt pensionskapital har de bra med pengar – som de säkert vill använda [på äldreomsorg med extra hög kvalitet]”. I direkt bemärkelse utvecklades temat som en projektion av historiskt betingade karaktärsdrag på framtiden som pensionär och omsorgstagare: ”40-talisterna har aldrig bara funnit sig, säger Karl Erik Olsson. Det började med studentrevolten 1968. Nu kommer de att revolutionera pensionärlivet” (GP 091211). Här använde den debattör som adresserade frågan – som för övrigt var ordförande i pensionärsorganisationen SPF – en extremfallsformulering (Pomerantz 1986) som gav prognosen absolut karaktär: man hade ”aldrig” funnit sig och skulle därför inte göra det i framtiden heller. På samma sätt argumenterade journalisten och SPF-ordföranden Ann Lindgren, som tillsammans med Jonas Hellman författat boken ”Vad varje 40-talist bör veta”. I en artikel i Göteborgs-Posten beskrev Lindgren en serie av historiska händelser som format generationen via uppväxt, studenttid och vuxentid. Hon konstaterade att fyrtialisterna hade makt och inflytande och förutspådde att ”vi kommer att påverka samhället i många år framöver”. I förhållande till ett senare omsorgsberoende tillade hon att fyrtialisterna inte skulle komma att ”acceptera den äldrevård som deras föräldrar har nöjt sig med” (GP 070201).

Andra livshistoriska karaktärsdrag som användes för att lägga prognos eller ställa anspråk på framtiden var att fyrtialisterna hade ”sett efterkrigstidens välstånd och välfärdsstat växa fram” (SvD 990218), att man var ”den första generationen som kall-

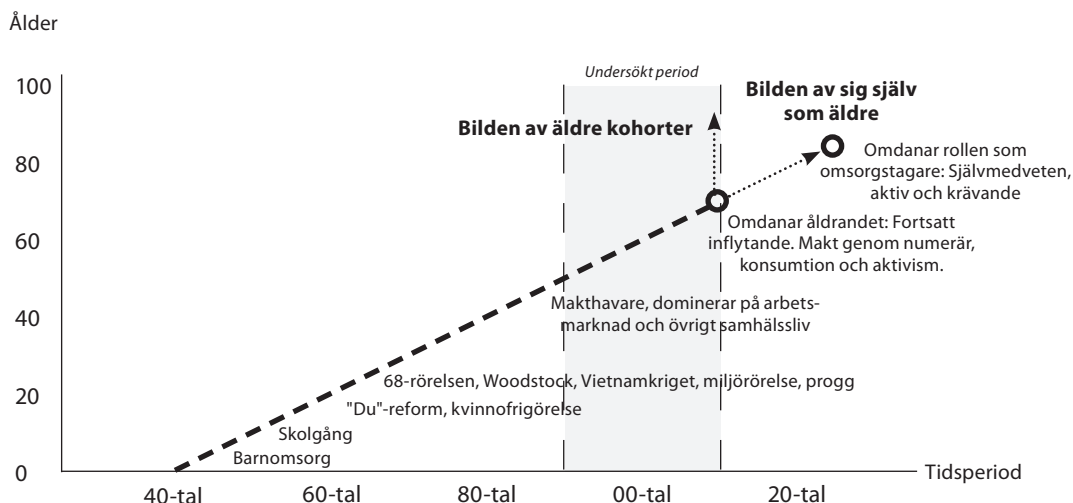
lades tonåringar”, att man ”alltid tagit för sig och ställt sig själv i fokus” (GP 000413), att man var ”vana att bestämma och att få sin vilja fram” (Aftonbladet 060822) och att man ”inte haft den passiva rollen, utan varit aktiva i beslutsfattandet om sin egen framtid” (DN 110924).

Jämte beskrivningar av fyrtiotalisterna som en stor, frisk och ekonomiskt välbeställd generation bidrog berättelsen om livsloppet till att faktualisera utsagor om äldreomsorgens framtida förändring. Som exempel inledde Expressen (050811) en artikel som argumenterade för att öka antalet privata alternativ inom äldreomsorgen med referat från en reportagebok om vanvård av Anna Bäsén. I slutet av artikeln nämnde debattören den ”stora kullen 40-talister[s]” förestående pensionering och frågade därefter: ”Finns det någon som på allvar tror att de kommer att finna sig i den äldrevård som Anna Bäsén dokumenterat?” Här handlade argumentationen alltså inte om att fyrtiotalisterna hade särskilda krav, utan detta sågs som ett faktum med konsekvenser som beslutsfattare måste förhålla sig till.

Berättelsen om fyrtiotalistgenerationen kan i sammanhanget ses som en resurs som olika aktörer förhöll sig till när de resonerade om framtidens äldreomsorg. Berättelsen styrkte anspråk om att äldreomsorgen måste anpassa sig efter ”våra” krav, men användes också i försök att förmedla fyrtiotalisternas framtida krav på äldreomsorgen som egoistiska eller orealistiska. Ett exempel utgör Dagens Nyheters artikel från 2002 där skribenten undrade hur den äldreomsorg som redan hade svårt att rekrytera personal ska kunna hantera fyrtiotalisterna som ”vet allt om att ställa krav och dessutom ännu på ålderns höst kommer att anse att de vet allting bäst”. Skribenten ironiserade vidare: ”Samtidigt som de missnöjt petar i maten kommer de med sina tunna gammalmansröster att hävda att rockmusiken nådde sin oöverträffade höjdpunkt i slutet av sextioalet” (DN 020928). Här sammanfogade skribenten etablerade föreställningar om kategorierna ”fyrtiotalist” och ”äldre omsorgstagare” och åstadkom därmed ett biografiskt brott i generationsberättelsen. Ett uttryck som ”ännu på ålderns höst” implicerar att den som uppnått en viss ålder borde inse sina begränsningar och uttrycket ”gammalmansröst” konverterar krav till gnäll. I citatet associerades inte rockmusiken med ungdomlighet utan med vanföreställningar hos en grupp föredettingar.

I figur två har vi fogat in några av de livshistoriska skeenden som nämndes i vårt artikelmaterial.

Figur 1. Händelser som anses ha format fyrtiotalisterna – och ett framtidsperspektiv

Livsloppsprojektioner konstruerar åldrandet som ett skeende i två steg där generationens samtida och framtida kapacitet att förändra betydelsen av att vara äldre leddes över i anspråk om att också äldreomsorgen skulle komma att förändras.

Samtidens och framtidens omsorgstagare

Ett tydligt resultat i vårt artikelmaterial var att påståenden om att äldreomsorgen måste anpassa sig till en ny sorts omsorgstagare pekade ut samtidens omsorgstagare som "tysta", "tacksamma", "beskedliga", "självupoffrande", "ödmjuka" och "anpassningsbara". Resultatet överensstämmer med studier av hur företrädare för svensk äldreomsorg resonerar om framtidens äldreomsorg. I en intervjustudie med personal och chefer inom äldreomsorgen noterade Damberg (2010) att intervjupersonerna gjorde åtskillnad mellan framtidens äldre omsorgstagare, som man beskrev som medvetna och krävande, och samtidens som man beskrev som passiva och tacksamma. Åtskilljandet motiverade en ganska styrande hållning mot samtidens omsorgstagare och gjorde det, som Jönson (2013) påpekat, möjligt att behandla dem på ett sätt som man själv inte skulle vilja bli behandlad. Precis som omsorgspersonalen i Dambergs (2010) studie fanns det i vårt artikelmaterial en tendens i artiklarna att göra samtidens omsorgstagare delansvariga för bristerna i dagens omsorg. De accepterade ju en omsorg som skulle förändras av framtidens medvetna och krävande omsorgstagare. I en diskussion om behovet av förändring inom äldreomsorgen identifierade exempelvis Expressen (030304) problemet inom äldreomsorgen som att alla behandlas som ett kollektiv. Skribenten menade att detta "fungerar kanske med dem som vårdas nu, den ödmjuka

10-generationen. När det blir dags för 30- och 40-talisterna, då blir det värre”. Med ett liknande resonemang beklagade sig Jerzy Einhorn över samtidens 80-åringar; de ”ställer inga krav” (DN 970627).

En uppställning av karaktäristika visar hur kontrasterna mellan samtidens och framtidens omsorgstagare uttrycktes i artiklar som nämnde fyrtiotalistgenerationens kommande möte med äldreomsorgen. Som framgår i figur tre var det inte en entydigt positiv bild av fyrtiotalisterna som framträdde genom kontrasterna.

Figur 3. Kontrasterande beskrivningar av framtidens och samtidens äldre omsorgstagare

FYRTIOTALISTERNA framtidens omsorgstagare	TJUGOTALISTERNA samtidens omsorgstagare
Många	Fåtaliga
Aktiva	Passiva
Krävande – ifrågasätter och protesterar	Ställer inga krav – tysta och tacksamma
Egocentrerade och självmedvetna	Ödmjuka, självupppoffrande
Individualister	Anpassar sig till kollektivet
Välutbildade	[outbildade]*
Mäktiga och får igenom sin vilja	Kuvade, saknar makt
Medvetna och omvårdsorienterade	Finner sig i andras beslut, accepterar allt
Organiserade och företrädare	Inte organiserade eller företrädare
Köpstarka, kan betala för sig	Fattiga
Gynnade	[missgynnade]*
Hälsosamma	Sjuka

* Hakparentes används i de fall då kategoriseringen endast impliceras genom sin motsats, som i fallet mellan välutbildade och den implicerade motsatsen [outbildade]

Den beskrivna kontrasteringen kan ses som den diakrona varianten av en etablerad strävan efter att uppvärdera de äldre genom att visa att merparten av kategorins medlemmar är aktiva och friska. Sådana beskrivningar har tagit fasta på äldres duglighet, lycka och möjligheterna till självförverkligande, men har samtidigt byggt ett avståndstagande gentemot de personer som inte lever upp till idealen om aktivitet, god hälsa och oberoende (Cohen 1988; Tornstam 2002). Inom äldreforskningen har denna strävan bland annat uttryckts i nya uppdelningar som tredje och fjärde åldern, där den tredje ålderns möjlighet till ett aktivt och oberoende ställts mot den fjärde ålderns beroende och funktionella förfall (Laslett 1989).

Det vår analys visar är hur samma uppvärdering och avståndstagande diakront byggs upp omkring kontraster mellan äldre/omsorgstagare i samtid och framtid, där dagens omsorgstagare associeras med karaktäristika som skröplighet, beroende, passivitet och tacksamhet medan framtidens äldre är av en ny typ. De beskrivningar av fyrtiotalisterna som framtida omsorgstagare som förekom i vårt artikelmaterial kan

ses som en variant av ett etablerat sätt att beskriva äldre utifrån skillnader mellan dåtid, samtid och framtid (Jönson 2013). I många fall har sådana beskrivningar syftat till att uppvärdera samtidens äldre genom att visa att föreställningar om deras hälsa och förmågor släpar efter (Riley 1985), men uppdelningen har också uttryckt ett ständigt avståndstagande från "ålderdomen som den har varit hittills" (Jönson 2013). I den idealtypiska uppdelningen blir samtidens omsorgstagare en kategori som kan väcka sympati, men klustret av stigmat skapar samtidigt avstånd och kan resultera i den typ av nedlåtande välvilja som Tornstam (2002; jfr. Binstock 2010) kommenterat i sina analyser av människors attityder till äldre.

En mäktig grupp som kan kritiseras

Mäktiga gruppers krav ifrågasätts på andra grunder än svaga gruppers. Därför kan associationen mellan de två kategorierna fyrتيالist och omsorgstagare resultera i antipatier och ifrågasättanden av krav om att förbättra äldreomsorgen.

I april 1998 publicerade Dagens Nyheter ett debattinlägg från undersköterskan Ann-Charlotte Marteus. Marteus menade att svensk äldreomsorg i stort sett var bra och att många av de missförhållanden som rapporterna om vanvård beskrev egentligen var oundvikliga delar av den åldrande kroppens förfall. Hon gav också en alternativ förklaring till förekomsten av vårdskandaler: den mäktiga fyrتيالistgenerationens kollektiva ångest inför sjukdom och död. Marteus såg ökningen av uppfattade missförhållanden som en effekt av att de som växt upp i "Välfärds-Sverige" helt enkelt ställde högre krav på sin omsorg jämfört med när "de oföränderligt tacksamma före detta statarbarnen och fattighjonerna låg på långvården på 70- och i början av 80-talet". Marteus menade att dessa krav riskerade att ge begreppet missförhållanden en allt för vid innebörd. Hon fasade för vad som skulle hända när de krävande fyrتيالisterna kom in på äldreboendena och än värre skulle det bli när den sextتيالistgeneration hon själv tillhörde så småningom mötte äldreomsorgen.

I vårt artikelmaterial fanns det flera exempel på liknande kritik, där fyrتيالisternas makt och självmedvetenhet ansågs drabba svagare grupper. I en artikel från 2001 menade en skribent att generationens krav redan påverkade äldreomsorgen: "Det är en resursstark grupp som kan göra sig hörd. De argumenterar starkt för äldrevård och liknande och socialtjänsten prioriterar därmed dessa områden" (GP 011203). Artikel-författaren menade att denna prioritering drabbade ungdomar i riskzonen. Genom associationen till fyrتيالisterna framställdes därmed "äldre omsorgstagare" som delar av en stark grupp som fick välfärd på andras bekostnad. Här anknöt anspråksformuleringar till ett tema som identifierats inom internationell forskning: äldre utmålas som en välbeställd och röststark grupp av "greedy geezers", vars välfärd drabbar andra grupper (Binstock 2010).

Den stereotypa associationen till makt och dominans är sammanfattningsvis ett tveeggat redskap. Å ena sidan kan alla som fötts under 1940-talet hävda att "vi fyrتيالister" ställer högre krav än andra. Å andra sidan kan samma association användas för att framställa "fyrتيالister" som besuttna och gynnade på andras bekostnad.

Krav om välfärd kan med detta betraktas som uttryck för girighet och makt (Binstock 2010). Konflikter som har att göra med klass-, kön eller etnicitet tonas ned (Estes 1983; Minkler & Robertson 1991). Den stereotypa framställningen av fyrtiotalistgenerationen och avsaknaden av kompletterande kategoriseringar aktualiserar en kritik som tidigare har riktats mot lanseringen av den tredje åldern, och som handlar om att kategorin typifieras av personer inom en välbeställd medelklass (Thelin 2009; Holstein 2011). Det är lätt att hitta tidningsartiklar som uttrycker att ”fyrtiotalisterna” både måste, vill och kan betala för sin egen äldreomsorg i framtiden, men enkätundersökningar visar att många som fötts under 1940-talet saknar denna betalningsförmåga (jfr. Kairos Future 2013). Flera studier av attityder, ekonomi, livsstil och konsumtion har också kommenterat risken att negligera heterogeniteten inom kohorten (Jegers 2001; Lindgren et al. 2005; Majanen, Mellberg & Norén 2007; Brembeck 2010). Det finns alltså en risk att presentationen av fyrtiotalisterna som välbeställda och mäktiga banar väg för en politik som drabbar dem som har svag ekonomi och dålig hälsa.

Diskussion

I artikeln har vi undersökt massmediala beskrivningar av ett förväntat framtida möte mellan fyrtiotalistgenerationen och äldreomsorgen. Nedan ska vi kommentera värdet av den ansats vi har använt där vi har studerat beskrivningar av ”äldre” och ”äldre omsorgstagare” med fokus på en specifik ålderskohort: fyrtiotalistgenerationen. Därefter ska vi föra en diskussion om betydelsen av de uppdelningar vår analys synliggjort.

Under den period vi undersökt (1995–2012) var fyrtiotalisterna inte någon primär målgrupp för äldreomsorgen och under periodens början tillhörde de heller inte kategorin ”de äldre”. De omtalades som framtidens äldre omsorgstagare och som samtidens yrkesarbetare och makthavare, i beskrivningar som både inkluderade jämförelser med samtidens äldre omsorgstagare och framtidens yrkesarbetare. Inom socialkonstruktionistisk forskning studeras definitioner av kategorier vanligen utifrån hur en viss kategori typifieras – dvs. tillskrivs typegenskaper – och avgränsas/kontrasteras i förhållande till andra kategorier (Loseke 2003). Kategorin ”de äldre” har sedan många årtionden presenterats som en nationalekonomisk riskgrupp, som genom typegenskaper beroende har ställts mot kategorier som de yrkesverksamma/yngre (Katz 1992). Den ansats vi använt i den här artikeln visar utifrån exemplet fyrtiotalister att åldersrelaterade kategoriseringar också uttrycker en diakron dimension, som skriver samman olika kategorier (bl.a. som ”vi” nu och i framtiden) och kontrasterar typegenskaper inom en kategori. Det är svårt att se några teoretiska skäl att betrakta ”framtidens äldre omsorgstagare” som mindre verkliga än samtidens i en studie av kulturella representationer av omsorgstagare; de olika tidspositionerna och kontrasterna dem emellan är delar av samma tankefigur. Vi menar därför att den typ av temporala kontraster som vi frilagt i artikeln bör studeras närmare inom forskning om kategorier och att sådana studier också bör handla om de funktioner kontrasterna har. Avslutningsvis ska vi kort diskutera två funkzio-

ner som beskrivningar av fyrtiotalisterna som en ny sorts omsorgstagare kan tänkas fylla och som bör studeras närmare. Beskrivningarna kan, menar vi, användas för att styrka anspråk om förändring, men kan samtidigt ses som exempel på hur framtida skröplighet förnekas.

Att undvika en fruktad framtid

I artikeln har vi visat hur olika aktörer konstruerat en historik över fyrtiotalistgenerationens karaktäristika och utveckling, som sedan har projicerats på det framtida mötet med äldreomsorgen. Ibland har detta gjorts med referens till en serie nedslag under livsloppet, men oftare har generationens karaktäristika tagits för givna eller uttryckts genom formuleringar som ”när de krävande 40-talisterna blir äldre”.

Som framgår av figur 3 är beskrivningarna av fyrtiotalisterna som omsorgstagare konkreta i bemärkelsen att ett antal karaktäristika presenteras. Framtidens äldre omsorgstagare kommer att vara krävande, aktiva och självmedvetna. Det finns till och med ett grupp tänkande omkring dessa karaktäristika, som uttrycks i uttalanden om vad ”vi fyrtiotalister” kommer att kräva, acceptera, protestera mot och förändra. Det är alltså möjligt att sammanfoga kategoriseringarna fyrtiotalist och äldre omsorgstagare. Men beskrivningen av framtiden tycks samtidigt verklighetsfrämmande.

Äldreforskare uppskattar att mycket få av de personer som erhåller äldreomsorg kan göra aktiva val (Meinow, Parker & Thorslund 2011). De som bor på äldreomsorgens särskilda boenden är som regel multisjuka och ungefär 60 procent är dementa (SKL 2008). I en nyligen publicerad enkätstudie konstaterar undersökningsföretaget Kairos Future (2013) att rekordgenerationens medlemmar är mycket oroliga inför framtiden som ”gammal på riktigt”. Det som framför allt väcker oro är risken att förlora självständighet och integritet och att bli som ett ”koll”, det som Giles och Scott (2005) benämner ”a feared future self”. Utan att gå in på om fyrtiotalisternas oro skiljer sig från andra kohorters vill vi framföra tolkningen att prognoserna om en ny sorts omsorgstagare inte bara kan ses som sakliga avrapporteringar om förändring eller försök att förändra en framtida situation. Beskrivningarna av en ny sorts omsorgstagare kan också ses som ett förnekande av omsorgsberoendets hotfulla realiteter. Den förlust av kognitiva funktioner som karaktäriserar många av dagens omsorgstagare motas bort genom de generationstypiska beskrivningarna av fyrtiotalisterna som aktiva och självmedvetna, även i framtidsperspektivet. Ibland verkar debattörer till och med blanda ihop äldreomsorgens särskilda boenden med seniorboenden (Harnett, Jönson & Wästerfors 2012). Man ser sig som potentiella framtida omsorgstagare, men i en position där hjälpen är tänkt att möjliggöra en fortsatt aktiv livsstil och där man är kapabel att planera och dirigera insatserna, ställa krav om årgångsvin i glaset, mobilisera sig i sociala rörelser, odla en fortsatt politisk radikalism etc. Åtskillnaden mellan samtidens och framtidens omsorgstagare blir med detta ett sätt att förhålla sig till hotet om att tappa den kognitiva förmågan, dvs. en situation där man inte kan agera som självmedveten, aktiv och krävande omsorgstagare. Detta förnekande behöver inte specifikt läggas på fyrtiotalisterna, utan kan ses som en

variant av ett etablerat sätt att förhålla sig till kategorier som äldre och äldre omsorgstagare: i framtiden blir det bättre eftersom framtidens äldre och omsorgstagare kommer att vara annorlunda (Jönson 2013).

Kommer fyrtotalisterna förändra äldreomsorgen?

Det som talar för att fyrtotalisterna kommer att möta en annan och bättre äldreomsorg än dagens är de starka förutsägelser om förändring som uttrycks, både i massmedier och av tjänstemän inom äldreomsorg (jfr. Damberg 2010; Jönson & Watanabe 2013). Samtidigt indikerar den minskade medierapporteringen om fyrtotalisterna att generationen förlorat i samhälllig betydelse i takt med att dess medlemmar pensionerats. Här är det av intresse att generationens gemensamma identitet just har byggts omkring de föreställningar som listas i figur tre. Den kollektiva berättelsen om fyrtotalisterna handlar om storlek, självmedvetenhet och krav. Kan personer som inte agerar i enlighet med denna repertoar räknas som typiska fyrtotalister? Det finns, som vi nämnt, tillgängliga repertoarer som associerats med hög ålder, som kan användas för att omtolka fyrtotalisters krav som gnällighet, bittert åltande, oförmåga att hänga med sin tid etc. Eller som Ann-Charlotte Marteus uttryckte saken i en artikel år 2003: "En äldrevård där våra kära 40-talister begär hjälp med duschning två gånger om dagen, eller kräver att få samlingen med Beatlesskivor dammad en gång i veckan, är felprioriterad" (Expressen 031008). Här använde Marteus en variant av det omfattande men förminskande uttrycket "våra äldre" (Nilsson 2008) och nämmandet av kravet om att få Beatlesskivorna dammade framställde generationen som obsolet med orealistiska krav. Den mäktiga fyrtotalistgenerationen reduceras till "våra kära 40-talister".

Refererade artiklar

- DN 1997-06-27, DN DEBATT: "Kortare arbetstid ett svek mot äldre". Jerzy Einhorn: Åtta timmars arbetsdag är vår generations skyldighet mot dem som byggde välfärden. Jerzy Einhorn
- SvD 1998-03-22, Krisen i äldrevården, Domedagsprofeten fick rätt, Lennart Nygren & Fredrik Mellgren.
- SvD 1999-02-18, Gemensam vård bättre i privat regi. Ari Kirvesniemi.
- GP 2000-04-13, Så ska framtidens äldrevård se ut – Biskop Claes-Bertil Ytterberg leder statlig utredning. Ebon Karlsson.
- DN 2001-01-25, Anna Hedborg föreslår äldreomsorgsförsäkring. "Låt 40-talisterna betala". Anna Hedborg.
- Expressen 2001-01-26, Anna-panna. Eric Erfors.
- SvD 2001-01-31, Försäkringslösningar ogenomtänkt, sade Lars Engqvist. Nils-Erik Sandberg & Tomas Oneborg.
- DN 2002-09-28. Veckan som gick: Nu när det föds barn skickas de iväg. Ingrid Hedström.

- SvD 2002-10-24, Orvar börjar bli gammal – men inte svag. Tobias Hammar.
 Expressen 2003-03-04, Cecilia Hagen möter Carin Mannheimer – ”Jag vill åldras med värdighet och charm”. Cecilia Hagen.
 Expressen 2003-10-08, Hemma är inte bäst. Ann-Charlotte Marteus.
 AB 2003-10-25, Vad är det för liv de senildementa har? Lasse Rosenius.
 AB 2005-03-10, De hotar med uppror på hemmet – Här är Bert Karlssons och Inger Ohlssons krav på äldreomsorg. Anette Holmqvist.
 Expressen 2005-08-11, Stoppa Ylva. Ledare.
 SvD 2006-04-18, Vård en växande marknad – Allt fler pensionärer öppnar för nya tjänster menar Sacos Gunna Wetterberg. Anna Danielsson.
 AB 2006-08-22, Ingen rubrik tillgänglig. Lotta Gröning.
 GP 2007-02-01, 40-talister inga tysta pensionärer. Emma Engström.
 DN 2011-09-24, ”Vi tänker inte sitta i något jädra servicehus och tyna bort”. Simon Löfroth.

Referenser

- Allen, R. E. S. & Wiles, J. L. (2013) “The utility of positioning theory to the study of ageing: Examples from research with childless older people”. *Journal of Aging Studies* 27: 175–187.
- Bakshi, A-S. (2000) *Tilltro och misstanke. Genteknik och fosterdiagnostik i det offentliga samtalet*. Akademisk avhandling. Filosofiska fakulteten, Linköpings universitet.
- Biggs, S. (2004) “Age, gender, narratives, and masquerades”. *Journal of Aging Studies* 18: 45–58.
- Binstock, R. H. (2010) “From compassionate ageism to intergenerational conflict?” *The Gerontologist* 50 (5): 574–585.
- Brembeck, H. (red.) (2010). *Ju mer vi är tillsammans... Om fyrtiotalisterna och maten*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Bytheway, B. (1995) *Ageism*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Cohen, E. S. (1988) “The elderly mystique: Constraints of the autonomy of the elderly with disabilities”. *The Gerontologist*, 28(Suppl.): 24–31
- Damberg, M. (2010). *Kompetensfrågans lokala konkretisering: En studie om kompetensperspektivets betydelse för äldreomsorgens innehåll*. Linnéuniversitetet.
- Estes, C. L. (1983) “Social security: The social construction of a crisis”. *Milbank Memorial Fund Quarterly/Health and Society* 6 (3): 445–461.
- Gee E.M. & Gutman G.M. (red.) (2000) *The Overselling of Population Aging: Apocalyptic Demography, Intergenerational Challenges, and Social Policy*. Toronto, Ontario: Oxford University Press.
- Giles, H. & Scott, A. R. (2005). “Ageism across the lifespan: Towards a self-categorization model of ageing.” *Journal of Social Issues*, 61, (2): 389–404.
- Gilleard, C. & Higgs, P. (2002). “The third age: Class, cohort or generation?”. *Ageing & Society* 22: 369–382.

- Harnett, T; Jönson, H. & Wästerfors, D. (2012). *Makt och vanmakt på äldreboenden*. Lund: Studentlitteratur.
- Hockey, J. & James, A. (2003). *Social identities across the life course*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Holstein, M. (2011) "Cultural Ideals, Ethics, and Agelessness; A Critical Perspective on the Third Age", 225 – 244 i Dawn C. Carr & Kathrin Komp (red.) *Gerontology in the Era of the Third Age: Implications and Next Steps*. New York: Springer Publication Company, LLC.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (2000). *Constructing the life course*. New York: General Hall Inc.
- Hudson, R. B. & Gonyea, J. G. (2012) "Baby Boomers and the shifting political construction of old age". *The Gerontologist* 52 (2): 272–282.
- Jegers, I. (2001) *Rekordgenerationen slår till igen*. Uppsala: Konsultförlaget, Uppsala Publishing House.
- Johnson, P., Conrad, C. & Thompson, D. (red.) (1989) *Workers versus Pensioners: Intergenerational Justice in an Ageing World*. Manchester: Manchester University Press in association with the Centre for Economic and Policy Research.
- Johnstone, M-J. & Kanitsaki, O. (2004) "Population ageing and the politics of demographic alarmism: implications for the nursing profession". *Australian Journal of Advanced Nursing* 26 (3): 86–92
- Jönson, H. (2002) *Ålderdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Jönson, H. (2013). We will be different! Ageism and the temporal construction of old age. *The Gerontologist* 53 (2): 198–204.
- Jönson, H. & Watanabe, H. (2013) *What is good elderly care in Japan and Sweden? A study of how managers of residential care describe care arrangements*. Research Reports in Social Work 2013:1, Lund University, School of Social Work.
- Jönsson, A. (2014). "Vi har fått förväntningar på livet och kräver ett annat boende" – *Massmediala bilder av 40-talisterna som omsorgstagare*. Research Reports in Social Work, Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Kairos Future, (2013) *När man blir gammal på riktigt. En studie om de riktigt gamla i framtiden*. Pressrapport, juni 2013.
- Katz, S. (1992) "Alarmist demography: Power, knowledge and the elderly population". *Journal of Aging Studies* 6 (3): 203–225.
- Kristoffersson, B. & Lahger, H. (2005) *Pensionär – aldrig i livet! Elva fyrtiotalister om sina liv och sin framtid*. Lidingö: Bokförlaget Lagenskiöld.
- Laslett, P. (1989). *A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Laz, C. (1998). "Act your age". *Sociological Forum* 13 (1): 85–113.
- Lindh, T. & Malmberg, B. (2000) *40-talisternas uttåg – en ESO-rapport om 200-talets demografiska utmaningar*. Ds 2000:13. Finansdepartementet.
- Lindgren, A. & Hellman, J. (2005) *Vad varje 40-talist bör veta! – Hälsa, ekonomi, pension, boende, livets goda*. Stockholm: Månocket

- Lindgren, M. Fürt, T., Kempe, M. & Krafft, G. (2005). *Rekordgenerationen. Vad de vill och hur de tänker*. Stockholm: Bookhouse Publishing.
- Loseke, D. R. (2003), *Thinking about social problems*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Lundgren, A. S & Ljuslinder, K. (2011a) "The baby-boom is over and the ageing shock awaits': populist media imagery in news-press representations of population ageing". *International Journal of Ageing and Later Life* 6 (2): 39–71.
- Lundgren, A. S. & Ljuslinder, K. (2011b) "Problematic demography: Representations of population ageing in the Swedish daily press". *Journal of Population Ageing* 4 (3): 165–183.
- Lövgren, K. (2009) "Se lika ung ut som du känner dig": Kulturella föreställningar om ålder och åldrande i populärpress för kvinnor över 40. Linköpings Universitet.
- Majanen, P. Mellberg, L. & Norén, D. (2007) *Äldrelevsbranschen – en framtidsbransch*. Stockholm: KK-Stiftelsen.
- Mannheim, K. (1952). "The problem of generations", 276–320 i K. Mannheim *Essays on the sociology of knowledge*. London: RKP.
- Markström, C. (2009) *Vad fattas äldreomsorgen? Problembeskrivningar av äldreomsorg i det offentliga samtalet*. Licentiatavhandling. Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- Meinow, B., Parker, M.G. & Thorslund, M (2011) "Consumers of eldercare in Sweden: The semblance of choice". *Social Science & Medicine* 73: 1285–289
- Minkler, M. & Robertson, A. (1991) "The ideology of 'age/race wars': Deconstructing a social problem". *Ageing and Society* 11: 1–22.
- Myrdal, A. & Myrdal, G. (1934) *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Neugarten, B. L. (1974) "Age Groups in American Society and the Rise of the Young-Old". *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*: 187–198.
- Neugarten, B. L. & Hagestad, G. O. (1976) "Age and the life course", 35 – 55 i R. Binstock & E. Shanas (red.). *Handbook of aging and the social sciences*. New York: Van Nostrand-Reinhold.
- Nilsson, M. (2008) *Våra äldre: Om konstruktioner av äldre i offentligheten*. Linköpings universitet.
- Närvänen, A-L. (2009) "Ålder, livslopp, åldersordning", 18 – 29 i H. Jönson (red.) *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Linköping University Interdisciplinary Studies 2009:10. Linköpings universitet.
- Palmore, E. B. (1990) *Ageism: Negative and Positive*. New York: Springer Publishing Company.
- Phillipson, C., Leach, R., Money A. & Biggs, S. (2008) "Social and cultural constructions of ageing: The case of the baby boomers". *Sociological Research online* 13 (3): 5.
- Pomerantz, A (1986) "Extreme Case formulations: A way of legitimizing claims". *Human Studies* 9: 219–229
- Rasmusson, L. (1985) *Fyrtiotalisterna*. Stockholm: Norstedt.

- Rasmusson, L. (2005) *Åldersupproret: Om ungdomskult, fyrtiotalisterna och Sveriges framtid*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Riley, M. W. (1971) "Social gerontology and the age stratification of society". *The Journals of Gerontology, Social Sciences*, 11, (1): 79–87.
- Riley, M. W. (1985) "Age strata in social systems", 369 – 411, i R. H. Binstock & E. Shanas (red.), *Handbook of Aging and the Social Sciences* (2nd ed.). New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Robertson, A. (1991) "The politics of Alzheimer's disease: a case study in apocalyptic demography". *International Journal of Health Services* 20 (3): 429–442.
- SKL (2008). *Aktuellt på äldreområdet 2008–2009*. Sveriges kommuner och landsting. SOU 2003:91. *Äldrepolitik i framtiden. 100 steg till trygghet och utveckling med en åldrande befolkning*. Slutbetänkande av den parlamentariska äldreberedningen Senior 2005.
- Thelin, A. (2009) *Den tredje åldern – en kunskapsöversikt*. Rapportserien i Socialt arbete 2009:1. Växjö universitet.
- Thorslund, M. (2010) "Åldrandet och äldreomsorgens utveckling". *Socialmedicinsk Tidskrift* 87 (5/6): 397–406.
- Tornstam, L. (2002) *Åldrandets socialpsykologi* (7 uppl.). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Vincent, J. (1996) "Who's afraid of an ageing population? Nationalism, free market, and the construction of old age as an issue". *Critical Social Policy* 47: 3–26.
- Westerberg, B. (2000) *Har vi råd med äldreomsorg när 40-talisterna blir gamla?* Stockholm: Pensionsforum.
- Öberg, P. (1997). *Livet som berättelse. Om biografi och åldrande*. Uppsala universitet.

Acknowledgements

Studien genomfördes inom ramen för det FORTE-finansierade forskningsprogrammet "Individanpassad omsorg och generell välfärd: dilemman i marknadsieringens tid" som leds av professor Marta Szebehely, Stockholms universitet tillsammans med Håkan Jönson, Lunds universitet. Arbetsfördelning: Materialet samlades in och systematiserades av Anders Jönsson. Analysprocessen bedrevs gemensamt. Håkan Jönson skrev ett utkast till artikeltext som sedan bearbetades av båda författarna.

Författarpresentation

Håkan Jönson är professor i socialt arbete vid Socialhögskolan, Lunds universitet. Hans forskning handlar om samhälleliga föreställningar om äldre, åldrande och ålderism och inkluderar studier om svenska pensionärsorganisationer, brott mot äldre som problem, vårdskandaler och en rad förhållanden inom äldreomsorg.

Anders Jönsson, har en masterexamen i socialt arbete och arbetar för närvarande som adjunkt på Socialhögskolan, Lunds Universitet. Hans forskningsintresse inkluderar, förutom äldreomsorgen, New Public Managements innebörd för det praktiska sociala arbetet och socialarbetares resonemang och tankar kring sin egen roll i förhållande till detta.

Korresponderande författare

Håkan Jönson: hakan.jonson@soch.lu.se
Socialhögskolan
Box 23
221 00 Lund

Call for Papers

International Journal of Mass Emergencies and Disasters

SPECIAL ISSUE

Nordic Research on Disasters, Crises and other Related Topics

---

GUEST EDITORS

David M. Neal, Oklahoma State University
Erna Danielsson, Mid Sweden University
Roine Johansson, Mid Sweden University

BRIEF BACKGROUND

The International Journal of Mass Emergencies and Disasters is the longest publishing journal related to topics related to disasters. Henry Quarantelli established the journal and became its first editor. The first issue, published in March 1983, was based upon a 1980 conference on Family and Disaster held at Rosersberg Slott, Sweden. Jan Trost and Örjan Hultåker of Uppsala University served as guest editors. Since that time, IJMED has published a number of papers related to Nordic disaster issues by Nordic researchers.

This special issue provides an opportunity to put current Nordic themes, perspectives and ideas into one volume.

MANUSCRIPT PARAMETERS

We are soliciting manuscripts related to Nordic Research with a focus on disasters, crises and other related topics.

- About 7,000 words
- Research carried out by Nordic researchers with a priority on crises within the Nordic countries
- Empirical papers preferred but theoretical manuscripts considered
- Empirical papers can be qualitative, quantitative, or mixed method
- Manuscripts should have a social science focus
- May be interdisciplinary among social sciences
- May be interdisciplinary using social and natural sciences
- Manuscripts must be submitted by May 1, 2014, and written in English
- Initial reviews should be completed by October 1, 2014. Final revisions will be completed by December 31, 2014.
- Publication is scheduled for the March 2015 Issue (Volume 33 #1)
- Submit manuscripts to this address: ijmed.editors@gmail.com
- Please attach only one copy of the manuscript
- Please identify that this submission is for the Nordic Research issue
- All manuscripts will use the double blind review process
- Please follow formatting and citation requirements found at this web address: <http://www.ijmed.org/article-submission/>
- If you have any questions, please contact Dave Neal at dave.neal@okstate.edu

www.ijmed.org

Recensioner

Avhandlingar i sociologi

Nikolay Zakharov (2013) *Attaining Whiteness. A sociological study of race and racialisation in Russia*. Acta Universitatis Upsaliensis.

This new ground-breaking study of racism in Russia is the first book-length treatment of this topic providing important new theory and substantive insight which will mark this out as a primary point of reference in this field. This text shows originality and innovative character in its engagement with new and complex problems. It is rigorous in that the scholarship shows intellectual precision, robustness and appropriateness in the use of concepts, analyses and theories deployed, and also shows integrity, coherence and consistency in argumentation and analysis. It is a highly significant text contributing important knowledge and ideas which are likely to influence intellectual agendas in our understanding of the racialisation of the planet.

In recent debates in the leading international journal in this field, *Ethnic and Racial Studies*, on the nature of the racialisation of the globe, with contributions by leading figures including Howard Winant, David Goldberg and Frank Dikötter, very little consideration, if any, is given to the significance of communist and post-communist contexts. There are *no* academic texts on racism in Russia, and material on racism in China, and Cuba is very limited. There is an emerging literature on racism in Central and Eastern Europe which is particularly focussed on the experiences of the Roma, but little if any comparative work on other related contexts. There is a major gap in knowledge here. Yet the Russian state has over centuries constructed patterns of governance and domination that have been articulated through twin hierarchies of backwardness and civilisation, multiple forms of racialisation, ethnophilia and primordialism, separations between Russia's 'West' and its 'Orient' and undercurrents of 'Great Russian chauvinism'. Physical anthropology, ethnology and racial science have provided intellectual foundations for racial Russification, racial Sovietisation, ethnic cleansing and post-communist racial and ethnic hostility. This cumulative historical legacy has provided some of the important pre-conditions for contemporary political racism, media race hate, racially motivated murders and attacks, and continuing racial and ethnic discrimination and marginalisation of ethnic minorities in the Russian Federation.

This book identifies that there have been striking changes in racial ideas, practices, exclusions and violence in Russia since the 1990s with an emerging polyvalent discourse of race being operationalised. Here the notion of a 'civilised country' has become a synonym for racial whiteness and Russianness a form of privileged whiteness. Zakharov argues that race imagery performs a key function in being a 'reliable [social] anchor' since Soviet disintegration providing a means of healing post-Soviet trauma.

In carrying out this analysis a central contribution to knowledge is the development of a new theoretical framework for understanding racialisation. This in Russia is a product of modernity, both in terms of resistance to these processes and in attainment of this goal. A relational methodology is employed here which focuses on interconnections between both globalization and racialisation, and on Russian racisms and racisms elsewhere. Race categories are identified in pre-Soviet scientific and elite discourse although these are seen as relatively marginal in Tsarist and Soviet Russia due to the absence of racialised slavery and state racial categorisation, so Soviet Russians are unconscious of race, but, at another level unnamed racialised practices are identified as spreading in politics and culture. There is a critique here of the current status of theory regarding the relation between post-Soviet racisms and earlier racisms and mistaken scholarship which posits a simple inheriting of contemporary racism from the Soviet and pre-Soviet past which is challenged. This study identifies the forms that discourse of race took in the Soviet Union and the continuities and disruptions in the transformation to the Russian Federation.

There has been very little attention to the Russian case in the sociology of race and very little attention to race in Russian area studies and this book is a valuable contribution here. It enables a reframing of theories of global racialisation as racism is not seen as a sole product of Western modernity alone, but a product of multiple modernities which counters mainstream theory and literature in this field. The Soviet project is identified as one seeking to be civilised, or white, without becoming European, or racist. Racialisation processes are an indispensable part of the causal structure of the modern world that brings into being a 'racial relational system' with many forms and contextual differentiations. The Soviet project of race without racial politics contests the Western modernist project.

A new threefold theoretical elaboration of racialisation is employed here which includes firstly *making*, an intentional scholarly activity linking racial meanings to groups and relations and this is examined in relation to Russian social science, secondly *doing*, the making of racial boundaries in the everyday which is examined in relation to social movements and subcultures including skinheads and football fans and lastly, *becoming*, the formation of racial identities through internalising racial knowledge which is examined in relation to nation-building and labour migrants.

Soviet and post-Soviet state-promoted discourse combines a critique of racism and the development of physical anthropology linking ideological, scientific and everyday racial discourse. Excellent critical analysis of scholarship is carried out here focussing on a sociologist (Zinoviev), a historian (Solovey), an ethnologist (Kozlov) and a writer (Avdeev). Russian racist scholars combine Eurasianist, imperialist and neoconservative arguments with racism constructing an image of imperial space 'Pax Russica'. Political correctness is seen as a contamination from which Russian racial pride and purity of the white race which must be preserved and there is a call in this discourse for the need to activate biological racial instincts. Immigration is a key issue in forming the ideological framework for complex Russian far-right social movements, with the key event being the annual Russian March since May 2005. Hostility to

migrants from Asia, the Caucasus and other Russian republics is displacing anti-Semitism and anti-Westernism and is reflected in government migration policy. Social racism is identified at the heart of the new Russian capitalism with racial discourse being formed and normalised with widespread negative attitudes to visible migrants who are constructed as a security problem which threatens the 'survival of the white race' (Poltoranin). Extreme and egregious racial profiling is a key feature of contemporary urban life with the checking of documents of those of 'non-Slavic' appearance. Here the Caucasus conflict and urban migration events plus situational mechanisms activate and shape racial discourse which targets the generalised 'black' criminal parasitic mass of non-Russian peoples.

Ethnic minorities are also active participants in the ongoing struggle to claim genuine whiteness in conditions of growing racial discrimination and victimisation in the process of the painful Russian transition from 'truly red' to 'becoming white'. Ethnic elites also employ racial knowledge to construct myths of lineage and unity and types of state-civilisation that does not have 'ethnic persons' (Putin). Zakharov identifies that cultural and biological racial discourse constructs Russians as having a different cultural code and *human material* which needs nourishing and protecting through employing colonial modes of governance, strengthening symbolic barriers e.g. by police and strengthening the genetic pool of the population.

Regimes across the world live in a perpetual state of denial. Racism is not here these states cry, from China to the Russian Federation, from Myanmar to Mexico and from Hungary to the Lebanon, racism is over there, somewhere else, or just over. Despite the advances that have been made and the dangers of overstating historical optimism, for many, racism is incomprehensible. There is a chronic crisis in grasping how this social force works in the world today and this book provides a vitally important contribution in engaging with this task.

Ian Law, faculty opponent, University of Leeds

Charlotta Zettervall (2013): *Reluctant Victims into Challengers: Narratives of a Kurdish Political Generation in Diaspora in Sweden*.
Lund Dissertations in Sociology.

Charlotta Zettervalls doktorsavhandling i sociologi analyserar kurdisk nationell identitet genom att studera narrativ som uttrycks av en politiskt aktiv generation kurder från Turkiet. Avhandlingen beskriver även den politiska historia och kontext som definierat och skapat generationen. De intervjuade informanterna har en bakgrund i den mångfald politiska rörelser i Turkiet som framförallt under slutet av 1970-talet inspirerades av de kurdiska nationalistiska rörelserna samt av olika vänsterideologier. De flesta av informanterna är födda på 1950-talet i Turkiet, de flesta har flytt i samband med militärkuppen i landet år 1980 och de flesta är män. Centralt för avhandlingen är antagandet att informanterna kommer från en specifik *generation*.

Avhandlingen analyserar hur informanterna berättar om sin nationella tillhörighet och pro-kurdiska aktivism efter 20 år av exil i Sverige. Studiens centrala målsättning är att analysera och beskriva hur narrativ rörande kurdisk nationell identitet manifesteras i en diasporisk kontext. De vägledande frågeställningar är hur man kan definiera den studerade kurdiska generationen, hur den kan kontextualiseras och hur dess politisering presenteras av medlemmar av generationen själva.

Begreppet diaspora har i samhällsvetenskaplig litteratur använts för att beskriva sociala relationer och identiteter som uppstår som en följd av migrationsrörelser. Det diasporiska perspektivet pekar på hur identitet samtidigt skapas i relation till uppfattningen om ett "hemland" samt i relation till bosättningslandet. Zettervall har en förståelse för den diasporiska dimensionen genom vilka identiteter inte uppfattas som "importerade" utan som skapade inom en diasporisk social kontext. Hon känner till de relevanta tidigare studierna om kurder och hon kan även bygga vidare på dessa. Zettervall tillämpar ett teoretiskt perspektiv på *generationen* som en sociologisk företeelse, där hon använder sig av Karl Mannheims generationsbegrepp. Avhandlingen finner härmed sin egen plats inom det växande fältet av kurdiska studier. Mannheims generationsteori kan tillämpas på den typ av frågeställningar som här behandlas. Politiska flyktingar har specifika historiska erfarenheter som skiljer dem från andra grupper. Genom att fokusera på en specifik självmedveten grupp (en "generationsenhet") kan den dynamik som präglar diasporagrupper beskrivas. Av särskilt intresse är att avhandlingen handlar om den generation som i Europa gjorde kurderna kända och erkända som en etnisk grupp.

Arbetet med avhandlingen har uppenbarligen varit en lång process som sträckt sig över många år, vilket medfört både fördelar och nackdelar för framställningen. Texten kännetecknas av en mognad i analysen och en god kännedom om tidigare studier. Samtidigt finns det tyvärr även problem med fokus och begränsning av avhandlingen. Det verkar ha funnits många olika uppslag och infallsvinklar som författaren bekantat sig med under årens lopp, vilka tyvärr har lämnat kvar en del lösa trådar i texten.

Avhandlingen innehåller en omfattande översikt av kurdisk politisk historia. Läsaren får t.ex. en lång detaljerad beskrivning av kurdiska nationella organisationer och

vänsterorganisationer i Turkiet. Det behövs förvisso en översikt för att förstå den historiska bakgrund som definierar den politiska generationen, men översikten förblir deskriptiv och detaljrikedomen är inte motiverad för den senare narrativa analysen. Det som beskrivs är främst politiska organisationer och Turkiets allmänna politiska historia. Övriga sociala förändringar vilka kan utgöra gemensamma referensramar för generationen faller utanför fokus (t.ex. industrialiseringen och urbaniseringen i Turkiet nämns bara kort). Avhandlingens fokus på politik i en traditionell snäv bemärkelse innebär också att de flesta informanterna är män. Kvinnor som varit aktiva i de politiska organisationerna finns, men de utgör en klar minoritet.

Forskningsprocessen är väl beskriven och diskuterad. Den metodologiska utgångspunkten och infallsvinkeln uppges vara narrativ. Hur detta exakt skall tolkas är något oklart, men det är uppenbart att Zettervall inte tillämpar en renodlad narrativ analys, utan snarare en analys influerad av ett narrativt synsätt. Doktorsavhandlingens primära empiriska material har samlats genom intervjuer år 2001–2002, men även andra texter producerade av generationen ifråga analyseras. Det utgör en utmaning att olika typer av text samt intervjuer ingår. Det narrativa perspektivet utgår från att berättelser skapas i en specifik kontext. Avhandlingens material har producerat i olika kontexter och för olika publik, vilket leder till att det är svårt att analysera dem på ett likvärdigt sätt. Detta leder till frågor om fokus och urval av material, vilka inte helt tillfredställande besvaras i avhandlingen.

Tyvärr får analysen av narrativ mindre utrymme än den långa beskrivningen av Turkiets politiska historia (analysen inleds först på s. 197 av textens totalt 286 sidor). Ofta fungerar den narrativa analysen bra och viktiga insikter framkommer, framförallt i de centrala avsnitten om nationalism framkommer styrkan hos metoden. I andra frågor fungerar analysen sämre. I vilken mån ger materialet stöd för att informanterna är en generation i den betydelse som Mannheim gav begreppet? I avhandlingen kan man skönja att informanterna tolkar världen utgående från de tolkningsramar som de politiska händelserna i Turkiet gett dem och att dessa erfarenheter är av avgörande betydelse för informanternas identitet. En mera explicit diskussion om generationens specifika narrativ kunde därför ha varit möjlig.

Mannheims generationsbegrepp är förankrat i historiska händelser och sociala strukturer, medan narrativ är förankrade i språket. Valet att göra en analys av generationer med hjälp av ett narrativt perspektiv är långt ifrån självklart. Zettervall tillämpar inte heller en renodlad narrativ analys, vilket är ett ändamålsenligt val. Analysen består av en relativt traditionell kvalitativ analys, dock präglad av ett narrativt perspektiv.

Ett intressant resultat är beskrivningarna av hur informanterna blivit *svenska* kurdar. Anknytning till Sverige har uppkommit *genom* den kurdiska politiska aktiviteten i landet, inte trots denna aktivitet. Det diasporiska perspektivet synliggör den svenska mångkulturella sociala kontextens betydelse för uppkomsten av en svensk-kurdisk identitet. Sverige har utgjort ett viktigt kulturellt och politiskt centrum för den kurdiska diasporan. Många politiska aktivister och kurdiska intellektuella fann tidigt en fristad i landet och kunde inom ramen för den svenska mångkulturella politiken öp-

pet verka till stöd för kurdisk kultur och identitet. Avhandlingen innehåller härmed också insikter av relevans för en mera generell diskussion om integrationsfrågor.

Tyvärr lider texten av brister i den engelska språkliga framställningen. Frågan är om valet av språk för avhandlingen i detta fall varit det rätta? En av avhandlingens förtjänster är den nya informationen om kurderna i Sverige, vilken gärna kunde presenteras på svenska.

Avhandlingen analyserar och beskriver hur narrativ rörande kurdisk nationell identitet manifesteras i en diasporisk kontext. Fortfarande efter 20 år i Sverige är den kurdiska politiska kampen för erkännande i Turkiet central för de intervjuades identitet, samtidigt som den är skapad i en svensk kontext. Avhandlingen bidrar till insikten att generationer som sociologiska enheter är centrala för en förståelse av nationella identiteter.

Östen Wahlbeck, Helsingfors universitet

Övriga recensioner

Janicke Andersson, Mirjaliisa Lukkarinen Kvist, Magnus Nilsson och Anna-Liisa Närvänen, red. (2011) *Att leva med tiden.*

Samhälls- och kulturanalytiska perspektiv på ålder och åldrande.

Studentlitteratur.

Under det senaste decenniet har det kommit en hel del böcker och artiklar om ålder som kategori. De resonerar kring och ställer frågor om vad det betyder att åldras men också vad det innebär att forska om ålder och åldrande. *Att leva med tiden* är en sådan bok. Den är utgiven på bokförlaget Studentlitteratur och riktar sig framförallt till studenter. De fyra författarna förenas av att alla ha varit anknutna till NISAL, National Institute for the Studying of Ageing and Later Life vid Linköpings universitet. I en kort hållen inledning beskrivs hur ålder som analytisk kategori inte tillhört den sociologiska huvudfåran, hur sociologisk åldersforskning varit empiriskt inriktad och karaktäriserats av brist på teoretisk utveckling och djup, samt hur den ofta knutit an till biomedicinska perspektiv. Författarna lyfter också fram den kritik som finns mot biomedikaliseringen av äldre och åldrande och mot de typer av kategoriseringar som ofta oproblematiserat fått utgöra studiers utgångspunkt och forskningsobjekt.

Mot bakgrund av detta beskrivs syftet med boken vara att ”belysa några framväxande forskningsområden” som försöker förnya forskningen. Ambitionen är också att boken i sig ska utgöra ett bidrag till det ”pågående vetenskapliga samtalet i relation till forskningen om ålder och åldrande” (s 13). Härvidlag vill författarna lyfta fram ålder som ett grundläggande begrepp och social kategoriseringsgrund, jämförbar med andra kategoriseringsgrunder såsom exempelvis etnicitet, kön, sexualitet och klass.

Boken är uppdelad i åtta kapitel, samtliga samförfattade. Dessa tar sig an bokens tematik på olika sätt. De två första kapitlen behandlar vad man kan mena, och historiskt har menat, med ålder och åldrande. Här problematiseras forskningens ofta för-givettagna utgångspunkter och definitioner, där kronologisk ålder, biomedikalisering och förfallsmetaforer ofta tycks existera sida vid sida med synsätt på ålder och åldrande som ett socialt och kulturellt fenomen. Det tredje kapitlet behandlar åldrandets identitet ur ett perspektiv där samhällsnormer och självpresentationer tillskrivs stor betydelse, och i det fjärde fokuseras perspektiv på samspelet mellan kropp, kön och åldrande.

Det femte kapitlet behandlar ålderism. Det ger en god översikt över hur ålderism och åldrediskriminering kan förstås och har förståtts. I kapitlet diskuteras och problematiseras kort dikotomin positiv/negativ, vilken ofta återkommer i forskning om ålderism och förståelser av äldre. Detta är viktigt. Ändå förekommer även i *Att leva med tiden* beskrivningar av fenomen som ”positiva” eller ”negativa”. Kanske kan det tas som intäkt för hur lätt det är att fastna i oproblematiserade förståelser. Kapitel sex om representationer av äldre i massmedier står väl för sig själv, men kan också läsas som

en exemplifiering av hur de tidigare beskrivna dominerande perspektiven på äldre kan existera. I massmedierna dominerar biomedicinska (patologiserande) och ekonomiska perspektiv. Även om undantag finns så menar bokens författare att äldre framför allt framställs som sjuka, passiva och kostande.

Samtliga kapitel rör sig på en pedagogisk eller undervisande nivå. Det handlar som regel om hur det forskats eller tänkts. Anslaget gör att empiri inte är någon utgångspunkt. De empiriska exempel som ges fungerar snarare som exempel på något resone-mang. Ibland är exemplen tagna ur författarnas egen produktion, andra gånger cite-ras andras forskning. Jag är tacksam för att dessa exemplifieringar görs, de lyfter tex-ten och visar vad de beskrivna perspektiven kan betyda. Kanske kunde exemplen ha varit flera. Det gäller också exemplifieringar eller konkretioner av hur de beskrivna perspektiven kan användas. Vid vilken typ av studier (problematiseringar) lämpar sig olika perspektiv?

Bokens två sista kapitel skiljer sig något till sin karaktär. De behandlar "Att åldras i en transnationell kontext" respektive "Hemmets innebörder". De skiljer ut sig ge-nom att i mindre grad återkoppla till diskurser om äldre och i högre grad fokusera på sina respektive teman. I kapitel sju ges goda exempel på migration som process och hur åldrande pågående skapas i relation till plats och platsrelaterade relationer. Det transnationella anslaget innebär att den migration och de avstånd som uppstår och förhandlas *inom* ett lands gränser inte behandlas. Med tanke på kapitlets mer empi-ristiskt inriktade fokus är detta kanske inte konstigt, men ett bredare anslag hade kun-nat berika diskussionen om hur plats och avstånd deltar i görandet av ålder på flera sätt. Kapitel åtta beskriver betydelsen av hem och ting för äldre individer. Bland an-nat beskrivs och problematiseras den kvarboendepincip som dominerat debatt och policy i Sverige.

Flera av bokens kapitel rör sig mellan tematiken äldre/åldrande och mer allmänna teoretiseringar av människans sociala vara. Detta är både en styrka och en svaghet. Styrkan ligger i att referenser till mer allmänna teoretiker motverkar att äldre återska-pas som en alldeles egen och avskild kategori. Svagheten finns i att boken blir ryckig. De korta kapitlens röda linjer hackas upp för att presentera grundläggande samhälls-vetenskapliga tankegångar. Effekten är också att många referenser till äldre- eller ål-dersforskning ibland väljs bort till förmån för mer klassiska verk.

I boken återkommer författarna till hur ålder och åldrande är starkt avhängiga nor-mer. Flera gånger påpekas vikten av att se ålder som en del av en maktordning. Ålder görs på olika sätt men detta görande är villkorat. Föreställningar om kön lyfts upp-repat fram som av betydelse, liksom den fysiska kroppens förmågor. Ändå saknar jag många gånger en tydligare diskussion av *hur* normsystem påverkar de handlingar, känslor och identifikationer som beskrivs. Exempelvis behandlas hur minnesmärken och gravar så att säga "placerar den döde i den sociala hierarkin" (s 134), men man får som läsare inte veta mycket om de normer och livsmönster som aktualiseras då någon dör. Vilka relationer manifesteras och vilka osynliggörs när någon får "komma hem" efter sin död? Ett perspektiv som emellanåt nämns, men som kunde ha lyfts fram tyd-ligare är också hur ekonomi och social klass spelar roll för hur åldrande skapas och er-

fars. När sådana förklaringar nämns görs det ofta i förbifarten och ibland endast som en av flera aspekter som skiljer individers villkor åt. Här kunde författarna möjligen ha resonerat tydligare kring kopplingen mellan ekonomier och politik. Det hade i detta sammanhang också varit spännande med en mer uttalad diskussion av den viktiga kritik som finns mot normer om så kallat framgångsrikt åldrande (successful ageing).

Trots dessa invändningar utgör ändå *Att leva med tiden* en huvudsakligen välskriven och lättillgänglig introduktion till hur man kan tänka kring och arbeta med ålder som analytisk kategori.

Anna Sofia Lundgren, Umeå universitet

Lise Kanckos (2012) *Barnets bästa i politikens främsta rum. Finlands riksdags debatt om assisterad befruktning*. Åbo Akademis förlag

Medan Sverige och Norge fick lagar om assisterad befruktning redan på 1980-talet, och Danmark och Island på 1990-talet fortsatte assisterad befruktning i Finland att vara oreglerad fram till 2007, då den första finska lagen på området trädde i kraft. Innan dess var såväl surrogatmödraskap som ägg- och embryodonation tillåtna tekniker. Lise Kanckos avhandling fokuserar på den senare delen av den tjugo år långa lagstiftningsprocessen som ledde till att surrogatmödraskap förbjöds och till att könsceller inte längre kunde doneras anonymt. Undersökningens empiriska material utgörs huvudsakligen av protokoll från riksdagsdebatterna kring två propositioner om assisterad befruktning år 2002 och 2006. Huvudsakligen kom debatten kring dessa propositioner att handla om vilka behandlingstekniker som bör vara tillåtna samt om vilka personer som bör få tillgång till behandling och främst huruvida lesbiska par och ensamstående skulle medges behandling.

Barnets bästa i politikens främsta rum. Finlands riksdags debatt om assisterad befruktning är en mycket välskriven avhandling. Det är också en ambitiöst skriven avhandling som innehåller utförliga resonemang om såväl familjebegreppets differentiering, konstruktioner av sociala problem, religionens plats i det postsekulära samhället som politiska samvetsfrågor samt en ingående metoddiskussion. Avhandlingens metod beskriver Kanckos själv som retorik- och diskursanalys, vilket hon motiverar med att hon vill förstå både de diskursiva praktikernas relation till samhällsförändringar och nå en djupare förståelse av själva textnivån. Kanckos har därför i sin analys av debattprotokollen arbetat på tre nivåer: text, där den konkreta argumentationen, ordval och retoriska figurer står i centrum; diskursiv praktik, där fokus ligger på övergripande diskurser och kampen dem emellan samt social praktik, där diskursernas relation till samhället och dess institutioner fokuseras.

Avhandlingens frågeställning preciseras med något varierande ordalydelse på s. 17 som "hur vi kan tolka Finlands riksdags diskussioner om assisterad befruktning i förhållande till förändringar av värderingar och religiösa normer i samhället" och "hur

olika aktörer diskursivt och retoriskt skapar och tolkar värden och moraliska problem i Finlands riksdags debatt om assisterad befruktning”. En av de aktörer som ges stort utrymme i avhandlingen är den finska kyrkan. Kanckos menar att debatten om assisterad befruktning präglas av värdekonflikter och har i finländsk politik behandlats som en s.k. samvetsfråga. Detta har inneburit dels att enskilda riksdagsmän inte har varit bundna till att rösta i enlighet med sitt partis linje i frågan och dels att kyrkan har fått stort utrymme i debatten. Båda förhållanden diskuteras ingående i avhandlingen. Ett helt kapitel (5) ägnas åt fenomenet politiska samvetsfrågor och i det efterföljande kapitlet, som syftar till att visa på vilket sätt lagförslagen om assisterad befruktning konstruerades som en värdediskussion och samvetsfråga, gör Kanckos t.o.m. en voteringsanalys för att visa i vilken utsträckning olika partiers riksdagsledamöter har röstat med eller emot sitt parti i omröstningen om 2006 års proposition. Detta innebär att analysen av *vilka* värden som tillskrevs betydelse i riksdagsdebatten och på vilket sätt egentligen inte börjar förrän i kapitel 7 på s. 155 av sammanlagt 260. I analyskapitlen 7–9 behandlas i tur och ordning hur religiös argumentation har använts i riksdagsdebatterna (7), argument om kvinnors jämlika rätt till assisterad befruktning och om barnets bästa (8) och hur medikaliserande retorik och vetenskap användes som auktoritetsargument (9). Kanckos noterar själv att det är svårt att analytiskt åtskilja en religiös från en sekulär diskurs i debatten. Det märks inte minst genom att även den religiösa argumentationen som behandlas i kapitel 7 innehåller åtskilliga referenser till barnets bästa som behandlas i kapitel 8. Även i kapitel 9 återkommer barnets bästa i de citerade debattinläggen. Resultatet blir att logiken i kapiteluppdelningen inte blir helt uppenbar.

Styrd av avhandlingens titel ”Barnets bästa i politikens främsta rum”, och möjligen mitt eget intresse för bruket av barnets bästa som argument i relation till reproduktionsteknologier, ser jag just barnets bästa som begrepp, vilka innebörder det ges och vilka andra värden det retoriskt kontrasteras mot som den främsta delen av analysen. Kanckos beskriver barnets bästa som en flytande signifikant och visar i kapitel 8 effektivt att barnets bästa användes i såväl värdeliberala argumentationer för att även ensamstående kvinnor och kvinnor i homosexuella parrelationer skulle få behandling med assisterad befruktning som i värdekonservativa argumentationer för att rätten till behandling borde begränsas till heterosexuella par för att på så vis värna kärnfamiljsnormen. Möjligen hade det varit intressant att få veta mer om hur definitioner av barnets bästa och synen på det genetiska föräldraskapet kom till uttryck genom eventuella distinktioner mellan behandlingsmetoder med respektive utan donerade könsceller så som fallet är i Sverige. Den svenska lagen föreskriver nämligen en bedömning av de blivande föräldrarnas lämplighet med hänvisning till barnets bästa enbart då behandling sker med sperma från en donator.

Avhandlingens titel till trots tycks det dock inte vara bruket av barnets bästa som ett argument, eller ens frågan vad för slags argument i relation till lagförslaget om assisterad befruktning som framfördes i riksdagsdebatten, som Kanckos har som sitt primära intressefokus. Istället lyfter hon i det avslutande avsnittet i sin slutdiskussion fram det, med tanke på det finska samhällets sekularisering, kanske något förvånande

stora utrymmet som religiös argumentation fick i den finska riksdagsdebatten om assisterad befruktning. Detta förklarar Kanckos med inramningen av debatten som en värdediskussion som ställde riksdagsledamöternas personliga övertygelse i centrum, varvid religionen nyttjades som ett auktoritetsargument. Det är en likaledes intressant slutsats, varvid dock debatten om assisterad befruktning främst tjänar som ett exempel på en värdediskussion och samvetsfråga som möjliggör bruket av religiös argumentation, snarare än att i sig vara analysens intresséfokus.

Barnets bästa i politikens främsta rum utgör rekommenderad läsning för alla med intresse för såväl politiska diskurser, kyrkans roll i det postsekulära samhället som reproduktionsteknologier. Den innehåller många insiktsfulla analyser av inläggen i den finska riksdagsdebatten om assisterad befruktning som bör vara intressant för en svensk publik också på grund av de stora skillnaderna beträffande utvecklingen av lagstiftningen i Finland respektive Sverige.

Judith Lind, Linköpings universitet

Martin Pederson, Jacob Klitmøller och Klas Nielsen, red. (2002)

Deltagerobservation: En metode til undersøgelse af psykologiske fænomener. Hans Reitzels Forlag.

En praktik i behov av rehabilitering. Detta därför att den psykologiska praktiken och/eller den psykologiska disciplinen tappat bort en av de grundläggande metoderna för förståelse av mänskliga fenomen.

Så är det tilltalande anslaget framskrivet i den danska boken *Deltagerobservation*. Detta är en bok som fokuserar på ett centralt dilemma, sett ur ett danskt perspektiv, bristen på kvalitativa studier generellt och avsaknaden av systematiska observationer inom den kliniska psykologiska praktiken specifikt. Återigen sett ur ett danskt perspektiv? I detta är boken tyvärr svävande. Läsningen ger mig inga tydliga svar på grunden för det påstådda problemet. Detta skall ses i ljuset av att nyare internationella metodhandböcker med inriktning på psykologi oftast innehåller kapitel om deltagande observation eller etnografi och att tidskriften *Nordisk psykologi* emellanåt också publicerar artiklar om metodologiska överväganden för observationsstudier. Det danska perspektivet innebär att boken är på skriven på danska, men detta borde inte välla läsaren allt för stora problem. Allehanda hjälpmedel finns för att avhjälpa svårigheten att förstå enskilda ord eller begrepp. Bokens ordlista är också en god hjälp på vägen och framhålls därför som värdefull.

Men, oavsett dessa eventuella otydligheter så är denna bok ett välkommet tillskott. Inte minst därför att det är en antologi med 16 kapitel, skriven av 14 olika författare, inklusive inledning och avslutning. Boken täcker därmed in så mycket mer än kondenserade kapitel i stora metodhandböcker och kan lägga ut texten mer än avgränsade tidskriftsartiklar. Kapitlen i vad som beskrivs som en grundbok fokuserar på

alla centrala aspekter avseende deltagande observation som metod. Det danska perspektivet skall förstås som att boken har en framskriven målgrupp, forskare och studerande innanför de humanistiska och samhällsvetenskapliga fackområdena och därför påstår saker om danska förhållanden. Dessa påståenden äger oavsett bokens intentioner giltighet också i Sverige och utanför den psykologiska disciplinen. Detta nämns därför att de fenomen som bygger upp eller exemplifierar kapitlen på intet sätt är överraskande, utan tvärtom lätta att känna igen sig i. Skrivet av en pedagog i en svensk beteendevetenskaplig kontext som bland annat också inrymmer psykologi och sociologi.

Bokens första kapitel, rehabiliteringen, lyfter fram observationsmetodens fundament som stöd för en kritik av dagens hypotetiskt deduktiva tillvägagångsätt. Boken redaktörer menar att det finns andra sätt för psykologin att bedriva forskning än att anamma ideal från de naturvetenskapliga disciplinerna. Ett av dessa rimliga sätt att forska är deltagande observation. Som stöd för sitt resonemang tar de sin utgångspunkt i Freud och hans observationer. Denna påminnelse om de psykologiska landvinningarna skrivs å ena sidan fram på ett rimligt, i betydelsen övertygande sätt. Men historieskrivningen är å andra sidan ganska avskalad, utan att jag förstår varför. Författarna går inte bortom Freud och de metoder som föregick honom vilket är besvärande. Jag föreställer mig nämligen att det hade varit på sin plats att skriva något om introspektion som metod och dess historiska betydelse. På så sätt hade författarna också kunnat göra en poäng av att visa på likheter och olikheter mellan introspektion och senare tiders reflexivitet. En sådan koppling, eller jämförelse, hade med fördel också varit en del av kapitlet om användandet av subjektivitet när deltagande observationer genomförs. En annan aspekt av inledningens historieskrivning är att den byggs upp utan referenser till centrala psykologiska studier där deltagande observation utgjort metoden. Är detta ett utslag av historielöshet, troligen inte, men jag förstår inte valet. Men, bortom dessa anmärkningar innehåller första kapitlet en väsentlig poäng i det att det lyfter fram betydelsen av att genomföra studier av naturligt förekommande vardagsfenomen. Detta är framskrivet som kritik mot kontrollerade experimentella studier, vilket anges vara det huvudsakliga innehållet i danska psykologiska standardverk. En angelägen aspekt av detta kapitel drar upp riktlinjerna mellan observation som teknik och observation som design. Också detta går tillbaka på skillnaderna mellan de naturvetenskapliga idealen, observation som teknik, rimligt att förstå som strukturerad observation och de samhällsvetenskapliga dito, observation som design, eller med andra ord, deltagande observation.

Efterföljande kapitel, fränsett avslutningen, behandlar centrala aspekter av deltagande observation. Dessa olika kapitel lyckas i stora drag beskriva hur deltagande observationer kan planeras, inledas, genomföras, analyseras och avslutas. Detta ur det konsekvent framskrivna genomförarperspektivet. Boken kan därmed förstås som ensidigt fokuserad på forskaren och dennes upplevelse. Detta kanske återspeglas i det faktum att inget kapitel explicit redogör för hur relationer till fältet som beforskas upprätthålls över tid. Hur detta skall förstås går inte annat än spekulera i. Det kan dock påpekas att beroende på längden, platsen och vad som studeras så finns det aspekter att överväga också avseende upprätthållandet av relationer. Detta nämnt utöver

kopplingarna till hur den deltagande observationen inleds och avslutas. Denna aspekt innehåller också etiska dimensioner vilka med fördel hade kunnat utvecklas, särskilt i kapitlet om etiska överväganden. Vad innebär det att bli en del av forskning, av forskning som bedrivs som deltagande observation, och vilka maktaspekter finns det för forskaren att särskilt överväga, på väg in i, medan arbetet pågår och då arbetet skall avslutas. Nu finns betydelsen av att ha goda kontakter med gatekeepers redovisade, som en aspekt som kan försvåra för forskaren om dessa kontakter inte är produktiva. Kopplat till gatekeepers är de olika roller och relationer som forskaren kan få av informanter vilket är ett exempel på intressanta texter.

Boken är ett uttryck för begriplig tankereda och på så sätt rimlig i sin argumentation. Boken understryker poängen av att studera naturligt förekommande fenomen genom förstahandsupplevelser. Jag delar därför redaktörernas föreställning om att denna bok kan fungera som en värdefull metodhandbok för såväl grund- som forskarstudier. Att använda boken, eller enstaka kapitel i utbildningssammanhang också utanför Danmark framstår därför som helt rimligt. Att påminnas om denna metods möjligheter och begränsningar, sett ur ett psykologiskt perspektiv, medan man kanske också fräschar upp sina språkkunskaper lockar förhoppningsvis både forskare och lärare, också utanför den psykologiska disciplinen.

Marcus Samuelsson, Linköpings universitet

Henrik Stenberg och Bo Isenberg, red. (2013) *Relationell socialpsykologi. Klassiska och samtida teorier*. Liber.

Socialpsykologin präglas alltjämt av sin besvärliga position mellan sociologin och psykologin, och hur generös eller precis en definition av fältet än tenderar att vara så tycks det alltid finnas någon gruppering av socialpsykologer som känner sig manade att på bättre sätt formulera fältets fokus, studieobjekt och metoder. Senast i raden av sådana ansatser att definiera socialpsykologins fält och illustrera dess fokus ges i den på Liber nyutkomna boken *Relationell socialpsykologi* redigerad av Henrik Stenberg och Bo Isenberg.

Syftet med boken formuleras som en vilja att tydliggöra ett relationellt perspektiv inom redan befintliga socialpsykologiska teorier. I boken ser vi detta genom att ett urval av tio klassiska och samtida teoretiker presenteras med utgångspunkt i det gemensamma temat relationell socialpsykologi, samt att redaktörerna i inledningen diskuterar den relationella socialpsykologins fokus och att de avslutningsvis diskuterar värdet i en tillämpning av detta relationella perspektiv. Genom att definiera socialpsykologin som relationell rymmer bokens fokuspunkt också en rumslig dimension som försöker bestämma det svårångade och svårundersökta mellanrummet mellan individen och samhället som sociologiskt verksamma socialpsykologer ofta kritiserar allmänna definitioner av socialpsykologi för att undvika. Bara genom att sätta begrep-

pet relationell i benämningen av socialpsykologin som fält synliggörs mellanrummet mellan individer istället för att lämna det som ett tomt eller odefinierat "inget" vilket i förlängningen tillåter analyser att väga över åt antingen psykologiska eller strukturella förklaringar. Redaktörerna beskriver socialpsykologin som en vetenskap som "utforska(r) förhållandet mellan sociala och psykiska faktorer" (s. 8), och undviker att falla över åt den ena eller den andra av dessa två sidor i sina förklaringsansatser genom att de också beskriver den relationella socialpsykologin som en verksamhet som handlar om att "ta sig an frågan om hur människor skapar sociala sammanhang och hanterar sociala relationer" (s. 9). Den som lockas av detta relationella grepp kan emellertid bli besviken över att bokens inledning och avslutning saknar det slags kraftfulla programförklaring av en relationell socialpsykologi som skulle krävas för fortsatt tillämpning och utveckling.

Eftersom socialpsykologin historiskt sett har stått i stark relation till amerikansk experimentell socialpsykologi känns det emellertid efterlängtat att dess historia än en gång skrivs om ur ett sociologiskt perspektiv, även om det relationella perspektivets beskrivning är vag. Delvis vägs också denna vaghet upp av att den samling av teoretiker som presenteras i Relationell socialpsykologi erbjuder en tydligare förståelse av hur ett relationellt perspektiv är synligt i olika forskares arbeten.

De teoretiker som valts ut i boken härstammar inte, som ofta är fallet, ur en snävt interaktionistisk teoribildning. Urvalvsgrunden är bredare men med fokus på relationella aspekter av socialt samspel och social påverkan. De klassiker som omfattas i boken är: George Herbert Mead, (Martin Berg), Erich Fromm (Henrik Stenberg), Simone de Beauvoir (Eva Schmitz & Henrik Stenberg), Georg Simmel (Bo Isenberg) och Erving Goffman (Anders Persson) medan de samtida teoretikerna utgörs av Johan Asplund (Lars-Erik Berg), Randall Collins (Henrik Lundberg), Thomas J. Scheff (Bengt Starrin), Arlie Russel Hochschild (Stina Bergman Blix) och Jack Katz (Veronika Burcar). Sammantalet framstår i detta urval emotionssociologin som gemensam för de samtida socialpsykologer som presenteras. Detta kan i sig anses vara en god analys av vad som är att betrakta som särskilt relevanta relationella aspekter av sociala sammanhang och hur sociala relationer hanteras i det samhälle vi nu lever i.

Relationell socialpsykologi är en lärobok som framförallt riktar sig till studenter på grundutbildningar och till praktiker. Presentationerna av teoretikerna tenderar därför att bli pedagogiska framställningar av centrala begrepp och diskussioner med fokus på teoretikernas relationella fokus. Lars-Erik Berg beskriver i en passage Johan Asplund som en av få sociologer som på allvar gett sig in i en diskussion med Mead som en likvärdig samtalspartner. Avsaknaden av sådana självständiga diskussioner mellan likar i Relationell socialpsykologi är litet tråkig för en forskande socialpsykolog som gärna vill se mer av diskussioner med våra centrala teoretiker inom det samtida svenska kollegiet av sociologer. Denna avsaknad ska emellertid inte överdrivas. Boken är mycket läsvärd för den som är intresserad av socialpsykologi och vissa kapitel framträder som mer eller mindre präglade av inslag av sådana samtal. Framförallt Martin Bergs presentation av Mead är värd att nämna som en text som får mig att förstå Mead bättre. Också Lars-Erik Bergs kapitel om Asplund lyfter i den passage där Berg

går i samtal med Asplund som en samhällskritiker, och Veronica Burcars presentation av Jack Katz är i sin detaljrikedom och val av spännande exempel en dörroppnare in i det relationella perspektivet. Och även om det i läroboksform inte kan bli tal om det slags självständiga diskussioner som vi kan minnas från Bokförlaget Korpens utgivning av socialpsykologiska böcker med titlar av Johan Asplund, Joachim Israel, Sten Andersson och Bo Eneroth (för att nämna några) så framträder ändå ett samlat kollegialt intresse av att återupprätta socialpsykologins centrala fokus på goda analyser av det sociala livet.

På detta sätt har Relationell socialpsykologi också stora likheter med Det socialpsykologiska perspektivet (red. Jonas Lindblom & Jonas Stier) som gavs ut på studentlitteratur 2011 (recenserad i SF nr 1/2011) med liknande syfte och upplägg. Då böckerna ligger så pass nära varandra i tiden och med så likartad idé kan jag inte undgå att jämföra dem. Min uppfattning är att böckerna med fördel läses parallellt. Tillsammans erbjuder de en bild av nu verksamma svenska sociologer från olika lärosäten som definierar sig som socialpsykologer. De ger också med sina likheter (och skillnader) tillsammans en god bild av en socialpsykologi som är särskilt intresserad av analyser av det nutida samhällets specifika livsvillkor. Och detta sista är nog det som är den främsta behållningen av Relationell socialpsykologi – att den förefaller vara anpassad till det nutida samhällets särart och utmaningar vad gäller hur vi hanterar, inleder och upprätthåller sociala relationer.

Jessica Mjöberg, Högskolan Dalarna

Call for Papers

International Journal of Mass Emergencies and Disasters

SPECIAL ISSUE

Nordic Research on Disasters, Crises and other Related Topics

---

GUEST EDITORS

David M. Neal, Oklahoma State University
Erna Danielsson, Mid Sweden University
Roine Johansson, Mid Sweden University

BRIEF BACKGROUND

The International Journal of Mass Emergencies and Disasters is the longest publishing journal related to topics related to disasters. Henry Quarantelli established the journal and became its first editor. The first issue, published in March 1983, was based upon a 1980 conference on Family and Disaster held at Rosersberg Slott, Sweden. Jan Trost and Örjan Hultåker of Uppsala University served as guest editors. Since that time, IJMED has published a number of papers related to Nordic disaster issues by Nordic researchers.

This special issue provides an opportunity to put current Nordic themes, perspectives and ideas into one volume.

MANUSCRIPT PARAMETERS

We are soliciting manuscripts related to Nordic Research with a focus on disasters, crises and other related topics.

- About 7,000 words
- Research carried out by Nordic researchers with a priority on crises within the Nordic countries
- Empirical papers preferred but theoretical manuscripts considered
- Empirical papers can be qualitative, quantitative, or mixed method
- Manuscripts should have a social science focus
- May be interdisciplinary among social sciences
- May be interdisciplinary using social and natural sciences
- Manuscripts must be submitted by May 1, 2014, and written in English
- Initial reviews should be completed by October 1, 2014. Final revisions will be completed by December 31, 2014.
- Publication is scheduled for the March 2015 Issue (Volume 33 #1)
- Submit manuscripts to this address: ijmed.editors@gmail.com
- Please attach only one copy of the manuscript
- Please identify that this submission is for the Nordic Research issue
- All manuscripts will use the double blind review process
- Please follow formatting and citation requirements found at this web address: <http://www.ijmed.org/article-submission/>
- If you have any questions, please contact Dave Neal at dave.neal@okstate.edu

www.ijmed.org

Publicering

Sociologisk Forskning accepterar för eventuell publicering vetenskapliga artiklar på svenska (eller annat skandinaviskt språk). Tidskriften tillämpar ett *referee*-förfarande, vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är bedömda av oberoende kollegor. Sociologisk Forskning accepterar för bedömning endast texter som inte tidigare varit publicerade och accepterar inte för bedömning manuskript som samtidigt erbjuds annan tidskrift eller som bedöms av förlag.

Artikelförfattare erhåller en pdf-fil av publicerade bidrag.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast manuskript som författaren anser färdiga för publicering. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
2. Manuskriptet skall vara utskrivet med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med indrag med tabulatoren. Manuskript på annat språk än skandinaviskt accepteras för bedömning endast om överenskommelse träffats med redaktören innan manuskriptet skickas till tidskriften. Manuskriptets omfång bör inte understiga 4 000 ord och inte överstiga 10 000 ord inklusive abstract/sammanfattning.
3. Manuskriptet skall innehålla en sammanfattning om cirka 150–175 ord på engelska (inklusive översättning av titeln till engelska) samt fem nyckelord, också på engelska.
4. En kort författarpresentation (fyra rader) skall bifogas. Redaktionen förkortar utan samråd längre presentationer.
5. Fotnoter bör undvikas eller användas endast mycket sparsamt. Fotnoter placeras på den sida där noten förekommer (inga slutnoter).
6. Tabeller och figurer skall vara infogade i den löpande texten och även skickas i separata filer i sitt ursprungliga program om det inte är Word.
7. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35).
8. Manuskript – utformade på det sätt som här beskrivits – skickas som word-dokument med e-post till tidskriftens redaktörer under adress: sociologiskforskning@miun.se
9. Efter en första redaktionell bedömning sänds artikeln till två externa lektörer för bedömning varför författarnamn inte får anges på artikelns första sida (eller på annat sätt framgå av texten). På förstasidan anges endast artikelns titel. På ett separat

blad anges artikelns titel, antalet ord, författarnamn, akademisk titel, institution samt den adress, e-postadress och telefonnummer till (huvud-)författaren som redaktionen enklast använder.

Referenser

Referenser utformas enligt följande:

Bok:

Pilgrim, D. & A. Rogers (1993) *A Sociology of Mental Health and Illness*. Buckingham: Open University Press.

Artikel:

Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, Revolution and Ambivalence: The Sexual Life of Three Generations", *Acta Sociologica* 39 (4):409–430.

Kapitel i bok:

Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor: Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson, & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlssons.

Recensioner

Recensioner av såväl sociologiska avhandlingar som annan litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension är på maximalt 1 000 ord och en recensionsessä, dvs. en recension där flera böcker behandlas på ett integrerande sätt, är på maximalt 2 000 ord. Ange författarens namn, bokens titel, utgivningsår, ISBN-nummer och förlag.

Repliker

I syfte att bidra till en levande debatt finns möjlighet att kommentera texter publicerade i tidskriften. Omfånget är cirka 1 000 ord. Kommentarer ska skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras kommer – under förutsättning att kommentaren publiceras – att ges utrymme att svara.

POSTTIDNING B

Redaktörerna har ordet

Gästredaktörernas inledning: Med fokus på ålder som organiserande princip
Clary Krekula och Satu Heikkinen

Perspektiv på ålder i vardagslivets interaktioner
Anna-Liisa Närvänen och Linda Häll

Barnen och stadsrummet – relationer mellan kompetens, ålder och delaktighet
Danielle van der Burgt & Sofia Cele

De sociala konstruktionerna av hög ålder och funktionsförmåga – exemplet intellektuellt funktionshinder
Veronica Lövgren

Fyrtioåringarna och äldreomsorgen – massmediala konstruktioner av en ny sorts omsorgstagare
Anders Jönsson och Håkan Jönson

Recensioner

Avs
Sociologisk Forskning
c/o Avdelningen för samhällsvetenskap
Mittuniversitetet
831 25 Östersund

